

Satu Ahola

Perhetyön kehittäminen Akkia Oy:ssä

Perhetyön kehittäminen Akkia Oy:ssä

Satu Ahola
Opinnäytetyö
Syksy 2014
Sosionomi (YAMK)
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysalan ko, sosionomi (YAMK)

Tekijä: Satu Ahola

Opinnäytetyön nimi: Perhetyön kehittäminen Akkia Oy:ssä

Työn ohjaaja: Helena Siira

Työn valmistumislukukausi- ja vuosi: Syksy 2014

Sivumäärä: 100 + 12

Opinnäytetyöni tavoitteena on kehittää Akkia Oy:n perhetyötä. Akkia Oy:ssä on tehty perhetyötä koko yrityksen olemassa olon ajan, mutta nyt perhetyöhön on alettu panostaa entistä enemmän voimavaroja ja perhetyötä on alettu myydä myös itsenäisenä palvelunaan. Opinnäytetyöni tarkoituksena on määrittellä Akkia Oy:n perhetyön taustalla vaikuttavat teoreettiset orientaatiot, juridishallinnolliset lähtökohdat sekä käytössä olevat työmenetelmät ja työkalut.

Opinnäytetyöni on toimintatutkimus. Tutkimus eteni vaiheittain. Ensimmäisessä vaiheessa selvitin kirjallisuuskatsauksen avulla perhetyön käsitettä, teoreettisia ja juridis-hallinnollisia lähtökohtia ja sisältöjä. Tämän jälkeen järjestettiin koko henkilöstölle kaksi workshopia. Ensimmäisessä työsitimme yhdessä aivoriihen avulla Akkia Oy:n perhetyötä ohjaavia arvoja. Toinen workshop toteutettiin pienryhmä/parityöskentelynä työstäen Akkia Oy:n perhetyössä käytettäviä työmenetelmiä ja -välineitä.

Kirjallisuuskatsauksen tulosten mukaan perhetyö on tavoitteellista työskentelyä perheen hyväksi. Perhetyön käsite on moniulotteinen ja käsitteellä voidaan tarkoittaa perhetyötä menetelmänä, työotteena tai lähestymistapana. Perhetyön taustalla ei ole yhtä selkeää teoreettista orientaatiota. Eri teorioita sovelletaan tilanteen mukaan. Perhetyötä voidaan tehdä systeemiteoreettisen ajattelun pohjalta tai esimerkiksi painottaen voimaannuttavaa, ratkaisukeskeistä tai arkilähtöistä näkökulmaa työskentelyssä. Perhetyössä erilaiset ajattelutavat ja työotteet toimivat työtä ohjaavina taustaorientaatioina, mutta oleellista on aito kohtaaminen ja vuorovaikutus asiakkaan kanssa. Oleellista on myös, että asiakas kokee työntekijän olevan aidosti kiinnostunut hänen asioistaan ja että työntekijällä on aikaa kuunnella ja kuulla mitä hän elämästään kertoo.

Lastensuojelulaki määrittää perhetyön avohuollon tukitoimeksi, jota kunnan tulee tarvittaessa tarjota lastensuojelun tukitoimena. Lainsäädäntö ei kuitenkaan tarkemmin määrittele sitä, mitä perhetyö on, miten sitä toteutetaan ja kuka on pätevä tekemään perhetyötä. Perhetyössä on kansallisella tasolla vielä paljon kehitettävää. Suurin kehittämishaaste on määrittellä perhetyön käsite aiempaa tarkemmin ja löytää perhetyön paikka palvelujärjestelmässä. Myös taloudellisten resursien löytäminen ennaltaehkäisevään työhön olisi tärkeää, jotta pyrkimys korjaavan työn vähentymisestä voisi mahdollistua.

Toimintatutkimuksen tuloksena Akkia Oy:n perhetyötä ohjaava ajattelu selkeytyi, kun työyhteisö sai mahdollisuuden reflektoida perhetyötä ohjaavia teoreettisia orientaatioita ja arvoja, jotka ohjaavat perhetyötä sekä nimetä käyttämiään työmenetelmiä ja työkaluja. Jatkossa työyhteisössä kehitetään omaa mallia siitä, mitä juuri Akkia Oy:n perhetyö on ja miten se eroaa muista tarjolla olevista palveluista.

Asiasanat: perhetyö, lastensuojelu, empowerment

ABSTRACT

Oulu University of Applied Science, Master's Degree
Education Programs of Rehabilitation in Social Services

Author(s): Satu Ahola

Title of thesis: Developing the family social work in Akkia Ltd

Supervisor(s): Helena Siira

Year of Graduation: 2013

Number of pages: 100 + 12

The object of my thesis is to develop the family social work services of Akkia Ltd. Family social work has always been one of Akkia's services but now more resources have been allocated to it and it is marketed as an independent service. The purpose of my thesis is to determine the theoretical background, the legal administrative basis and the work methods and tools used in Akkia's family social work.

My thesis is an action research. I conducted the research in several stages. In the first stage I examined the concept of family social work and its legal administrative and theoretical basis. After that I arranged two workshops for Akkia's personnel. The first one was a brainstorming session where the personnel tried to find the values guiding Akkia's family social work. In the second workshop we worked on the methods and tools used in Akkia.

According to the literature review, family social work is goal-oriented work to benefit the family. The concept of family social work is multi-dimensional and it can be used to mean family social work as a method, work orientation or approach. Family social work doesn't have one single clear theoretical orientation. Different theories are applied in different situations. The essential point of family social work is genuine interaction with the client, so that the client feels that the family social worker is truly interested in them and their life and that the family social worker has enough time for them.

The Child Welfare Act defines family social work as a method of support in non-institutional social care that every municipality has to offer as needed. Legislation doesn't define in more detail what family social work is, how it should be implemented or who is qualified to do such work. On national level there's a lot of room for improvement in family social work. The biggest challenge is to define the concept of family social work more accurately than before and to find family social work's position in the service system. It's important to find economic resources for the work, so that the aim of lessening reconstructive measures can be realized.

As a result of the activity research Akkia's guidelines for family social work were clarified. The personnel got an opportunity to reflect on the guiding theoretical orientations and values of their work and to name the work methods and tools they use. In the future the personnel will develop their own model of what Akkia's family social work is and how it differs from the other services available.

Keywords: social family work, child protection, empowerment

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	7
2	OPINNÄYTTEEN TAVOITTEET, TARKOITUS JA ETENEMINEN	9
3	PERHETYÖTÄ OHJAAVAT TEOREETTISET LÄHESTYMISTAVAT SEKÄ MENETELMÄT JA TYÖKALUT	13
3.1	Systeeminen perhetyö.....	17
3.2	Perhekeskeisyys	17
3.3	Voimaannuttava ja valtaistava työskentely (empowerment)	19
3.4	Ratkaisukeskeinen ja voimavarasuuntautunut työskentely.....	21
3.5	Arkilähtöinen perhetyö.....	24
3.6	Perhetyössä käytettävät menetelmät	26
3.6.1	Suunnittelu, tilanteen kartoittaminen, tavoitteiden asettaminen sekä dokumentointi.....	26
3.6.2	Vanhemmuuden, parisuhteen ja perhetilanteen tarkasteleminen	29
3.6.3	Keskusteluvuorovaikutus	34
3.6.4	Toiminnalliset menetelmät	40
3.6.5	Verkostotyö.....	41
3.6.6	Työparityöskentely.....	42
4	PERHETYÖN JURIDISHALLINNOLLINEN MÄÄRITTELY.....	44
5	PERHETYÖN KEHITTÄMISHAASTEET	51
5.1	Tulevat asiakasryhmät /haasteet.....	54
5.2	Taloudelliset haasteet	61
6	AKKIAN PERHETYÖN TAUSTALLA VAIKUTTAVAT ARVOT JA TEORIAT SEKÄ KÄYTÖSSÄ OLEVAT MENETELMÄT JA TYÖKALUT	63
6.1	Akkia Oy:n perhetyön taustalla vaikuttavia arvoja etsimässä	63
6.2	Arvot Akkia Oy:n perhetyön taustalla.....	64
6.3	Teoreettiset orientaatiot Akkia Oy:n perhetyön taustalla	69
6.4	Pohdintaa Akkia Oy:n perhetyössä käytettävistä menetelmistä sekä työkaluista	71
6.5	Akkia Oy:n perhetyössä käytettävät menetelmät sekä työkalut.....	73
7	OPINNÄYTEPROSESSI.....	80
8	ARVIOINTI.....	86
9	JOHTOPÄÄTÖKSET	91

10 POHDINTA.....	92
LÄHTEET:.....	94

1 JOHDANTO

Perhetyön käsite on laaja ja moniulotteinen ja sen kokonaisvaltainen määrittely on haasteellista, sillä sisällöt, toimintamuodot, työn tekijät ja organisointi vaihtelee suuresti eri paikkakuntien välillä (Reijonen 2013.) Perhetyö on ammatillista ja tavoitteellista työtä jota tehdään perheen kanssa, heidän arkensa tukemiseksi. Perhetyön käsitettä voidaan käyttää joko puhuttaessa yleisesti perheen tukemiseksi tehtävästä työstä, tai sitten työstä jota tehdään perheen kotona heidän tuekseen. Perhetyö muotoutuu sen mukaan, missä työtä tehdään. Myös lähtötilanne ja työlle asetetut tavoitteet vaikuttavat perhetyön sisältöihin (Järvinen ym. 2012.)

Perhetyö on palvelu, jota on jossain muodossa tehty jo pitkään. Jo viime vuosikymmenen puolella perheet saivat tarvitessaan tukea ja lapsiperheillä oli mahdollisuus kunnalliseen kotiapuun selvitäkseen arjen haasteista. 1990-luvun laman myötä karsittiin kuitenkin lapsiperheiden kotiapua, minkä seurauksena voidaan katsoa lastensuojeluasiakkaiden määrän lisääntyneen merkittävästi (Tehomaa 2014.) Tarja Heinon (2008) tekemän selvityksen mukaan viimeisen parinkymmenen vuoden aikana lastensuojelun avohuollon asiakasmäärät ovat kasvaneet 12 000:sta 60 000:een. Samaan aikaan kunnallisen kotiapun piirissä olleiden lapsiperheiden määrä on pienentynyt 60 000:sta 12 000:een. Lastensuojeluasiakkaille perhetyötä on voitu tarjota yhtenä avohuollon tukitoimista vuonna 2008 voimaan tulleen uuden Lastensuojelulain myötä (Järvinen ym. 2012.)

Tarja Heinon (2008) mukaan arkisen ja konkreettisen kotiapun tarve ei ole vähentynyt vaikka perhetyö on suuntautunut enemmän psykososiaaliseen, keskusteluauttamiseen sekä ammatillistuneempaan auttamiseen. Asiantuntijoilta on Heinon (2008) mukaan hyvin selkeästi noussut esiin se, että perheet tarvitsevat konkreettista kotiapua, mutta tarjolla on pääasiassa vain psykososiaalista keskusteluapua. Nyt päättäjät ovat havahtuneet tilanteeseen ja päättäneet muuttaa asioiden suuntaa, sillä ilman lastensuojeluasiakkuuttakin perheet voivat tarvita tukea. Vuonna 2015 voimaan tuleva uusi sosiaalihuoltolaki velvoittaa nyt kuntia lisäämään perheille suunnattua kodinhoitoapua. Sosiaali- ja terveysministeriön hallitusneuvos Lotta Hämeen-Anttilan mukaan ei voi olla normaali tilanne, että apua saa vain olemalla lastensuojelun asiakas. Hämeen-Anttilan mukaan ennalta ehkäisevien palvelujen lisäämisen pitäisi tuoda suuria säästöjä nopeasti, mikäli samalla saadaan vähennettyä lastensuojelussa tapahtuvien laitossijoitusten sekä huostaanottojen tarvetta (Tehomaa 2014.)

Opinnäytteeni on toimintatutkimus. Työn alkuvaiheessa rakennan perhetyön viitekehyksen perehtymällä kirjallisuuskatsausten pohjalta perhetyön teoreettiseen orientaatioon, juridishallinnolliseen sijaintiin, tulevaisuuden haasteisiin sekä käytössä oleviin menetelmiin ja välineisiin. Työn tavoitteena on kehittää Akkia Oy:n perhetyötä. Koska opinnäytteeni tulee olla kehittämistehtävä ja koska mukana Akkia Oy:n perhetyön kehittämisessä on myös koko työyhteisö Akkia Oy:stä, tuntui toimintatutkimus oivalliselta valinnalta tutkimusmetodiksi tähän työhön. Tarkoituksenamme on määritellä, mitä ovat Akkia oy:n perhetyön teoreettiset orientaatiot, juridishallinnolliset lähtökohdat ja toimintaa ohjaavat arvot sekä toimintaperiaatteet. Tämän työn jälkeen kehittäminen jatkuu ja toiveena on, että jossain vaiheessa saisimme tuotteistettua Akkia Oy:n perhetyön omaksi palvelukseen. Tarja Heinon (2008) mukaan ”kilpailu lastensuojelun avohuollon palvelumarkkinoilla ei ole vielä kunnolla alkanut – ainoastaan tilaa ja tarvetta erilaisille palveluille olisi – kunhan kunta rahoittajana olisi valmis”. Tuotteistamalla palveluitamme pystymme markkinoimaan niitä paremmin kuntien sosiaalityöille ja tätä kautta saamaan yhä enemmän jalansijaa muiden, joskin Pohjois-Suomessa suhteellisen vähäisten, palveluntuottajien joukossa.

2 OPINNÄYTTEEN TAVOITTEET, TARKOITUS JA ETENEMINEN

Opinnäytetyönäni toteutettavan kehittämistehtävän tavoitteena on Akkia Oy:n perhetyön kehittäminen. Tarkoitukseni on määritellä, mitä on Akkia Oy:n perhetyön teoreettiset orientaatiot, juridishallinnolliset lähtökohdat ja toimintaa ohjaavat arvot sekä toimintaperiaatteet. Tuotoksena ovat teoreettiset orientaatiot, juridishallinnolliset lähtökohdat, toimintaa ohjaavat arvot sekä toimintaperiaatteet Akkia Oy:n perhetyöhön. Tutkimusmenetelmänä päädyin käyttämään toimintatutkimusta, koska se kohdistuu vuorovaikutukseen pohjautuvaan sosiaaliseen toimintaan. Toimintatutkimuksen tarkoituksena on tuottaa tietoa käytäntöjen kehittämiseksi. Tutkijan rooli toimintatutkimuksessa on osallistuva, sen sijaan että tutkija toimisi ulkopuolisena tarkkailijana (Heikkinen 2006.) Koska toimintatutkimuksen tarkoituksena on muuttaa todellisuutta tutkimalla sitä, näen sen soveltuvan erityisen hyvin juuri omaan kehittämistyöhöni, jonka tavoite on nimenomaan kehittää Akkia Oy:n perhetyötä.

Opinnäytteeni ensimmäisessä osassa tarkastelen perhetyötä ensin yleisellä tasolla. Ensimmäisen luvun tehtävänä on määritellä opinnäytteen tavoitteet sekä kuvata opinnäyteprosessin etenemistä. Toisessa luvussa perehdyn teoreettisiin lähestymistapoihin, työmenetelmiin ja välineisiin, jotka ohjaavat perhetyön toteutusta. Kolmannessa luvussa kerron, millä tavoin lainsäädäntö määrittelee perhetyötä ja sen toteutusta. Neljännen luvun tarkoituksena on tarkastella perhetyön kehittämistarpeita ja pohtia millaisia kehittämishaasteita perhetyön saralla ilmenee tulevaisuudessa kansallisella tasolla. Samalla tarkastelen myös uusien tai lisääntyvien asiakasryhmien kanssa muodostuvia työskentelyn haasteita. Opinnäytteeni loppupuolella esittelen muodostamani viitekehyksen pohjalta sitä, millainen on Akkia Oy:n perhetyön taustaorientaatio. Työyhteisön kanssa olemme pohtineet millaiset arvot ohjaavat työskentelyämme ja pyrkineet sitä kautta saamaan näkyväksi työmme tausta-ajattelua. Myös tätä työskentelyä kuvaan työni lopussa. Lisäksi esittelen perhetyössä käyttämiämme menetelmiä sekä välineitä, työyhteisön kanssa muodostamamme miellekartan eli mindmapin pohjalta.

Suunnittelu		
Alustava suunnittelu	Miten kehittämisprosessi etenee?	Alustava suunnitelma kehittämisestä
Kehittämisestä sopiminen		Sopiminen työnantajan ja opettajan kanssa opinnäytetyönä tehtävästä kehittämisestä
Toteutus		
Teoreettiset orientaatiot perhetyössä	Millaisia ovat teoreettiset lähestymistavat, työvälineet ja menetelmät jotka ohjaavat perhetyötä?	Kirjallisuuskatsaus sekä sähköisiin lähteisiin pohjautuva tutustuminen sekä esittely
Perhetyön määrittely lainsäädännön näkökulmasta	Miten perhetyö määritetään lainsäädännössä?	Lainsäädännön sisällön analyysi
Perhetyön kehittämishaasteiden määrittely	Millaiset ovat kansalliset perhetyön kehittämishaasteet?	Perhetyön kansallisten kehittämishaasteiden kartoitus kirjallisuuden ja kansallisten strategioiden pohjalta
Akkian perhetyön määrittely	Millainen teoreettinen orientaatio ohjaa Akkia Oy:n perhetyötä? Mitkä ovat Akkia Oy:n perhetyötä ohjaavat arvot ja lähestymistavat?	workshop työskentely työyhteisön kanssa
Arviointi		
Kehittämistyön arviointi	Miten kehittämisprosessi eteni ja millaisia tuloksia saavutettiin?	oma arviointi työskentelystä sekä saavutetuista tuloksista
Raportointi		
Raportin kirjoittaminen		Työskentelyn kirjoittaminen raportin muotoon.

Opinnäyte toteutetaan Akkia Oy:ssä. Akkia Oy on vuonna 2009 perustettu lastensuojelun avoimuuden tukitoimia tarjoava yritys, joka työllistää yhdeksän ohjaajaa. Akkia Oy:n ensisijaisia asiakkaita ovat 13-18-vuotiaat nuoret sekä heidän perheensä. Akkia Oy myy palveluita kuntien sosiaalitoimille. Yritys toimii Pohjois-Suomen alueella, pääpisteensä Rovaniemen Etelärannassa sijaitseva viisipaikkainen tukiasumisyksikkö. Yksikön lisäksi nuoria ja heidän perheitään tuetaan heidän koteihinsa vietyjen palveluiden avulla eri puolilla vanhaa Lapin lääniä. Lisäksi Akkia Oy:n käytössä on entinen kyläkoulu Sallan kunnassa, Kotalan kylässä, jossa järjestämme tarvittaessa mientäjäjaksoja asiakkaillemme.

Perhetyö on tärkeä osa Akkia Oy:n toimintaa, sillä olemme huomanneet, että tuettaessa nuoren lisäksi myös koko hänen perhettään, on mahdollisuus tilanteen korjaantumiseen parempi. Vain harvassa tilanteessa työskentely ainoastaan yhden perheenjäsenen kanssa tuottaa pidemmällä aikavälillä katsottuna toivottua lopputulosta. Usein koko perhesysteemi tarvitsee tukea ulkopuolelta, jotta saavutettu muutos jäisi pysyväksi, eikä takaisin entiseen palattaisi.

Perhetyö Akkia Oy:ssä muistuttaa pitkälti Tarja Heinon (2008) esittelemää Vantaan intensiiviperhetyön mallia. Kaikilta osin Akkia Oy:n perhetyö ei vielä kuitenkaan ole mielestäni yhtä pitkälle auki kuvattua kuin Heinon esittelemä intensiivityö, mutta mielestäni myös Akkia Oy:ssä voitaisiin pyrkiä samaan. Opinnäytteeni tehtävä on kehittää Akkia Oy:n perhetyötä yhdessä työyhteisöni kanssa ja mielestäni Vantaan malli voisi toimia hyvänä tiennäyttäjänä kehittämistyössä. Kyseinen työskentely tarkoittaa intensiivistä työskentelyä lastensuojeluasiakasperheiden auttamiseksi heidän kotonaan. Vantaan intensiiviperhetyön malli on kehitetty vuonna 2007 alkaneessa kaksivuotisessa hankkeessa. Siinä työskentely tapahtuu perheen kotona 3-5 kertaa viikossa, tarvittaessa myös iltaisin ja viikonloppuisin. Työskentely jatkuu 1-5 kuukautta kerrallaan. Vantaalla intensiiviperhetyölle on määritelty tavoitteeksi sijoitusten määrän vähentäminen purkamalla sijoituksia ja estämällä uusia sijoituksia. Lisäksi pyrkimyksenä on saada näkyväksi palveluiden tarve ja erilainen perhetyö, sekä –kuntoutus. Pyrkimyksenä on myös oppia kohdentamaan palveluita asiakkaiden tarpeisiin vastaaviksi asiakasohjauksen avulla (Heino 2008.)

Edellytyksenä intensiivityöhön pääsemiselle on:

- akuutti huostaanoton uhka
- tavoite huostaanoton purkamisesta intensiiviperhetyön avulla
- tavoite turvata kotiinpaluu kiireellisen huostaanoton jälkeen
- tavoite välttää avohuollon sijoitus
- muut avohuollon tukitoimet eivät riitä
- perheellä on tarve intensiiviselle tuelle.

(Heino 2008.)

Intensiivityöskentely nähdään määrätietoisesti vaiheittain etenevänä toimintana, joka organisoidaan tämän pohjalta tutustumisen, työskentelyn ja lopettamisen vaiheisiin. Auttamisen välineet valikoituvat vaiheen ja perheen mukaan. Apuna välineiden valinnassa Vantaalla on käytetty perheluokitusta: 1) avoin ja/tai toimiva perhe, 2) kieltävä ja/tai suljettu perhe, 3) rajaton ja/tai tahdoton perhe (Heino 2008.)

Intensiiviyön kehittämishanke vuosina 2007-2009 perustui prosessinomaisuuteen niin asiakastyössä kuin työtapojen kehittämisessäkin. Pyrkimyksenä hankkeessa oli myös, että saataisiin aikaan lastensuojelun perhetyötä joka tiedostaa oman viitekehöksensä ja missä korostuu suunnitelmallisuus, dialogisuuteen kannustaminen, moniäänisyys sekä verkostotyö (Heino 2008.) Samankaltaisia tavoitteita itse asettaisin myös Akkia Oy:n perhetyön kehittämishankkeelle. Lisäksi kehittämishankkeessa etsittiin vastausta myös siihen, millainen menetelmä toimii missäkin tilanteessa ja millaisia perheitä pystytään auttamaan intensiiviperhetyön keinoin (Heino 2008.)

Opinnäytteeni idea syntyi kun työyhteisössämme alettiin puhua perhetyön kehittämisestä itsenäiseksi tuotteeksi. Päädyin tekemään toimintatutkimuksen aiheesta, koska se tuntui kiinnostavalta ja omaa työyhteisöä hyödyttävältä työskentelyltä. Paitsi että perhetyö on työmuoto jota Akkia Oy:ssä nyt aktiivisesti kehitetään, tuntui aihe mielekkäältä myös siksi, että tällä tavoin moniammatillisen työyhteisömme vahvuuksia pystytään entistä paremmin hyödyntämään, kun kehittämis-työhön mukaan pääsee jokainen työyhteisön jäsen.

3 PERHETYÖTÄ OHJAAVAT TEOREETTISET LÄHESTYMISTAVAT SEKÄ MENETELMÄT JA TYÖKALUT

Tämän luvun tarkoituksena on vastata kysymykseen: millaisia ovat teoreettiset lähestymistavat, työvälineet ja menetelmät jotka ohjaavat perhetyötä? Olen syventynyt perhetyön teoreettiseen orientaatioon sekä käytössä oleviin menetelmiin ja työkaluihin kirjallisuuskatsauksen sekä sähköisten lähteiden avulla.

Järvisen ym. (2012) mukaan ”perhetyö on yhteiskunnallista ja sosiaalista työtä, jossa tavoitteena on perhekohtaisesti ratkaista ihmisten arkielämässä esille tulleita haastavia elämäntilanteita, muutostarpeita ja ongelmia.” Perhetyöhön kuuluu tuen tarpeen tunnistaminen sekä tuen tarjoaminen vielä, kun tilanne ei ole päässyt kärjistymään liikaa ja ongelmat ovat väliaikaisia. Työ aloitetaan yleensä kartoittavalla kotikäynnillä, jotta saadaan selville mm. tuen tarve. Olennainen osa perhetyötä on myös varhainen tukeminen, perheen omien voimavarojen tunnistaminen ja vahvistaminen sekä perheen tukiverkon vahvistaminen. Perhetyöhön kuuluvat myös voimavara- ja ratkaisukeskeiset keskustelut, neuvonta ja ohjaus, lastenhoitoapu, tukijärjestelmien organisoiminen perheille, tiedottaminen vertaisryhmistä ja niiden ohjaaminen (Järvinen ym. 2012.)

Perhetyö on monimuotoista ja suunnitelmallista työtä perheen tukemiseksi. Perhetyöstä on olemassa lukuisia erilaisia tulkintoja ja näkemyksiä. Väinälän ym. (2010) mukaan perhetyö määritellään jokaisessa työyhteisössä omasta näkökulmasta, oman työn kautta. Mervi Uusimäen (2005) mukaan perheiden luonnollisten verkostojen kaventumisesta, lasten ja nuorten ongelmien kasautumisesta, perheiden elämäntilanteiden monimutkaistumisesta, lapsiperheille suunnattujen palvelujen vähentymisestä sekä erityispalveluiden tarpeiden kasvamisesta on puhuttu paljon. Näihin asioihin on hänen mukaansa pyritty vastaamaan perhetyön keinoin. Myös THL:n raportin mukaan perhetyölle on asetettu paljon erilaisia toiveita ja vaatimuksia ennaltaehkäisevästä työstä aina korjaavaan työhön. Perhetyön moninaisuutta kuvaa se, miten erilaisia palveluita ”perhetyön” käsitteen alla on: ehkäisevä-, korjaava- (lastensuojelun perhetyö) ja tehostettu perhetyö, laitoksissa tehtävä perhetyö (lastensuojelulaitokset ja perhetukikodit), neuvolan- ja päivähoidon perhetyö, Alvari-perhetyö, MLL:n perhetyö, päihdepalvelujen- (Katulähetys, Ensi- ja Turvakotien projektit jne.) ja seurakunnan perhetyö sekä toiminnallinen perhetyö (leirit, ryhmät & projektit) ja vauva-perhetyö (Väinälä ym. 2010.) Jarmo Ihalaisen ja Terttu Kettusen (2011) mukaan perhetyö voi

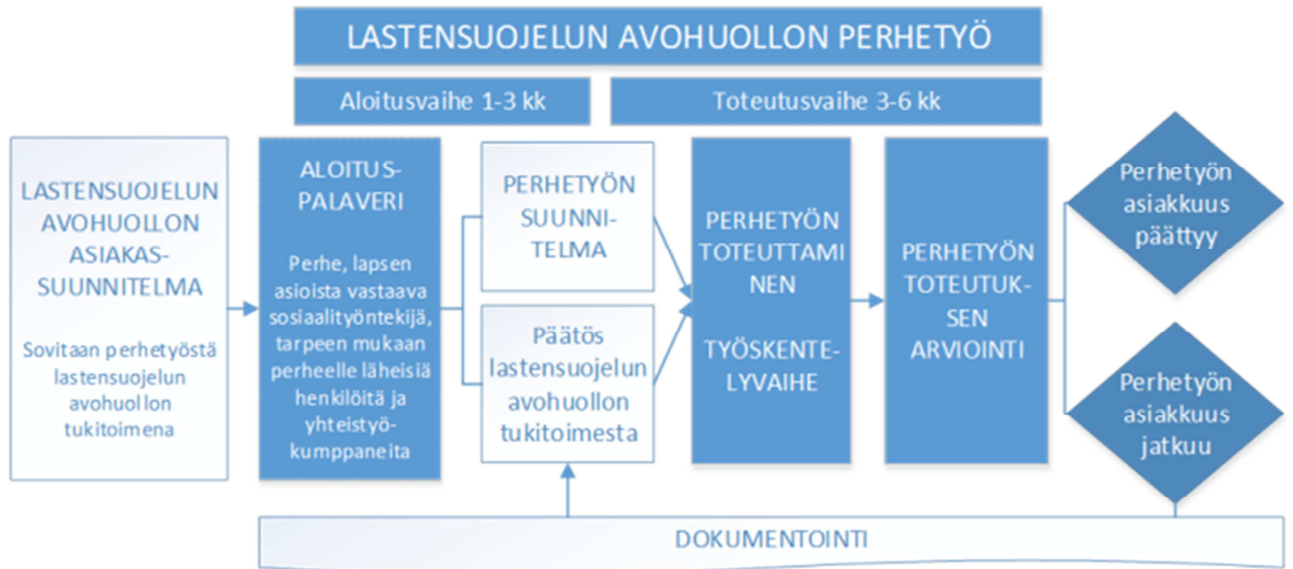
täydentää muita palveluja, auttaa jonkin yksittäisen ongelman ratkaisussa tai arkeen liittyvissä käytännön tilanteissa, toimia perheen turvana esim. perheväkivaltatilanteessa, toimia kriisiapuna tai tehokkaana työvälineenä muutoin vaikeassa ja monimutkaisessa tilanteessa.

Perhetyön erityistehtävä on tukea perhettä muutoksessa (Järvinen ym. 2012). Kaikista tärkein asia on lapsen edun turvaaminen (Reijonen 2013). Perhetyö voidaan nähdä toisaalta epävirallisena tukena asiakasperheelle, mutta myös perheiden laajempaan tukemiseen, sekä puuttumiseen perheiden elämään erilaisten virallisten väliintulojen avulla (Järvinen ym. 2012). Koska perhetyö on osa lastensuojelutyötä, tuen lisäksi myös kontrolli on aina läsnä jossain määrin. Asiakkaan lähellä työskenneltäessä perheen omien voimavarojen tukeminen on perhetyössä ensisijaista (Reijonen 2013.) Perhetyöllä voidaan tarkoittaa palveluja jotka ovat joko lastensuojelullisia, perheterapeuttisia tai ennaltaehkäiseviä eli preventiivisiä (Järvinen ym. 2012). Perhetyön avulla vanhempia voidaan tukea kasvatustehtävässään, heille voidaan tehdä vanhemmuuden arviointia ja lapselle järjestää toimintaa, joka tukee hänen henkilökohtaista hyvinvointiaan. Usein perhetyö onkin käytännön avun ja psykososiaalisen tuen yhdistelmä (Reijonen 2013.) Ihalaisen ja Kettusen (2011) mukaan silloin, kun perhetyötä käytetään menetelmänä eikä vain työotteena tai näkökulmana, se voi olla klinikkamuotoista perheterapiaa, perheen kotona tehtävää kohdennettua tai tehostettua perhetyötä tai perhekuntoutusta jossain muualla kuin perheen kotona.

Perhetyön prosessi on suunnitelmallinen sarja joka koostuu tapahtumista jotka liittyvät perheen tilanteeseen ja tarpeiden kokonaisuuteen. Prosessin aikana tavoitteena on saada aikaan vaiheittaista muutosta perheen tilanteessa toivottuun suuntaan. Toiminnan perustana on perheen yksilöllisen tilanteen arviointi, tavoitteiden määrittely perhelähtöisesti sekä tavoitteiden saavuttamiseksi käytettävien menetelmien valinta (Järvinen ym. 2012.) Perhetyön prosessi jakaantuu osiin aivan kuten mikä tahansa prosessi. Vantaan intensiiviperhetyön mallissa asiakkaaksi tulo on jo oma prosessinsa, jossa on seitsemän vaihetta. Prosessin viimeisenä, seitsemäntenä vaiheena on neuvottelu, jossa käydään läpi osapuolten tavoitteet ja odotukset työskentelylle sekä luvataan sitoutua työskentelyyn yhdessä (Heino 2008.)

Itse perhetyön prosessiin kuuluu kolme varsinaista vaihetta: aloitus-, toteutus- ja päätösvaihe, joiden aikana prosessi etenee aina huolen heräämisestä siihen kun tuki viimein päättyy. Heino (2008) mukaan Vantaan intensiiviperhetyön mallissa tärkeäksi nähdään se, että kuukauden kuluttua varsinaisen työskentelyn aloituksesta on nk. välineuvottelu jonka pohjalta työskentelyä voidaan arvioida.

Tässä esitetty perhetyön prosessin ideaalimalli mukautuu käytännössä perheiden erilaisuuden, motivaation, tuen tarpeiden, voimavarojen ja arjen monimuotoisuuden mukaan, tehden jokaisen perheen kohdalla perhetyön prosessista omanlaisensa (Järvinen ym. 2012).

Kuvio 1. Perhetyön prosessi (Lastensuojelun käsikirja)

Vantaan intensiiviperhetyön mallissa perhetyön päätyttyä sosiaalityöntekijältä kysytään välittömästi arvioita työskentelyn tarkoituksenmukaisuudesta. Myös perheeltä pyydetään arvio loppuneuvottelun yhteydessä sekä kuukautta myöhemmin (Heino 2008.) Kehittämisen kannalta saadut arviot ovat oleellisen tärkeitä. Lisäksi Vantaan mallissa kootaan myös tilastotietoja asiakasperheistä liittyen esimerkiksi heidän aikaisemmin saamiinsa palveluihin sekä erilaisiin riskitekijöihin. Samalla kootaan myös sekä perheenjäsenten että työntekijöiden näkemyksiä tavoitteiden toteutumisesta työskentelyn aikana (Heino 2008.) Koottu materiaali toimii konkreettisenä arvioinnin ja kehittämisen välineenä. On tärkeää että intensiiviperhetyö dokumentoidaan erityisen huolellisesti. Työskentely perustuu sosiaalityöntekijän tekemään asiakassuunnitelmaan sekä tehtyyn perhetyösuunnitelmaan jonka asiakas on allekirjoittanut. Työskentelyn päätyttyä tapaamisista tehdyn dokumentoinnin perusteella tehdään yhteenveto työskentelystä sosiaalityöntekijälle sekä perheelle. Yhteenvedossa kuvataan tavoitteiden toteutumista sekä ilmi tulleita asioita liittyen lapsen ja perheen hyvinvointiin; lapsen kehitystä ja kasvua vaarantavat tekijät, ja ehdotus mikä auttaisi perhettä jatkossa riskitekijöiden korjaamisessa (Heino 2008.)

Vantaan intensiiviperhetyössä on panostettu työskentelyn tukirakenteisiin: käytössä on parityöskentely, työryhmän ja vastaavan perhetyöntekijän tuki sekä työryhmän kokemus. Lisäksi työntekijöille on järjestetty ryhmätönohjaus, mahdollisuus aikuis- ja lastenpsykiatrian konsultointiin, yhteistyö päihdehuollon ja lähettävän sosiaalityöntekijän kanssa, lasten somaattinen lääkärintarkastus ja yhteistyö ohjausryhmän sekä asiakasohjausryhmän kanssa (Heino 2008.)

Perhetyö on ammattinimikkeen, ”perhetyöntekijä”, lisäksi myös sekä lähestymistapa että työmenetelmä. Perhetyötä voidaan hyödyntää jossain määrin mm. hoitotyössä, sosiaalityössä, varhaiskasvatuksessa, kouluissa, laitoksissa jne. (Järvinen ym. 2012, Uusimäki 2005.) Mervi Uusimäen (2005) mukaan ”se tunnetaan usein toimintatapana, jonka ideologia perustuu perhekeskeisyyteen”. Käytännössä perhetyötä voidaan jossain määrin tehdä lähes missä vain, missä ollaan tekemisessä yksilölle tarjottavien palveluiden kanssa, sillä yksilön palvelut vaikuttavat usein tavalla tai toisella myös hänen perheeseensä ja jo tämän asian huomioiminen palveluita tarjottaessa on omalta osaltaan perhetyötä.

Raija Hovi-Pulsan (2011) mukaan ”perhetyö on syntynyt vastaamaan käytännön työssä esiintyneeseen tarpeeseen ja sitä laajasti yhdistävää tietoperustaa ei ole tällä hetkellä löydettävissä. Tämä voi olla yksi syy siihen, miksi perhetyön käsitteellistä jäsenystä haetaan edelleen.” Myös Saarnion (2004) mukaan perhetyön teoreettisen orientaation määrittely on hankalaa ja usein perhetyötä kuvataankin käytännöllisten työtehtävien kautta. Perhetyötä tehdään soveltamalla ja jäsentämällä erilaisia teoreettisia lähestymistapoja. Vuosien mittaan perhetyössä käytettävät menetelmät ovat monipuolistuneet ja tarjolle on tullut paljon uusia ajattelu- sekä toimintamalleja (Myllärniemi 2007.) Hovi-Pulsan (2011) mukaan on tarpeellista työstää perhetyön teoreettista perustaa, koska perhetyöhön ei ole olemassa valmista mallia, vaan työntekijöiden on kaiken aikaa kehitettävä sekä työtä, että itseään työntekijöinä. Hänen mukaansa perhetyö on edelleen muodostumassa oleva työkenttä, jonka reunaehdot ovat hajanaiset ja näkyväksi tekeminen vaatii perusteluja. Myllärniemen (2007) mukaan voidaan käyttää käsitettä ”perhetyön käyttöteoria”, koska lastensuojelun perhetyössä ei sitouduta mihinkään tiettyyn lähestymistapaan tai teoriasuuntaukseen, vaan toimintaa jäsenetään ja teorioita sovelletaan tarpeen mukaan. Teorian tai ajattelutavan käytettävyys, hyödynnettävyys käytännössä sekä soveltamiskelpoisuus vaikuttavat siihen, millaisia teoriasuuntauksia perhetyöntekijät niin työssään kuin ajattelussaankin soveltavat. Lisäksi olennaista on pohtia, missä määrin menetelmät jättävät tilaa ihmisten aidolle kohtaamiselle sekä tilanteessa syntyvälle asiantuntijuudelle (Myllärniemi 2007.)

3.1 Systeminen perhetyö

Systemisen ajattelun juuret ovat saaneet alkunsa matemaattisesta ryhmäteoriasta. 1950-luvulla kehittyneen perheterapian parissa alettiin tutkia kriittisesti sitä, miksi ongelmat palasivat aina uudelleen potilaan kotiuduttua sairaalasta. Ajateltiin yksilöpohjaisten hoitomenetelmien epäonnistuneen. 1970-luvulla Euroopassa systeminen ajattelu kehittyi merkittävästi ja keskeinen oivallus oli, että ihmisten ongelmat ovat olennaisesti henkilöiden välisiä eivätkä suinkaan henkilöiden sisäisiä (Rönkkö & Rytönen 2010.)

Systeminen perhetyö on ajattelutapa jossa perhe nähdään vuorovaikutussysteeminä. Siinä jokaisen nähdään vaikuttavan käytöksellään ja sanomisillaan kaiken aikaa toisiinsa. Tämän ajattelutavan mukaan jokaisen perheenjäsenen nähdään olevan systeemin osasia, joiden toiminta vaikuttaa aina koko muuhun systeemiin, tässä tapauksessa perheeseen. Tämän pohjalta perhetyössä voidaan ajatella, että jos kyetään muuttamaan yhdenkin osan toimintaa, koko systeemin toiminta muuttuu. Keskeistä on että perheen elämäntilannetta tarkastellaan kokonaisuutena ja perheen jäseniä osana suhdejärjestelmäänsä (Myllärniemi 2007, Rönkkö & Rytönen 2010.)

3.2 Perhekeskeisyys

Perhekeskeisyyttä tukee se ajatus, että perheenjäsenet tukevat toisiaan muutoksessa kun se koskee heitä kaikkia ja keskittymällä tukemaan koko perhettä saadaan parhaiten käyttöön kaikki käytettävissä olevat voimavarat (Myllärniemi 2007). Perhetyössä huomio painottuu siis yksilön sijasta koko perheeseen ja koko perheen hyvinvointiin. Vuorovaikutuksen huomioivassa perhekeskeisessä työskentelyssä perheen vuorovaikutus vahvistuu ja he saavat välineitä kohdata ongelmiaan yhdessä sekä muuttaa toimintatapojaan (Myllärniemi 2007). Perhetyötä tehtäessä on hyvä huomioida myös se, että perhesysteemiin voivat vaikuttaa muutkin ihmiset kuin vain ydinperheen jäsenet, äiti, isä ja lapset. Väljästi tai tiiviimmin perhesysteemiin voivat kuulua myös isovanhemmat, enot, tädit ja sedät tai vaikkapa vanhempien läheinen ystävä (Rönkkö & Rytönen 2010.) Saarnion (2004) mukaan ”todellinen perhekeskeinen työote sallii asiakkaan itse määrittää perheensä.” Työskenneltäessä perhekeskeisesti voidaan hyödyntää esimerkiksi verkostokarttaa

jotta voitaisiin määrittää, ketä kaikkia perheen lähiverkoston kuuluu, eli ketkä kaikki perhe kokee kuuluvaksi perheeseensä. Ulkopuolisen on tätä mahdotonta määrittää ilman keskustelua perheenjäsenten kanssa.

Perhekeskeisyys näkyy perhetyössä taustaorientaationa joka sisältää työn tarkoitusta, kohdetta sekä menetelmiä koskevia käsityksiä. Myllärniemen (2007) mukaan perhekeskeisyys ei kuitenkaan lastensuojelussa toteudu täydellisesti siinä mielessä, että kaikkia perheenjäseniä kohdeltaisiin tasavertaisina, sillä lastensuojelussa ensisijaisena on aina lapsen etu, vanhempien kasvatusvastuu sekä velvollisuudet suhteessa lapseen. Vilénin ym. (2010) mukaan perhekeskeisyys ei kuitenkaan poista lapsilähtöisyyden näkökulmaa, vaan heidän mukaansa perheen tukeminen vaikuttaa aina lapseen ja päinvastoin. Yksin lapseen kohdistetut interventiot eivät kuitenkaan aina ole heidän mukaansa 5riittäviä. Lastensuojelun perhetyössä esimerkiksi vanhempien parisuhdetta käsitellään vain siltä osin, miten se vaikuttaa lasten hyvinvointiin. Perhekeskeisyys näkyy käytännön perhetyössä pääasiassa vuorovaikutuksen tukemisena. Mikäli vuorovaikutuksessa perheenjäsenten välillä ilmenee ongelmia, nähdään ne usein osana perhesysteemin toimintaa ja niitä pyritään selittämään perheen kautta (Myllärniemi 2007.)

Perhekeskeisyyden periaatetta on alettu uudelleen tarkastella johtuen lisääntyneestä tietoisuudesta sekä julkisesta keskustelusta liittyen yksilön oikeuksiin ja yhteiskunnallisen suojelun tarpeeseen (Hovi-Pulsa 2011). Perhetyössä ensisijaisesti työskennellään perheen aikuisten kanssa, mikä on aiheuttanut kritiikkiä; lasten hätä jää taka-alalle ja varsinaiseksi suojelukohteeksi nähdään vanhemmat ja perheen yhtenäisyys (Hovi-Pulsa 2011 viitaten: Myllärniemi 2007.) Perhetyössä olennaista on vanhemmuuden tukeminen. Sitä kautta pyritään tukemaan myös lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta. Vanhemmuustyöskentelystä tulee kuitenkin erottaa työskentely vanhemman kanssa, jolloin puhutaan aikuisten asioita aikuisten kesken. Näiden asioiden selkeä erottaminen on tärkeää, sillä usein perheen vanhemmat ovat ongelmineen niin tarvitsevia, että lapsi voi jäädä työskentelyssä kokonaan taka-alalle (Myllärniemi 2007.) Johanna Hurtigin (2003 viitaten Kähköseen 1994, Virtaseen 1995 ja Forsbergiin 1998) mukaan ”perheen koossa ollessa lapsen etu, tarpeet ja oikeudet kätkeytyvät usein perhekokonaisuuden sisään ja vanhempien tarpeiden taakse. Lasten asemaa leimaa vahva toiseus suhteessa perheen aikuisiin jäseniin. Heidät havaitaan ja kohdellaan persoonina usein vasta sen jälkeen, kun vanhemmuus ammattilaisten arvioimana kriisiytyy ja lapsi sijoitetaan kodin ulkopuolelle.” Hurtigin (2003) mukaan ammattilaisten ajatukset perheestä eivät aina kohtaa sitä todellisuutta, miten perheet ovat ratkaisseet omia läheissuhteitaan. Työskentely on suunniteltu keskiverto ydinperhettä ajatellen, mutta

todellisuus perheessä voi olla aivan toinen. Tämä voi estää ammattilaisia näkemästä lapsen todellisuutta ja perhe-elämän pimeää puolta, huolenpidon puuttumista sekä suhteiden patologisuutta (Hurtig 2003.)

3.3 Voimaannuttava ja valtaistava työskentely (empowerment)

Jenni Rytkösen (2011) mukaan voimaantuminen (empowerment) on oman persoonallisen voimantunteen lisäämistä, itsensä voimistamista sekä vahvaa sisäistä voiman tunteen kokemusta. Juha Siitosen (1999) mukaan sisäisen voiman tunne on oleellisena osana myös ammatillisessa kasvussa. Siitosen (1999) mukaan sisäinen voiman tunne (empowerment, voimaantuminen) on tunne joka vapauttaa omia voimavaroja ja vastuullista luovuutta. Ihmisistä jotka ovat saavuttaneet sisäisen voimantunteen, heijastuu myönteisyys sekä positiivinen lataus, jolla on yhteys hyväksyvään luottamukselliseen ilmapiiriin sekä arvostuksen kokemiseen. Heillä on halu yrittää parhaansa ja ottaa vastuu myös toisten hyvinvoinnista käyttämällä toimintavapauttaan rohkeasti ja luottavaisesti. ”Sisäisen voimantunteen kategoriat (vapaus, vastuu, arvostus, luottamus, konteksti, ilmapiiri ja myönteisyys) ovat läheisesti toisiinsa kytkeytyneinä ja merkityssuhteessa keskenään. Ratkaisevat puutteet, yhdessäkin kategoriassa, voivat heikentää tai jopa estää sisäisen voimantunteen rakentumista tai ylläpitämistä” (Siitonen 1999.)

Empowerment on käännettävissä sekä sanojen ”valta” että ”voima” kautta. Empowerment voi siis olla joko voimaantumista tai valtaistumista, riippuen siitä, mitä käsitteellä tarkoitetaan (Rytkönen 2011). Voimaantuminen on yksilön sisäinen prosessi, jossa henkilön voiman tunne kasvaa ja hän kokee kykenevänsä hoitamaan omia asioitaan entistä paremmin. Samalla henkilön itsevarmuus kasvaa ja ihminen alkaa luottaa itseensä enemmän kuin ennen. Liisa Hokkasen (2010) mukaan voimaannuttava ja valtaistava työprosessi voidaan erottaa toisistaan konkretisoimalla esimerkkitalteen avulla seuraavasti:

Lähtökohta: (Heikompiosaisten) kansalaisryhmien elämänpolulla on kuoppia ja liukautta. Miten vähentää vaurioita?

Valtaistavalla työotteella: polku lanataan ja hiekoitetaan yhteisvoimin, mikä vie aikaa nyt, mutta seuraavilla kulkijoilla ei samaa ongelmaa ole.

Voimaannuttavalla työotteella: kuopat kierretään, kenkiin asennetaan liukuesteet ja treenataan yksilöllistä pomppuvoimaa nyt ja seuraavien kulkijoiden kanssa. (Hokkanen 2010.)

Valtaistava työote siis toimii yhteisön tai yhteiskunnan tasolla kun voimaannuttavassa työskentelemissä keskitytään yksilön voimaantumiseen (Hokkanen 2010). Valtaistuminen voi ”tarkoittaa esimerkiksi arvioitavassa toiminnassa mukana olevien ihmisten osallistumisen, vaikuttamismahdollisuuksien, itsehallinnan (self-efficacy) tai motivaation lisääntymistä” (Kivipelto & Kotiranta 2011.) Kivipellon ja Kotirannan (2011) tutkimuksessa määriteltiin valtaistumista eri artikkelien käsitysten pohjalta. Yleisimmin valtaistuminen liittyi heidän mukaansa siihen, että henkilöllä on itsestään positiivinen kuva. Valtaistumista tapahtuu esimerkiksi silloin kun henkilö tulee osaksi sosiaalista verkostoa tai yhteisöjä. Kivipellon ja Kotirannan (2011) mukaan valtaistuminen ”auttaa saavuttamaan tarvittavat resurssit ja tarkastelemaan sosiaalista ympäristöä kriittisesti”. Artikkeleissa oli mainittu valtaistumiseen liittyvinä asioina mm. hyvä itsetunto, itsearvostus, minäidentiteetti, itsevarmuus, hallinnan tunne itsemääräämisoikeus, tasa-arvoinen osallistuminen, resurssit, niiden käyttö ja hallinta, kriittinen tietoisuus, toimivalta tai kyky käsitellä omassa elämässä tapahtuvia asioita, toiminta sortavien rakenteiden poistamiseksi sekä valtaistumista edistävä valta (Kivipelto & Kotiranta 2011.)

Hokkasen (2014) mukaan empowerment on muutosprosessi. Hänen mukaansa empowerment-prosessista on tehty useita erilaisia kuvauksia. Ensimmäinen kuvaus on vuodelta 1985 Stephen Rosen ja Bruce Blackin tekemä kuvaus kolmivaiheisesta Empowerment-prosessista. Sen jälkeen on tullut useita kuvauksia, joista Hokkasen mukaan Mann Hyung Hurin vuonna 2006 tekemä jaottelu on hienojakoisempi ja kattavampi kuin useat muut empowermentin prosessikuvaukset joiden pohjalta Hur on kuvauksensa tehnyt. Hurin empowerment-prosessi kuvauksessa on viisi vaihetta ja se käynnistyy epätydyttäväksi koetusta yksilöllisestä, hallinnollisesta, sosiaalisesta tai poliittisesta tilanteesta. Hokkasen (2014) mukaan tämä voidaan tulkita tarkoittavan esimerkiksi epäoikeudenmukaisuutta, eristäytyneisyyttä, vallanpuutetta, vieraantumista, syrjäytymistä tai eriarvoisuutta. Toisessa vaiheessa ihmisen tai ryhmän tietoisuus omasta eriarvoisesta asemastaan herää. Kolmannessa vaiheessa tämä tietoisuus jaetaan, se saa sosiaalisen ulottuvuuden ja muuttuu kollektiiviseksi toiminnaksi. Neljännessä vaiheessa kollektiivinen toiminta tulee pisteeseen, jossa innostutaan muuttamaan ympäröivää todellisuutta. Viimeisessä, viidennessä vaiheessa aiemmat rakenteet ja instituutiot muuntuvat uusiksi. Hokkasen (2014) näkemyksen mukaan Hurin teoreettista prosessikuvausta ei kannata sosiaalityön käytännössä tulkita kuitenkaan niin, että kaikki vaiheet edellytettäisiin jotta voitaisiin puhua empowerment-prosessista. Hänen mukaansa Hurin empowermentin prosessijaottelu ja vaiheiden muodostama kokonaisuus tuo hyvin näkyväksi laajuutta, jota empowerment-prosessiin voidaan teoreettisesti liittää (Hokkanen 2014.)

3.4 Ratkaisukeskeinen ja voimavarasuuntautunut työskentely

Ratkaisukeskeinen ja voimavarasuuntautunut työskentely pohjautuu toisaalta systeemiseen ajatteluun, koska pyrkimyksenä on kiinnittää huomiota havaittavissa olevaan vuorovaikutukseen systeemin osien, tässä tapauksessa perheenjäsenten välillä (Myllärniemi 2007 viitaten Latvala 2002, 120.) Kuitenkin ratkaisukeskeisen ja voimavarasuuntautuneen työskentelyn voi nähdä pohjautuvan myös valtaistavaan ja voimaannuttavaan ajatteluun. Tavoitteena ratkaisukeskeisessä työskentelyssä on, että asiakas löytää omat kykynsä ja voimavaransa ratkaistakseen ongelmansa (Myllärniemi 2007). Pyritään siis saamaan aikaan voimaantumista joka auttaa asiakasta eteenpäin elämässään.

Myllärniemen mukaan (2007) perhetyössä sovellettavalle ratkaisukeskeiselle työtöteelle tyypillisiä ovat seuraavat seikat:

- konkreettisuus
- muutossuuntautuneisuus
- työskentelyssä käännetään huomiota pois ongelmista ja kohdennetaan huomiota tuet-taviin voimavaroihin ja ongelmien ratkaisuihin
- tärkeää on luottamuksellinen ja myönteinen vuorovaikutus asiakkaan ja työntekijän välil-lä
- keskeistä on työntekijän usko asiakkaan kykyihin ratkaista ongelmat, työntekijä auttaa asiakasta löytämään kyvyt ja voimavarat ratkaista ongelmat
- asiakkaan aktivointi; pyydetään asiakasta itse löytämään asioita joiden pitäisi muuttua
- ratkaisupuhe on keskeinen tavoite ja keino sekä ratkaisu- että voimavarakeskeisissä työskentelyotteissa.
- kyky rakentaa luottamuksellinen asiakkuus- ja yhteistyösuhde määrittyy perhetyön am-mattilaisen kompetenssiksi.

Voimavaralähtöiset menetelmät

Voimavaralähtöiset menetelmät korostavat perheen itsemääräämistä ja vahvuuksia enemmän kuin rajoituksia. Tekijät joista syntyy voimavaroja perheelle, edistävät lapsen tervettä kasvua ja kehitystä ja suojaavat lasta hänelle haitallisilta tekijöiltä. Elämään kuuluu kuitenkin myös kuormittavia tekijöitä, jotka voivat vaarantaa lapsen kehitystä. Voimavarojen lisääntymisen myötä elämä muuttuu paremmin hallittavaksi. Jokaisen ihmisen elämässä on sekä voimavaroja antavia että kuormittavia tekijöitä. Olennaista on miten yksilö ja perhe kokevat olemassa olevat voimavaransa. Myös voimavaroja antavien tekijöiden määrä suhteessa kuormittavien tekijöiden määrään on hyvin merkittävä asia pohdittaessa kokonaisuutta. Jokainen voi vaikuttaa omiin voimavaroihinsa tiedostamalla tekijät jotka antavat voimavaroja, sekä kuormittavat häntä itseään (THL 2014.)

Omien voimavarojen eteen kannattaa myös työskennellä aktiivisesti. Vastuun ottaminen omista päätöksistä on oleellista voimavaroja tukevassa työssä. Tiedostettuaan voimavaransa sekä kuormittavat tekijät, voi asiakas tai perhe aktiivisesti alkaa muuttaa toimintaansa. Perhe voi etsiä tietoa, lisätä yhdessä vietetyn ajan määrää, läheisyyttä ja keskinäistä vuorovaikutusta, avointa keskustelua sekä huumoria. Myös sopiminen arjen vastuista ja velvollisuuksista voi toimia perheen tilannetta helpottavana asiana. Apua voi myös hakea läheisiltä tai palvelujärjestelmältä, voimavarojen lisäämiseksi. Ylimääräistä kuormitusta taas voi välttää rytmittämällä kuormittavia tekijöitä pidemmälle ajanjaksolle. Voimavaroja voi olla vaikkapa isovanhemmilta tai ystäviltä saatavan tuen mahdollisuus. Kuormittava tekijä taas voi olla vaikkapa työkiireet tai muutto vieraalle paikkakunnalle jossa verkostoa ei vielä ole. Myös vanhemmuus itsessään on kuormittavaa, vaikka lapsi olisi kuinka toivottu ja odotettu. Voimavaroja voivat antaa tai heikentää mm. vanhempien omat lapsuuden kokemukset, terveys ja elämäntavat, parisuhde, kasvu äitiyteen ja isyyteen, vanhemmuus, lapsen hoito ja kasvatusta, perheen työllisyys ja taloudellinen tilanne, asumisasiat sekä tulevaisuuden näkymät (THL 2014.)

Työskenneltäessä voimavaralähtöisesti työtä tehdään asiakkaan ja perheen ehdoilla. Tällä tavoin asiakas saadaan itse huomaamaan muutoshaasteet jotka liittyvät mm. hänen omiin elämäntavoihinsa. Asiakasta opastetaan terveelliseen elämäntapaan soveltamalla tietoa terveydestä ja terveellisistä elämäntavoista käytäntöön. Perheenjäseniä tuetaan ottamaan itse vastuuta omasta terveydestään ja elämäntavoistaan sekä tekemään terveyttä edistäviä valintoja elämässään (THL 2014.)

THL:n (2014) internetissä julkaistun oppaan näkemyksen mukaan voimavaralähtöiset työmenetelmät helpottavat ammattilaisten työskentelyä tekemällä perheen elämään liittyvien aiheiden puheeksi ottamisesta luonnollisempaa ja vaivattomampaa. Samalla menetelmät myös antavat ammattilaisille taitoa vahvistaa vanhempien voimavaroja perhekeskeisestä näkökulmasta. Ammattilaisten on tarvittaessa helppo palata lomakkeissa käsiteltyihin aiheisiin myös myöhemmin. Lomakkeet haastavat myös perheen aikuisia keskustelemaan aiheista joista ei välttämättä muuten tule keskusteltua. Voi olla perheen kannalta hyödyllistä, että vanhemmat pysähtyvät välillä kiireenkin keskellä pohtimaan elämäänsä ja olemassa olevia voimavaroja. Vahvistamalla vanhempien voimavaroja tuetaan heitä edistämään myös oman lapsensa tervettä kasvua ja kehitystä (THL 2014.)

Esimerkkejä perheen voimavarojen tunnistamiseen ja puheeksi ottamiseen kehitetyistä menetelmistä on voimavaralähtöinen haastattelu sekä lomakkeet lasta odottavan perheen arjen voimavarat sekä vauvaperheen arjen voimavarat. Edellä mainitut lomakkeet soveltuvat THL:n (2014) internetissä julkaistun oppaan mukaan erityisesti neuvolassa systemaattisesti kaikkien perheiden kanssa käytettäväksi. Voimavaralähtöisessä haastattelussa keskustelua viedään eteenpäin avointen kysymysten avulla siten, että perheen vanhemmat alkavat huomata elämässään voimavaroja antavat ja kuormittavat tekijät ja löytävät tarvittaessa myös motivaation muuttaa tilannetta. Avoin keskusteluyhteys vanhempien kanssa on ehdoton edellytys voimavarojen tukemiselle. Lomakkeiden avulla esiin nousseita asioita voidaan käsitellä pidemmälle vaikkapa Painokas- hankkeen puheeksi ottamisen työkalupakin, Neuvokas perhe – menetelmän sekä Lähisuhdeväkivallan suodatin- ja kartoituslomakkeiden avulla (THL 2014.)

Puheeksi ottamisen työkalupakki on väline, jonka avulla voi herätellä ja myös syventää keskustelua perheen elintavoista sekä voimavaroista. Samalla se tuo näkyviin myös lapsen näkökulmaa asioihin. Tämä väline on tarkoitettu erityisesti perheen terveysneuvonnan piirissä työskentelevien ammattilaisten; neuvolan, lääkärin, ravitsemusterapeutin, fysioterapeutin, ravitsemus- ja liikunta-neuvojan tms. käyttöön. Työkalupakkia hyödynnetään yhdessä perheen kanssa käsiteltäessä perheen ruoka- ja liikuntatottumuksia, elämänrytmiä sekä voimavaroja pelin omaisesti kuvakortteja käyttäen (THL 2014 & Turku 2006-2008.)

Neuvokas perhe –työväline ja ohjausmenetelmä toimivat apuvälineenä neuvolassa ja kouluterveydenhuollossa lapsiperheiden liikunta- ja ravitsemusohjauksessa. Tätä menetelmää käytetään ylipainoisen lapsiperheen sekä diabeteksien hoidon elämäntapaohjauksessa. Menetelmää käyt-

tävät pääasiassa terveydenhoitajat, lääkärit, kätilöt, fysioterapeutit ja ravitsemusterapeutit sekä suun terveydenhuollon henkilökunta. Ohjausmenetelmä koostuu perheelle annettavasta Neuvo-kas perhe-kortista, joka sisältää erilaisia väittämiä lasten ja vanhempien arkisista liikunta- ja ruokailutottumuksista, sekä kuva- ja tietokansiosta ammattilaisten käyttöön. Nämä välineet toimivat runkona perhettä ohjattaessa ja selkeyttävät ohjausta (THL 2014.)

Voimavarasuuntautuneessa työskentelyssä käytettävät menetelmät, kuten sosiokulttuurinen innostaminen ja dialoginen keskustelu, ovat hyvin lähellä taidepedagogiikassa käytettäviä menetelmiä. Päämääränä sosiaalisessa innostamisessa on mm. innostaminen sosiaaliseen vuorovaikutukseen sekä kulttuuriin (Hakulinen 2011.)

3.5 Arkilähtöinen perhetyö

Raija Hovi-Pulsa (2011) esittelee lisensiaattityössään arkilähtöisyyttä perhetyön viitekehyksenä. Hänen mukaansa arkilähtöinen sosiaalipedagogiikka pyrkii auttamaan asiakasta auttamaan itseään eli että pyritään luomaan asiakkaalle mahdollisuus onnistuneeseen arkeen. Asiakkaat tarvitsevat konkreettista apua pyrkimyksessään kohti parempaa arkea. Hovi-Pulsan (2011) mukaan Hans Thiersch on arkilähtöisen sosiaalipedagogiikan kehittäjä. ”Thierschin lähtökohtana oli, että arkipäivä voidaan ymmärtää vain historiallis-yhteiskunnallisten suhteidensa kokonaisuudessa. Se on aina suhteessa konkreettiseen yhteiskunnalliseen todellisuuteen, joka ilmenee arjessa” (Hovi-Pulsa 2011.)

Hovi-Pulsan (2011) mukaan ”arki on todellisuus, joka voidaan ymmärtää ja perustella vain omien kokemusten kautta.” Arkilähtöinen työskentely edellyttää ymmärrystä asiakkaan arjesta, niistä reaalisista oloista jossa asiakas todella elää. Oleellista on huomioida asiakkaan kokemukset, elinolot, elämäntaidot sekä se miten voimakkaasti asiakas kantaa vastuuta omista asioistaan. Hovi-Pulsan mukaan Thiersch erottaa arjen tulkinnassa erilleen konservatiivisen, arjen itsestään selvänä, ristiriidattomana ja yleisenä ymmärtävän tulkinnan, kriittisestä tulkinnasta, jossa huomio kiinnittyy nimenomaan juuri arjen ristiriitoihin. Thiersch itse edustaa kriittisen tulkinnan kannattajia ja pyrkii edistämään arjen muuttamista inhimillisemmäksi ilman, että erilaisille elämänmuodoille asetetaan selkeitä mittareita. Hovi-Pulsan (2011) mukaan Thiersch näkee arjen ulottuvuuksina ajan, sosiaalisen ympäristön sekä sosiaaliset suhteet. ”Aikadimensio tuo nykyisyyden lisäksi määrittelyyn niin historian kuin tulevaisuudenkin, tila puolestaan myös oman koetun spatiaalis-

maailmanhahmottamisen tärkeyden. Thiersch viittaa tässä yhteydessä myös tematisoituun aikaperspektiiviin” (Hovi-Pulsa 2011.) Hovi-Pulsan (2011) mukaan arjesta muodostuu ajan kuluessa elämäkertaa ja ansioluetteloa joiden pohjalta erilaisia ongelmia pyritään käsittelemään aikaisempien vaiheiden kautta. Arjen toiminta tapahtuu sosiaalisissa suhteissa, naapurustossa, perheessä, työpaikalla tms. Näiden suhteiden ajatellaan olevan voimavaroja lisääviä ja ajatellaan, että niistä saa tukea ja resursseja vaikealla hetkellä. Mikäli näistä suhteista ei kuitenkaan tukea saada ”tarvitaan Thierschin mukaan sosiaalisten resurssien lavasteita” (Hovi-Pulsa 2011.) Ajatellen, että perhetyö voisi toimia juurikin Thierchin tarkoittamana väliaikaisena lavasteena. Vielä parempi olisi jos perhetyöntekijät voisivat toimia lavasteen rakentajina niin, että vähitellen joko jo olemassa olevat ympäröivät rakenteet; sosiaaliset suhteet, tai yhdessä rakennetut uudet lavasteet; uudet sosiaaliset suhteet, kuten vaikkapa vertaistuki, alkaisivat kantaa yli vaikeiden aikojen ja vähitellen asiakasperhe pärjäisi ilman lavasteen rakentajia.

Hovi-Pulsan (2011) mukaan Thiersch ja Grunwald ovat avanneet arjen ja elämämaailman konseptia kolmesta eri näkökulmasta:

1. Ihmiset löytävät minuutensa elämämaailmastaan. Kun elämämaailman tarkasteluun syvennyy, kaikki järjestyvät siellä muotoonsa – asioiden omaksuminen, kehittäminen, muuttaminen ja torjuminen – samoin elämäntilanteiden mekanismit, oppimistavat, elämänsuunnitelmat ja identiteetti. Ihmisten toiminta voidaan sijoittaa toisaalta pragmaattisten tilanteiden epävarmuuden ja toisaalta rutiinien tuoman luotettavan turvallisuuden väliin. Tärkeintä on, että elämäntilanteet puskevat läpi tilanteessa kuin tilanteessa, tulkinnan ja toiminnan kulttuuristen kaavojen noudattamisen ja arjen huomaamattomien tapahtumien yhteydessä. Turvallisuus, mihin tällä pyritään, saavutetaan rajoittamalla ongelmaa, jota ratkaistaan. Rajoittamalla nimenomaan sitä, mikä on selvästi koettu ongelmaksi.

2. Arkielämää voidaan pitää näyttämönä, joka on rakentunut takanäyttämön, eli yhteiskunnallisten, poliittisten ja rakenteellisten tekijöiden muokkaamana. Etunäyttämöllä näyttellään takanäyttämön vaatimusten mukaisesti. Arjen perhe-elämää muokkaavat myös esimerkiksi sukupuolisuus ja työttömyys. Grunwald ja Thiersch toteavat Beckiin (1986) viitaten, että tämänhetkinen elämämaailma on upotettu toisen refleksiivisen modernisuuden rakenteisiin. Toisaalta elämämaailma on sidottu auktoriteettien, vallan ja epätasavertaisuuden suhteisiin.

Elämä on riskinottoa, ja sille on tyypillistä rajattomuus ja epävarmuus. Yksilöt kohtaavat elämässään rajattomia mahdollisuuksia, mutta toisaalta heitä odottavat myös kohtuuttomat vaatimukset, jotka aiheuttavat epävarmuutta. Ihmiset voivat ja heidän täytyy tehdä elämässään valintoja. Tämä muuttaa elämämaailman copingin tyyliä ja tekee siitä itsensä ristiriitaista.

3. Viimeinen osatekijä, joka määrää elämämaailman luonnetta on konflikti annetun ja toisaalta mahdollisen ja hylätyn välillä. Ihmisen omaksumat selviytymiskeinot tulevat pian otetuiksi itsestäänselvyytenä. Kuitenkin aina voidaan kysyä, eivätkö asiat voisi olla toisin.

Ihmiset kärsivät epätoivosta ja väsymyksestä yrittäessään löytää menestynyttä arkea toiveissaan ja unelmissaan. He haluavat riittäviä resursseja, luovaa vapautta, hyväksyntää ja tarkoituksellisuutta elämäänsä. Kuitenkin, koska yksilöiden itseymmärrys elämismailmarakenteissaan jää sumeaksi, he eivät ymmärrä omaa ”kietoutumistaan olosuhteidensa verkkoon” ja ovat kykenemättömiä löytämään vaihtoehtoja. Vaihtoehdot ovat juuri se asia, jota tarvitaan. Kun on tarkoituksena avata itsensä uusille mahdollisuuksille, itsesäänselvyydet täytyy ensin repiä auki ja sitten tuhota. Näissä ristiriitaisissa rakenteissa, vaihtelevissa erilaisissa elämismailmoissa, kaikki vaikuttavat elämismailman selviytymis- ja elämänhallintastrategioihin. Ihmisten tulee ottaa huomioon elämismailmat, joita ovat muokanneet sukupuoli, etnisuus, köyhyys ja syrjäytyminen, elämismailmat, jotka edustavat erilaisia ihmiselämän syklin vaiheita lapsuuden ja vanhuuden välillä ja erityisesti elämismailmat, jotka heijastavat perheen, naapureiden ja ystävien verkostoja, kunta-aktiiviteetteja ja kokemuksia työn, kulutuksen ja politiikan maailmassa (Hovi-Pulsa 2011 viitaten: Thierch 2005 ja Grunwald & Thiersch 2009.)

3.6 Perhetyössä käytettävät menetelmät

Perhetyössä on käytössä kattava joukko menetelmiä. Yleisimpiä perhetyön menetelmiä ovat: perhetyön suunnittelu ja dokumentointi, tavoitteiden laatiminen ja palautekeskustelut, vanhemmuuden, perhetilanteen ja parisuhteen arviointi, kotikäynnit ja arjen hallinnan keinot, keskustelut, neuvonta, ohjaus, erilaiset toiminnalliset menetelmät, varhainen tukeminen, videoavusteinen perheohjaus, parityöskentely, erilaiset verkostomenetelmät sekä ryhmätoiminta. On tärkeää, että työntekijä tiedostaa sen, mitä työmenetelmää hän kulloinkin käyttää ja minkä vuoksi hän on päättänyt juuri tähän menetelmään tässä kohdassa. Tärkeintä perhetyössä eivät kuitenkaan ole yksittäiset menetelmät, vaan yhteistyösuhteen laadulla on loppujen lopuksi paljon suurempi merkitys (Järvinen ym. 2012.) Kuitenkin tarkoituksenmukaisesti valitut ja käytetyt menetelmät tukevat toimintaa tavoitteiden suuntaiseksi. Kaikesta huolimatta tärkeintä mitä työntekijä työssään voi asiakasperheelle antaa on kiireetön aika ja aito läsnäolo (Järvinen ym. 2012.)

3.6.1 Suunnittelu, tilanteen kartoittaminen, tavoitteiden asettaminen sekä dokumentointi

Perheen tukeminen ammatillisesti alkaa aina arvioinnista. Työskentelyn alussa arvioidaan perheen tilannetta; perheen toimivuutta, perheenjäsenten toimimista arjessa tai perheenjäsenten välistä vuorovaikutusta. Arviointi on jossain määrin puuttumista asiakasperheen elämään ja on tärkeää, että arviointi tehdään hyvin ja että arvioinnin avulla asiakas saadaan tarkastelemaan omaa elämäänsä eri tavalla kuin aiemmin. Onnistuneen arvioinnin avulla saadaan aikaan uuden-

laista ymmärrystä huolenaiheisiin ja hankalaan elämäntilanteeseen. Vilénin ym. (2010) mukaan muutos uuteen suuntaan perheen elämässä on mahdollista vasta kun kaikki perheenjäsenet jakavat yhdessä saman huolen ja uskovat muutoksen mahdollisuuteen (Vilén ym. 2010.)

Perhetyö on suunnitelmallista työtä ja tavoitteiden asettaminen työskentelyn alkaessa on erittäin tärkeää. Oleellista on, että työskentelylle asetetaan tavoitteet yhdessä työntekijöiden, asiakkaan sekä palvelua ostavan sosiaalitoimen edustajan kanssa. Mikäli tavoitteet työskentelylle tulevat nk. ylhäältä päin, sosiaalitoimesta tai perhetyön tekijöiltä on perheen sitoutuminen asetettuihin tavoitteisiin kyseenalaista. Perheen osallisuus toteutuu paremmin, kun heillä itsellään on mahdollisuus kertoa, mihin asioihin kokevat tarvitsevänsä apua. Tavoitteiden asettamisen jälkeen suunnitelman tekeminen tavoitteisiin pääsemiseksi on tärkeää. Vilénin ym. (2010) mukaan oleellista on että työntekijä kykenee erottamaan itselleen ja asiakasperheelle asetetut tavoitteet. Esimerkiksi ”vanhemmuuden tukeminen” on Vilénin ym. (2010) mukaan aina perhetyöntekijälle asetettu tavoite, kun taas ”pystyn huolehtimaan että perheeni syö yhdessä päivällistä” on tavoite joka on suunnattu asiakkaalle. Asiakkaalle asetetut tavoitteet voivat toteutua vain jos asiakkaat itse ovat hyväksyneet ne tavoitteikseen (Vilén ym. 2010). Todennäköisyys hyväksymiseen on suurempi, kun asiakas on itse ollut mukana määrittelemässä tavoitteitaan ja kaikista parhaiten, jos hän itse on määrittänyt omat tavoitteensa. Mikäli perhe lähtee toteuttamaan asetettuja tavoitteita suoritusena, pyrkimyksenään saada hyväksyntää perhetyöntekijältä, on riski muutoksen väliaikaisuudesta suurempi kuin jos perhe lähtee aidosti muuttamaan omaa toimintaansa ja haluaa oppia uuden toimintamallin (Vilén ym. 2010).

Suunnittelu ja dokumentointi ovat tärkeä osa perhetyötä ja vaativat työntekijältä sekä huolellisuutta että osaamista. Dokumentoinnin avulla työn laatua ja vaikuttavuutta sekä mahdollisia kehittämistarpeita pystytään arvioimaan. Perhetyöntekijän on tärkeää kirjata asiakasmuistiinpanoihin päivittäiset asiakastapaamiset, yhteydenotot sekä yhteydenotot perheen asioissa muihin perheen ympärillä toimiviin tahoihin. Kirjauksista on tultava ilmi ketkä toimivat, milloin ja missä, mitä tapahtui sekä mitä jatkosta sovittiin. Virallisen dokumentoinnin lisäksi perhetyössä voi syntyä myös epävirallisia dokumentteja kuten vaikkapa perheestä piirretty sukupuu, perheen tai yhden perheen jäsenen aikajana tai verkostokartta sekä valokuvia ja lasten piirustuksia. Näiden dokumenttien kohtalosta on hyvä sopia perheen kanssa (Järvinen ym. 2012.) Työn dokumentointi on lakisääteistä, sillä lastensuojelulain (417/2007) 33§:n mukaan lastensuojelun työntekijän tulee kirjata lasta tai nuorta koskeviin asiakirjoihin tiedot, jotka vaikuttavat lastensuojelullisten toimenpiteiden

järjestämiseen sekä tiedot jotka on tarpeellisia toimenpiteiden suunnittelun, toteuttamisen ja seurannan kannalta.

Järvisen ym. (2012) mukaan asianmukainen dokumentointi on osa laadukasta perhetyön prosessia. Asiakaskertomukseen tulee heidän mukaansa kirjoittaa ainakin seuraavat aiheiden mukaisesti aikajärjestyksessä säilytettävät tietojen kokonaisuudet:

1. Perheen perustiedot
 - a. henkilötiedot, yhteystiedot
 - b. ensimmäisen yhteydenoton tiedot
 - c. perheen nykytilanne; henkilöt, iät, asuminen, työ/työttömyys, toimeentulo, perheen hyvinvointi
2. Muistiinpanot
 - a. asiakastyössä syntyvät työntekijän ajallisesti järjestyksessä olevat muistiinpanot (kotikäynnit, muut tapaamiset, käytyjen puhelinkeskustelujen keskeinen sisältö)
3. Suunnitelmat ja arvioinnit
 - a. Perhepalvelusuunnitelmat, perhetyön suunnitelmat
 - b. lapsen asiakassuunnitelmat
 - c. suunnitelmien arvioinnit
4. Päätökset
 - a. lastensuojelulain mukaiset päätökset
 - b. palvelu- ja maksupäätökset
5. Neuvottelumuistiot
 - a. asiakasneuvottelujen muistiot
6. Muutoksenhaku ja valitusasiakirjat
 - a. sosiaali- ja terveystoimen jaostoille tai muille tahoille toimitettujen asiakirjojen saatekirjeet
7. Erilaiset saapuneet ja annetut lausunnot, kirjalliset lausuntopyyntö sekä läheteet (Järvinen ym. 2012.)

3.6.2 Vanhemmuuden, parisuhteen ja perhetilanteen tarkasteleminen

Vanhemmuutta on olemassa monenlaista, aivan kuten on olemassa erilaisia perheitäkin. Olen-naista on se, onko vanhemmuus nykyisellään jatkuessaan lapsen kasvulle ja kehitykselle hyväksi vai vaarantaako sen lapsen kasvun ja kehityksen. Tätä asiaa pohdittaessa voidaan vanhemmuutta joutua arvioimaan. Arvioinnissa voidaan käyttää erilaisia menetelmiä ja työkaluja asioiden näkyväksi tekemiseen. Menetelmiä vanhemmuuden, parisuhteen ja perhetilanteen arviointiin on olemassa lukuisia (Järvinen ym. 2012.) Esittelen seuraavaksi muutamia niistä.

Erilaisten lomakkeiden avulla voidaan helposti jäsentää asioita keskusteltaessa perheen tilanteesta, parisuhteesta tai vaikkapa vanhemmuudesta. Lomakkeiden käytöstä ja säilytyksestä tulee aina sopia etukäteen perheenjäsenten kanssa. On tärkeää, että perhetyöntekijä on tietoinen muiden yhteistyötahojen käyttämistä lomakkeista, jotta vältetään tilanteelta, jossa perheen äiti täyttää samoja lomakkeita toista tai jopa kolmatta kertaa vain siksi ettei tieto verkoston välillä ole kulkenut. Lomakkeiden käyttöä tulee muutenkin aina etukäteen harkita ja arvioida sitä, mihin ne soveltuvat ja mitkä ovat minkäkin lomakkeen puutteet (Järvinen ym. 2012.)

Vanhemmuuden roolikartta (LIITE 1.) on Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymässä kehitetty monipuolinen työväline vanhemmuuden arviointiin. (Järvinen ym. 2012 & Tapio ym. 2010 s. 136-137.) Se perustuu J.L. Morenon rooliteoriaan vuorovaikutussuhteista ja ihmisen erilaisten roolien suhteista toisiinsa. Vanhemmuuden roolikartan avulla jokainen vanhempi voi yksin tai yhdessä työntekijän kanssa jäsentää omia vanhemmuuden roolejaan. Vanhemmuuden roolikarttaa voidaan hyödyntää myös keskustelun apuvälineenä erilaisissa vanhempainilloissa ja vanhempainryhmissä. (Järvinen ym. 2012.) Kartan avulla vanhemmuuden sisältöjä jäsennetään seuraavien viiden roolin avulla: huoltaja, rakkauden antaja, elämän opettaja, ihmissuhdeosaaja sekä rajojen asettaja (Järvinen ym. 2012.)

Vanhemmuuden roolikartan pohjalta on kehitetty myös parisuhteen roolikartta (LIITE 2.). Parisuhteen roolikartta on väline kahden aikuisen välisen vuorovaikutuksen, yksilöllisten motiivien ja ulkoapäin tulevien odotusten tarkasteluun (Järvinen ym. 2012 & Tapio ym. 2010 s.120-121.) Myös parisuhteen roolikarttaa voi hyödyntää omatoimisesti ilman työntekijän läsnäoloa niin halutesaan. Parisuhteen roolikartta on työväline jota voidaan käyttää käsiteltäessä parisuhdeongelmia, havainnollistettaessa muutostarpeita, tarkasteltaessa omaa parisuhdetta tavoitteena huolehtia parisuhteesta, perhetyön välineenä, parisuhdeterapiassa tai tarkasteltaessa parisuhteen merki-

tystä yleisellä tasolla keskusteluryhmissä tai vaikkapa parisuhdekursseilla (Järvinen ym. 2012.) Parisuhteen roolikartan taustalla on Tapion ym. (2010 s. 120-121) mukaan Jacob Levy Morenon rooliteoria vuorovaikutussuhteista sekä erilaisten roolien suhteesta toisiinsa ihmisen elämässä. Kokemus siitä, ettei vanhemmuuden tukeminen yksin riitä perheen hyvinvoinnin näkökulmasta vaikutti parisuhteen roolikartan syntyyn. Vanhempien parisuhteen tila vaikuttaa oleellisesti myös lasten hyvinvointiin ja oleellista on muistaa, että vaikka vanhempien parisuhde päättyisi, yhteinen vanhemmuus säilyy ja sen vuoksi vanhempien välisiin suhteisiin panostaminen on aina lasten kannalta tärkeää (Tapio ym. 2010 s.120-121).

Jatkona vanhemmuuden ja parisuhteen roolikartoille on kehitetty myös itsenäistyvän nuoren roolikartta. (LIITE 3.) Itsenäistyvän nuoren roolikartan avulla nuoren valmiudet selvitä itsenäisesti havainnollistuvat niin hänelle itselleen kuin aikuisille hänen ympärillään. Perhetyössä tämä roolikartta on oivallinen työväline esimerkiksi jälkihuollossa olevan nuoren kohdalla (Järvinen ym. 2012.)

Kristillinen työryhmä on kehittänyt konkreettisen kuvauksen parisuhteen eri osa-alueista, parisuhteen palikoista. Palikat sopivat kaikille ja kaikenikäisille joiden pyrkimyksenä on ymmärtää, kehittää ja hoitaa omaa parisuhdettaan. Järvisen ym. (2012) ja Tapion ym. (2010) mukaan parisuhteen palikat antavat konkreettisen kuvan parisuhteesta kokonaisuutena. Palikat havainnollistavat, ettei parisuhde ei ole hahmoton möykky, vaan se on jaoteltavissa pienempiin osiin. Samalla parisuhteen palikat tekevät parisuhteen laaja-alaisuuden näkyväksi ja antavat nimiä parisuhteen tärkeimmille alueille. Parisuhteen palikoiden avulla parisuhdetta voidaan tarkastella eri alueiden näkökulmista ja parisuhteen osa-alueiden väliset vaikutukset toisiinsa tulevat näkyvämmiksi (Järvinen ym. 2012 & Tapio ym. 2010 s. 122-124.) Yksittäisten palikoiden ydinajatuksina voivat olla: sitoutuminen, tunteet, seksuaalisuus, riidat, sanat, teot, luottamus, anteeksianto sekä rakkaus. Parisuhteen palikoita voi kuitenkin hyödyntää myös niin, ettei yhtään palikkaa ole ennalta nimetty. Tämä tapa voi soveltua Tapion ym. (2010 s. 124) mukaan etenkin parisuhteisiin, jonka osapuolet ovat lähtöisin eri kulttuureista (Tapio ym. 2010 s. 122-124.) Parisuhteen palikoiden lisäksi on Järvisen ym. 2012 mukaan kehitetty myös vanhemmuuden palikat.

Tapion ym. (2010 s. 124) mukaan yleisin ongelma parisuhteissa liittyy kommunikaation vaikeuksiin puolisoiden välillä. Keskustelua voi harjoitella puhe- ja kuunteluharjoituksella jossa puolisoiden kesken jaetaan roolit, toinen on puhuja ja toinen kuuntelija. Kertoja puhuu itselleen mieleisistä aiheista muutaman minuutin ajan. Ensin kuuntelijan rooliin valittu osoittaa elekielellään ja käyt-

täytymisellään, ettei häntä kiinnosta toisen kertoma asia. Harjoitus toistetaan niin, että kuuntelija keskittyy ja osoittaa olevansa kiinnostunut toisen kertomuksesta. Tämän jälkeen harjoitus toistetaan kokonaisuudessaan vielä niin, että roolit ovat vaihtuneet. Lopuksi keskustellaan yhdessä siitä, miltä tuntui puhua kun toinen ei kuunnellut ja vastaavasti miltä se tuntui kun toinen oli aidon kiinnostunut? Keskustellaan myös siitä, mistä huomasi, kiinnostaako puolisoa kerrottu tarina vai ei. Yhdessä voidaan pohtia myös sitä, miten harjoituksessa tehtyjä havaintoja voidaan hyödyntää perheen vuorovaikutuksessa (Tapio ym. 2010 s. 124.)

Parisuhdeporkkanat on muunnelma vuorovaikutusporkkanoista, jonka avulla voidaan lisätä parisuntien läheisyyttä. Tehtävät ja niihin liittyvät välineet auttavat pariskuntia keskittymään toisiinsa yhteisen tekemisen kautta, eikä vuorovaikutus perustu ainoastaan sanalliseen ilmaisuun. Työntekijä voi antaa tehtävän pariskunnan kahdenkeskiseksi tehtäväksi varmistettuaan että he ymmärtävät porkkanoiden perusidean, eli että ensin luetaan yhdessä tehtävä ja sen jälkeen tehtävä toteutetaan. Tehtäviä tehdään kunnes tehtävät, varattu aika tai tehtävien tekemisen mielekkäisyys loppuu. (Tapio ym. 2010 s. 125.) Parisuhdeporkkanoissa käytettyjä välineitä ja niihin liittyviä tehtäviä ovat mm.

- pensseli - piirrä kuvioita kumppanin selkään tämän arvaillessa mitä kuvat esittävät
- nystyräpallo - hiero oman kumppanin selkää. Vaihtakaa vuoroa.
- maalitela – kuljeta telaa maassa vatsallaan makaavan puolison päästä jalkoihin. Vaihtakaa vuoroa.
- muki ja mehu - juottakaa mehua mukista toisillenne
- peli (esim. samarakas-peli tai parisuhdepeli) – pelatkaa yhdessä
- sydänpalaute (pahvista leikattuja sydämiä) – kirjoittakaa positiivisia adjektiveja kumppanista. Lukekaa hyvät asiat lopuksi toisillenne. (Tapio ym. 2010 s. 125-126.)

”Perhenavigaattori on käytännönläheinen mini-interventiotyyppinen perheen arjen paikantamisen väline, joka sopii eri-ikäisten lasten perheille. Sen tavoitteena on edistää ja tukea vanhempien omaa pohdintaa sekä keskusteluja vanhempien kesken.” (Järvinen ym. 2012) Kysymyksiin perehtyminen helpottaa myös ammattilaisia vanhempien ohjaamisessa sekä keskusteluteemojen valinnassa. Kysymyskartan avulla vanhempien on helpompi pohtia arjen sujumista ja ottaa luontevasti puheeksi kysymyksiä jotka painavat heidän mieltään sekä kuulemaan lasten oivalluksia perheestä. Kysymysten avulla vanhemmat voivat löytää ilon lapsen kasvusta sekä vahvuuden omasta

vanhemmuudestaan. Samalla menetelmä rohkaisee ammattilaisia kuulemaan vanhempien odotuksia palveluiden kehittämiseksi (Järvinen ym. 2012.)

Perhetilannepuntari (LIITE 4) on Mannerheimin Lastensuojeluliitossa kehitetty väline perheiden ja perhetyöntekijöiden väliseen yhteistyöhön. Perhetilannepuntarin avulla arvioidaan perheenjäseniin ja perheeseen liittyviä tilanteita jotka painavat mieltä. Myös perhetilannepuntaria perheet voivat hyödyntää omatoimisesti (Järvinen ym. 2012 & Vilén ym. 2010.) Vilénin ym. (2010) mukaan perhe voi hyödyntää perhetilannepuntaria tehdessään itsearviointia tai vaihtoehtoisesti sitä voidaan käyttää yhdessä perhetyöntekijän kanssa apuvälineenä luotaessa yhteisiä tavoitteita tai arvioitaessa työn vaikuttavuutta. Puntari on lomakkeisto, jossa arvioidaan kuinka paljon mikäkin asia painaa mieltä asteikolla 1-5. Puntarissa on erilliset lomakkeet äidin, isän ja lapsen asioihin kohdistuvaan huoleen.

”Lapset puheeksi - menetelmä perustuu tietoon ja ymmärrykseen siitä, miten vanhemman mielen-terveyden häiriö vaikuttaa vanhemmuuteen ja lapsiin, sekä tietoon niistä tekijöistä, joiden avulla vanhemmat voivat tukea lapsen ja nuoren kehitystä (Solantaus, Järvinen ym. 2012). Lapset puheeksi –keskustelulla pyritään tukemaan lasta silloin kun hänen elämäntilanteeseensa liittyy vaikeuksia. ”Lapsen vanhempaa tai vanhempia tapaava työntekijä keskustelee heidän kanssaan lasten kehityksestä ja kehitysympäristöjen toimivuudesta lapsen arjessa. Työntekijä kertoo lapsia suojaavista tekijöistä ja pohtii yhdessä vanhempien kanssa, mitä konkreettista lapsen arjessa voi tehdä suojaavien tekijöiden vahvistamiseksi” kerrotaan THL:n Kasvunkumppanit-sivustolla. Keskustelussa pyritään tunnistamaan hyvinvoinnin kannalta keskeiset tekijät ja miettimään, miten niitä voitaisiin tukea tarpeen tullen. Keskusteluun tarvitaan yksi tai kaksi tapaamiskertaa ja mikäli lapsi tai hänen vanhempansa tarvitsee tukea, voidaan järjestää Lapset puheeksi –neuvonpito. Neuvonpito on toiminnallista verkostotyötä, jolla pyritään saamaan aikaan arjessa sellaisia konkreettisia tekoja, joiden avulla lapsi pärjää (THL.) Lapset puheeksi –keskustelua varten on olemassa oppaita, joita voi tulostaa THL:n Kasvun kumppanit sivustolta.

Sukupuu on väline jota voidaan käyttää visuaalisesti helpottamaan oman elämän ja perheen ymmärtämistä. Sukupuun avulla voidaan saada tietoa suvun historiasta, tarinoista, kokemuksista ja tapahtumista sekä tapahtumien merkityksestä suhteessa tähän päivään. Sukupuun avulla voi paljastua myös ylisukupolvisia ilmiöitä, joita ei muuten välttämättä tiedostettaisi, esimerkiksi sairauksia, alkoholismia tai vaikka pitkiä avioliittoja tai erityisiä lahjakkuuksia. Sukupuuta koottaessa voi myös paljastua salaisuuksia, ja vaikeiden sekä ristiriitaisten asioiden käsittely voi tulla tätä

kautta mahdolliseksi. Myös suvun vuorovaikutussuhteita on mahdollista hahmotella sukupuun avulla. Se voi helpottaa ymmärtämään omaa, perheen ja suvun toimintaa ja näin auttaa myös pääsemään irti mahdollisista menneisyyden kuormittavista vaikutuksista. Myös perheen voimavarojen ja kantavien arvojen tiedostaminen on mahdollista sukupuu-työskentelyn avulla (Järvinen ym. 2012.)

Elämänjanan piirtäminen voi olla yksi tapa hahmottaa perheen elämää ajallisesti. Elämänjanan voi piirtää koko perheen näkökulmasta tai jonkun yksittäisen perheenjäsenen elämästä. Perehtyminen perheen historiaan voi helpottaa perheen nykytilanteen ymmärtämistä. Myös tulevaisuus on perhetyössä aina läsnä (Järvinen ym. 2012.) Tarkastelemalla jokaisen perheenjäsenen omaa elämänjanaan rinnakkain voidaan perheen elämästä saada näkyviin useampi näkökulma (Helsingin yliopisto.) Elämänjanan voi toteuttaa monella tavalla, olennaista on että siihen merkitään kronologisessa järjestyksessä merkityksellisiä tapahtumia tai asioita. Elämänjanan toteuttamisessa kerrotut tarinat ovat tärkeitä ja arvokkaita. Janan teko nostaa pintaan tunteita, joille on annettava tarpeeksi tilaa. Perhetyöntekijä tuo esille ”kerro lisää”-kysymyksillä sellaisia merkityksellisiä kokemuksia ja tunteita, joita perhe voi hyödyntää muodostaessaan vaihtoehtoisia tarinoita omista elämänvaiheistaan. Elämänjana voi olla merkittävä myös lapsen näkökulmasta tämän yrittäessä ymmärtää perheen elämäntilannetta (Järvinen ym. 2012.).

SILTA-työmalli on Pelastakaa Lapset ry:ssä kehitetty malli, joka hyödyntää sekä sukupuu- että elämänjatyöskentelyä. Silta on vuorovaikutuksellinen toimintamalli, jossa elämäntarinoiden avulla rakennetaan siltaa sijoitetun lapsen, hänen vanhempiansa ja läheistensä sekä omaohjaajan tai sijaisvanhemman välille. Tavoitteena on tukea lapsen elämäntarinan eheytymistä. Mallissa ”rakennetaan siltaa” biologisen kodin ja sijaiskodin välille mutta samaan aikaan myös menneisyyden, nykyisyyden sekä tulevaisuuden välille. Silta-työmalli mahdollistaa vuoropuhelun lapsen, hänen vanhempiansa sekä sijaisvanhemman tai omaohjaajan välillä lapsen ja perheen elämästä (Järvinen ym. 2012, pelastakaa lapset ry 2014.)

3.6.3 Keskusteluvuorovaikutus

Keskustelu on koko perhetyön perusta. Perhetyössä keskustelu painottuu pääasiassa arjen konkreettisiin asioihin. Mitä konkreettisemmista ja läheisemmistä arjen aiheista keskustellaan, sitä helpompi perheen on ottaa vastuuta niistä ja antaa teoille ja asioille positiivisia merkityksiä. Mahdollisuuksien etsiminen ja näkeminen lisäävät toivoa tulevasta ja auttavat keksimään tapoja toimia toisin. Työntekijän tulee huolehtia, että perheellä on tilaa ja erilaisia vaihtoehtoja jotta muutos ja oppiminen olisivat mahdollisia. Keskustellessa työntekijä antaa vanhemmille vallan valita mitä he haluavat kertoa. Työntekijän on luotettava siihen, että vanhemmat kertovat sekä itsestään että tilanteesta kaiken oleellisen. Kuuntelemalla työntekijä osoittaa olevansa aidosti kiinnostunut siitä, mikä kertojalle on todella tärkeää. Tarinat voivat muuttua tilanteesta riippuen. Erilaiset tilanteet voivat avata uusia näkökulmia omaan tarinaan synnyttää uudenlaisia merkityksiä. Yhteistyön kannalta on tärkeää, että vanhemmilla on mahdollisuus kertoa elämäntarinaansa yhä uudelleen ja työntekijä suhtautuu jokaiseen yhteistyösuhteeseen ja tapaamiseen ainutkertaisena tapahtumana. Olennaista on että useita myös ristiriitaisia näkökulmia pidetään keskustelussa esillä, jolloin tarinoilla on mahdollisuus kehittyä ja muuttua minkä lisäksi voi syntyä uusia (Järvinen ym. 2012.)

Perhetyön toteutusvaiheessa olennaista on jatkuva arviointi sekä palaute. Edistyminen suhteessa asetettuihin tavoitteisiin tuodaan näkyväksi pohtimalla mikä asiaan on vaikuttanut. Palautteen annossa tärkeää on olla rehellinen ja ottaa huomioon asiakkaan vastaanottokyky: mitä hän kuulee ja hyväksyy. Palaute perustuu asiakkaan kertomukseen. Työntekijän tehtävänä on tehdä näkyväksi konkreettisten esimerkkien avulla näkemänsä. Perhettä tulee kannustaa näkemään vahvuudet mieluummin kuin epäonnistumiset. On tärkeää pyrkiä välttämään tilanteita, joissa palautteen antaminen toiselle voi kuulostaa toisen perheenjäsenen korviin moitteelta. Palaute tulee tasapainottaa kuulijoiden ja asian mukaan. Myös työntekijän tulee olla valmis saamaan palautetta perheenjäseniltä sekä yhteistyökumppaneilta. Palautteen vastaanottaminen ja oman toiminnan reflektointi sekä virheiden myöntäminen ja korjaaminen on olennainen osa perhetyön arviointia ja palautekeskustelua (Järvinen ym. 2012.) Ilman palautetta on omaa työtä erittäin hankalaa kehittää. ”Se (työntekijän saaman palautteen reflektointi) voi parhaimmillaan antaa perheelle näkyvän mallin siitä, miten palautetta voidaan rakentavasti käsitellä” (Järvinen ym. 2012).

Jokaisen perheenjäsenen motivaation muutoksia muutostyössä tulee seurata ja heitä täytyy tarvittaessa herätellä ja voimistaa motivaatiota. Jos yhdenkin perheenjäsenen motivaatiotaso laskee

voi se heijastua myös muiden sitoutumiseen. Perhetyöntekijän tehtävä on tuoda perheenjäsenten vahvuudet näkyviksi. Asiakkailla on usein taipumus vähätellä tai jopa kieltää vahvuutensa tai sitten voi olla, että he eivät yksinkertaisesti kykene huomaamaan vahvuuksiaan. Joskus perhe voi pyytää neuvoja työntekijältä ongelmaan. Tällöin he odottavat saavansa neuvoja asiantuntijalta. Joissain tapauksissa työntekijä voi neuvoa myös oma-aloitteisesti. Perheellä on kuitenkin valta päättää, mitä neuvoja he noudattavat ja mitä eivät. Työntekijän antamien neuvojen tulee olla oikeita, riittäviä sekä ymmärrettäviä. On tärkeää olla rehellinen jos kokee, ettei omaa perheen tarvitsemää tietoa. Tällöin yhdessä pyritään selvittämään mistä perhe saisi tarvitsemansa tiedon (Järvinen ym. 2012.)

Poikkeustapauksessa perhetyöntekijä voi joutua turvautumaan määräävään otteeseen, jolloin hän määrittää ongelman ja antaa asiakkaalle ohjeita. Esimerkiksi tilanteessa jossa asiakas ei halua tai kykene tekemään välttämättömiä päätöksiä kun on estettävä asiakkaan harkitsematon, itsetuhoinen tai toisia uhkaava toiminta tai kun työntekijä ei saa asiakasta auttamaan itse itseään. Tyypillistä määräävän otteen käytössä on työntekijän selkeä toiminta ja että tilanne vaatii nopeaa reagointia. Määräävän otteen käytön jälkeen on hyvä palauttaa toimijuus jälleen asiakkaalle. Usein toimijuus helposti siirtyy tällaisessa tilanteessa työntekijälle ja asiakas tulee riippuvaiseksi työntekijästä, mikä estää asiakkaan omien voimavarojen vahvistumista. Mikäli toimijuutta ei palauteta asiakkaalle, voi jaettu asiantuntijuus hämärtyä ja ohjausvuorovaikutus yksipuolistua tekemällä työntekijästä tilanteen asiantuntijan. Tämä voi myös heikentää asiakkaan sitoutumista tehtyihin ratkaisuihin. Keskustelemalla ja purkamalla tapahtunut tilanne voi asiakas saada välineitä toimia toisin tilanteen uusiutuessa (Järvinen ym. 2012.)

Kun asiakkaan ja työntekijän välille on syntynyt riittävä luottamus, on mahdollista käyttää myös kriittistä ja kyseenalaistavaa työtettä. Sanojen, tekojen ja eri näkemysten vastakkainasettelu, konfrontointi, on mahdollista arvioitaessa asiakkaan kanssa toimintaa suhteessa asetettuihin tavoitteisiin. Tarpeen tullen työntekijä voi helpottaa asiakasta huomaamaan ristiriitoja tarinoiden, tekemisen ja ajattelun välillä. Työntekijä toimii tässä ikään kuin peilinä joka saa asiakkaan tarkastelemaan toimintaansa. Konkreettisten arjen esimerkkien avulla asiakas saadaan huomaamaan, ettei hän välttämättä toimikaan kuten ajattelee ja sanoo toimivansa. Samalla asiakasta haastetaan myös pohtimaan omaa käyttäytymistään. Vanhemmilla voi olla tietoa siitä, miten erilaisissa tilanteissa tulisi toimia, mutta he eivät välttämättä aina tiedosta sitä, että heidän taitonsa ovat kuitenkin puutteelliset tässä asiassa. Tällöin heitä täytyy ohjata havaitsemaan puutteensa ja auttaa tarvittavien taitojen oppimisessa (Järvinen ym. 2012.)

Yhteisen keskustelun eri vaiheissa perhetyöntekijä tiivistää käydyn keskustelun. Tarkoitus ei ole, että työntekijä tekee omia päätelmiään, vaan hän kertoo perheelle mitä hän on kuullut perheenjäsenten sanovan, miten hän on ymmärtänyt sen ja millaisena hän tämän pohjalta näkee perheen tilanteen. Tarinan kertaus työntekijän toimesta vahvistaa perheen tunnetta kuulluksi tulemisesta. Tarvittaessa perheenjäsenet voivat korjata viallisia tulkintoja vielä tässä vaiheessa (Järvinen ym. 2012.)

Mikäli perheellä on tunne, että työskentely on jumiutunut positiiviseksi koetun alun jälkeen, on työntekijän hyvä konkretisoida asiakkaille perhetyön prosessin etenemistä selkeiden esimerkkien avulla. Hyvä dokumentointi auttaa havainnollistamaan ja perustelemaan aikaan saatua kehitystä perheelle (Järvinen ym. 2012.)

Työntekijä voi käyttää keskustelussa kysymyksiä, joiden avulla perheenjäsenet voivat tarkentaa omaa tilannettaan. Kysymyksiä esittämällä, selventämällä ja tarkentamalla työntekijä yrittää parhaansa mukaan ymmärtää perheen arkea ja kokonaistilannetta. Tavoitteena on, että perheenjäsenet sekä työntekijä on ymmärtänyt tilanteen, tunteen tai käsityksen mahdollisimman samalla tavalla. Työntekijän tulee perustaa käsityksensä perheestä tietoon jota hän on perheeltä saanut, eikä suinkaan omien uskomustensa, epäilyjensä ja oletustensa varaan. Jokaisen perheenjäsenen kuuleminen on yhtä tärkeää. Vaikka kysymykset ovat helppo ja nopea tapa saada perheestä tietoa, tulee niitä käyttää säästeliäästi, jotta perheelle ei tule tunne että heitä kuulustellaan. Vaarana on, että perhe voi asettua puolustuskannalle minkä vuoksi auttaminen vaikeutuu.

Kysymystyypppejä on useita: Perheelle voidaan esittää avoimia kysymyksiä, jotka auttavat tutkimaan perheen arkea ja lisäävät yhteisymmärrystä. Sirkulaarisilla kysymyksillä autetaan perheenjäseniä näkemään asia toisen näkökulmasta, kysymällä toiselta kolmannen mielipidettä asiasta. ”Enemmän vai vähemmän”- tyyppiset kysymykset toimivat etenkin lasten kohdalla. Niissä tarkastellaan tilanteita muutoksina lapsen arjessa ja niiden merkityksiä lapselle. Voidaan kysyä esimerkiksi ”Kuka on eniten huolissaan tästä asiasta? Mistä sen huomaa?” Ihmekysymyksillä viritellään mielikuvitusta liikkeelle ja perhettä haastetaan kuvittelemaan jokin työskentelyn tavoitteista toteutuneeksi ja pohtimaan, mitkä asiat olisivat tuolloin toisin. Asteikkokysymysten avulla perheen on helpompi konkretisoida hyvinkin abstrakteja tavoitteita ja löytää keinoja tavoitteiden saavuttamiseksi. Perhe voidaan esimerkiksi pyytää arvioimaan kouluarvosanoin perheen nykytilanne ja sitten haastaa heitä pohtimaan, mitä tulisi muuttua jotta arvosana nousisi ja mitä he itse olisivat valmiita tekemään asian eteen (Järvinen ym. 2012.)

Voimavaraistavassa keskustelussa tulkitaan ja hyödynnetään asiakkaan kykyjä, taitoja, osaamista ja verkostoa ongelman ratkaisemisessa sekä tavoitteisiin pääsemisessä. Keskustelussa keskitytään tulevaisuuteen, jota ei voida tutkia olemassa olevan faktatiedon pohjalta. Menneisyys nähdään voimavarana jota perhe voi selittää lukuisilla erilaisilla tarinoilla ilman, että arvioidaan mikä tarinoista on oikeampi kuin toinen. Merkitystä perheen nykyhetkelle antaa kuva tulevasta, vaikkapa tarkoitus, päämäärä tai pyrkimys jota perhe tavoittelee. Asioihin on aina olemassa useita näkökulmia ja näkemyksiä. Tulkinnoista ”oikeampien” löytäminen voi olla vaikeaa, mutta olennaisempaa on pohtia sitä, mitkä tulkinnat tukevat perheen voimavaroja muita paremmin. Työntekijän ammatillisuutta on herkkyyks havaita tarinat, joissa parhaiten tulee esiin perheen omat olemassa olevat voimavarat. Kuuntelemisen ja kuulemisen taidot ovat tässä avainasemassa. Perheen kanssa suunnitellaan ja tehdään päätöksiä sekä luodaan ja tarkastellaan perheenjäsenten kuvaa omasta itsestään sekä toisistaan. Yhdessä pyritään kuvaamaan perheen sosiaalista todellisuutta. Koska työskentely tapahtuu jatkuvassa vuorovaikutuksessa, on tärkeää kiinnittää huomiota siihen, millaista kieltä ja käsitteitä työntekijä käyttää. Olennaista on pohtia tarkkaan sanavalintojaan, sillä niilläkin voi olla yllättävän suuri merkitys moneen asiaan (Järvinen ym. 2012.)

”Hyvään vuorovaikutukseen tarvitaan riittävästi aikaa ja luottamuksellisuutta sekä kuuntelemisen taitoa” toteavat Järvinen ym. (2012) Työntekijän on opittava tiedostamaan omia ajatuksiaan, voidakseen kehittää kuuntelemisen taitoaan. Dialogisuus on vuoropuhelua jossa osanottajat ajattelevat asiaa yhdessä. Se edellyttää herkkyyttä vastaanottaa toisen lausumia. Vuorovaikutuksessa edetään molempien osapuolten ehdoilla, eikä keskustelun teemoja suunnitella etukäteen vaan kysymyksiä syntyy keskustelun edetessä aiemmista vastauksista. Dialogissa keskustelijat testaavat, tarkistavat, kyseenalaistavat, haastavat sekä muotoilevat uudelleen niin omaa kuin toisenkin puhetta. Parhaimmillaan perhetyön on dialogia jolla luodaan uutta ja saadaan aikaan uusi ymmärrys. Siinä kunnioitetaan toisia, vaikka ei hyväksyittäisikään kaikkia heidän mielipiteitään. Ennalta tietäminen on vaaraksi dialogisuuden toteutumiseksi vuorovaikutuksessa. Myös omien mielipiteiden tyrkyttäminen, niiden puolustaminen tai tiukka pidättäytyminen entisissä mielipiteissä voi estää dialogia toteutumasta. Kuuntelu ja puhuminen ovat dialogissa yhtä tärkeitä. ”Kun aito dialogi syntyy, siinä tapahtuu kohtaaminen ja voi syntyä uutta ymmärrystä –jopa oivalluksia– niin, että osallistuja voi kuulla itsensäkin sanovan jotakin, mitä ei ole koskaan aiemmin sanonut tai tullut ajatelleeksi” toteavat Järvinen ym. 2012. Dialogisessa suhteessa ihminen on jatkuvasti muuttuva tietoinen toimija, minkä edellytyksenä on että tunnustaa oman tietämättömyytensä esimerkiksi siitä ettei tiedä mihin suuntaan asiakasperhe tai sen jäsenet haluavat edetä tai miten omat taidot riittävät perheen auttamiseksi. Dialogissa voimat suunnataan uuden luomiseen, eikä

siinä takerruta näkemuseroihin. Omaa näkemystä ei dialogissa pidetä lopullisena, vaan se nähdään vain yhtenä askeleena kohti lopputulosta. Tavoitteena on saada lisää ymmärrystä käsiteltävästä asiasta. Asiakasperhe voi määritellä dialogin avulla tarinansa uudelleen ja asettaa omia tavoitteitaan, kun taas työntekijällä on mahdollisuus löytää dialogin avulla keinoja auttaa asiakkaitaan heidän tilanteessaan. Samalla työntekijä kartuttaa myös ammattitaitoaan. Täyteen yhteisymmärrykseen dialogissakaan harvoin päästään sillä osapuolet tulkitsevat asioita aina oman henkilöhistoriansa sekä omien kokemustensa kautta, mutta jo riittävä yhteisymmärrys tukee yhteistyötä ja antaa tilaa myös näkemuseroille sekä ristiriidoille.

Myös reflektio on tärkeä osa keskustelua ja työntekijän tehtävänä onkin huolehtia että keskustelussa myös reflektoidaan. Reflektointi on keskustelun antia kokoava sekä tietoisuutta lisäävä menetelmä jolla tavoitellaan sekä oman, että toisten toiminnan ymmärtämistä. Reflektoinnin avulla asiakkaalla on mahdollisuus oppia itsestään sekä toisista perheenjäsenistä, heidän tunteistaan, reaktioistaan, ajattelutavoistaan sekä käyttäytymisestään. Reflektoinnille tyypillistä on erilaisten näkökulmien tavoittaminen sekä ymmärtäminen. Vuorovaikutuksessa reflektointi on sitä, kun työntekijä palauttaa tai heijastaa takaisin sen mitä asiakas on sanonut. Reflektio pitää sisällään samoja sanoja ja saman asiasisällön mitä asiakas juuri sanoi. Oleellista tässä on kysyminen sekä ihmettely. Asiat alkavat näyttäytyä eri tavalla ja kun kokemuksia arvioidaan uudelleen, voi siitä olla apua muutoksessa. Edellytys muutokselle on, että osapuolet yhdessä tietoisesti tarkastelevat omia ajatuksiaan, tunteitaan, suhteitaan, merkityksiään sekä toimintaansa, jolloin syntyy vaihtoehtoja sekä mahdollisuuksia olla tai edetä elämässä. Pyrkimyksenä on että perheenjäsenet uskaltaisivat luottaa omaan asiantuntijuuteensa sekä kokemuksiinsa. Työntekijä ei ohjaa ja opasta, vaan hän asettuu asiakkaan rinnalle tutkimaan tämän ajatuksia ja tunteita yhdessä asiakkaan kanssa. ”Reflektiivisyys sisältää reflektiivisten tekniikoiden käytön vuorovaikutuksessa, vuorovaikutuksen lainalaisuuksien tunnistamisen, omien tunne- ja toimintareaktioiden hyväksikäytön tilanteiden arvioinnissa sekä toimintaympäristön huomioonottamisen tavoitteellisessa ammatillisessa toiminnassa. Reflektiivisyyteen kuuluu kyky ymmärtää, että tunteita voi yrittää peittää eikä toisen mieli ole luettavissa” toteavat Järvinen ym (2012.)

Narratiivisuudessa menneisyyttä ja tulevaisuutta lähestytään tarinoiden kautta. Asiakkaat kertovat perhetyöntekijälle elämästään ja sen tapahtumista tarinoiden muodossa. Perhetyöntekijä kuuntelee perheenjäsenten elämäntarinoita kiinnittäen huomiota siihen miten perheenjäsenet puhuvat, millaista todellisuutta he tulkinnoillaan tuottavat ja mahdollistavat. Tarinat voivat lisätä tai vastavuoroisesti heikentää kertojan voimavaroja. Tarinallisessa lähestymistavassa edellytyksenä

on ajatus siitä, ettei ole yhtä ainoaa tulevaisuutta, ennalta määriteltyä kohtaloa jota kohti perhe tai yksilö on menossa. Tässä lähestymistavassa ajatellaan, että ihminen voi itse vaikuttaa siihen millaiseksi hänen elämänsä muodostuu. Elämän tapahtumille annetaan erilaisia tulkintoja tai merkityksiä, jotta elämän tarinan juoni muodostuisi ymmärrettäväksi. Perhetyöntekijä kuuntelee tarkkaan perheen ja sen jäsenten tapaa ymmärtää, tulkita ja antaa asioille merkityksiä. Itselleen tai toisille kerrotut tarinat toimivat itseään toteuttavina ennusteina. Mikäli perheenjäsenet kertovat lamauttavaa tarinaa, tulee perhetyöntekijän korostaa vaihtoehtoisia tulkintoja ja merkityksiä asiakasta kuitenkin mitätöimättä. On kuitenkin varottava loukkaamasta perhettä ja olemasta mitätöimättä heidän ongelmiaan liialla optimistisuudella. Tärkeää onkin siis löytää sopiva tapa puhua ongelmasta. Narratiivisuudessa voidaan käyttää esimerkiksi ulkoistamista joka on asenne tai suuntautuminen, ei pelkästään tekniikka tai taito. Ulkoistamisen avulla keskitytään puhumaan ongelmasta asiana sinänsä ilman henkilöitymistä. Se voi helpottaa löytämään onnistuneita ratkaisuja ongelmaan. Ongelmien ulkoistaminen vie niitä loitommalle, eivätkä ne enää tunnu yhtä hallitsevilta ja syviltä, jolloin perheenjäsenten taidot, kyvyt, kiinnostus ja sitoutuminen tulevat paremmin esille. Ulkoistaminen vähentää syyllisyyden- ja syytetyksi tulemisen tunnetta, joka voi helpottaa asian käsittelyä (Järvinen ym. 2012.)

Huolen puheeksi ottamisen menetelmä sopii erityisesti tilanteisiin jossa huoltajan kanssa pitäisi keskustella hänen lastaan koskevasta huolesta. Joskus vaikeista asioista voi olla hankalaa keskustella asiakkaiden kanssa, mutta kääntämällä keskustelu ongelmasta omaan subjektiivisesti koettuun huoleen voi helpottaa asiaa. Menetelmän avulla vaikeakin aihe voidaan ottaa puheeksi kunnioittavasti ja samalla tukea tarjoten. Huolen puheeksi ottamisessa ilmaistaan vanhemmille herännyt huoli lapsen tai nuoren tilanteesta ja pyydetään vanhempia yhteistyöhön lapsen liittyvän huolen poistamiseksi. Eriksson ja Arnkil (2012) korostavat että ”on eri asia puhua omasta huolesta ja pyytää vanhemmalta apua lapsen/nuoren auttamiseksi kuin kertoa havaitsemastaan ongelmasta ja siitä, miten tilanne sinun mielestäsi pitäisi korjata.” Huolen puheeksi ottamisen tukena voi käyttää lomaketta (LIITE 5.) joka sisältää kysymyksiä joiden avulla työntekijä voi valmistautua puheeksi ottamiseen sekä arvioida tilannetta jälkikäteen. Huolen puheeksi ottamisessa on tärkeää juuri valmistautuminen, se että työntekijä miettii asian etukäteen. Mistä olen huolissani? Mitä tapahtuu jos en ota asiaa puheeksi? Kuinka suuri huoli on? Näiden asioiden lisäksi työntekijän tulee myös työstää etukäteen tapaa jolla asian ottaa esille. Oleellista on että huolesta kerrotaan arkikielellä ja konkreettisten esimerkkien kautta, jotta vanhempi ymmärtää mistä huollessa on kysymys. Huolen määrää voi konkretisoida sekä itselleen että myös toisille huolen vyöhykkeistön avulla (Eriksson & Arnkil 2012). THL:n kasvun kumppanit-sivustolla korostetaan kui-

tenkin, ettei huolen vyöhykkeistöä saa missään nimessä käyttää asiakkaan tai perheen luokittelun tai rekisteröinnin välineenä, vaan se on tarkoitettu mittaamaan työntekijän subjektiivista huolen kokemusta ja olemaan työntekijälle väline jolla arvioida, huolensa sen hetkistä astetta suhteessa omiin mahdollisuuksiinsa tukea asiakasta (THL 2014.)

Ei huolta 1	Pieni huoli 2	Tuntuva huoli 3	Suuri huoli 4
Ei huolta lainkaan.	Huoli tai ihmettely käynyt mielessä.	Huoli on tuntuva.	Huoli on erittäin suuri.
	Luottamus omiin mahdollisuuksiin hyvä.	Omat voimavarat ovat ehtymässä.	Omat keinot ovat loppussa.
	Ajatuksia lisävoima-varojen tarpeesta.	Lisävoimavarojen ja kontrollin lisäämisen tarve.	Tilanteeseen on saatava muutos heti.

(THL 2014)

3.6.4 Toiminnalliset menetelmät

Toiminnallisista menetelmistä puhutaan myös luovina, elämyksellisinä tai ilmaisullisina menetelminä. Usein jos puhuminen tuntuu vaikealta vaikka luottamussuhde olisikin olemassa, voi toiminnan kautta avautuminen olla luontevampaa. Toimimalla asiakkailla on mahdollisuus tuoda itsensä esiin sellaisia puolia, jotka keskustelussa jäävät helposti taka-alalle. Toiminnassa mielikuvitus ja luovuus saavat tilaa. Erilaiset elämykset tarjoavat onnistumisen kokemuksia ja antavat näin iloa ja uusia voimavaroja ratkaista haastavia tilanteita elämässä. Toiminnallisissa menetelmissä toiminta on ensisijaista ja sanoja tarvitaan vasta kun palataan nykyhetkeen ja tilannetta aletaan purkaa ja kokemuksia jakaa toisten kanssa (Järvinen ym. 2012.)

Toiminnallisia menetelmiä ovat mm. taidelähtöiset menetelmät kuten: kuvataide, musiikki, liike, mielikuvatyöskentely yms. Olennaista on että osallistuja luo itse jotain uutta: maalaa, näyttelee, tanssii, tekee elokuvaa tms. Perhetyössä voidaan käyttää myös kieli- ja vertauskuvia, erilaisia

kortteja, valokuvia ja esineitä, janojen ja perhekuvien piirtämistä, haave- ja verkostokarttojen piirtämistä sekä kuvien valitsemista keskustelun pohjaksi. Toiminnallisia menetelmiä ovat myös leikit ja pelit, erilaiset rentoutusharjoitukset, rooliharjoitukset ja roolien vaihto, liikunnalliset menetelmät, arkitoiminta kuten ruoanlaitto, kodista huolehtiminen tai siivous, sekä erilaiset rituaalit (Järvinen ym. 2012.)

3.6.5 Verkostotyö

Verkostotyö perhetyössä tarkoittaa perheen ympärillä työskentelevien ammattilaisten moniammatillista yhteistyötä perheen asioissa. Siihen sisältyy myös ajatus perheen läheisverkoston, kuten sukulaisten ja ystävien, toimimisesta perheen muutokseen tukevana voimavarana. Verkostotyön taustalla on ajatus, ettei kukaan yksin kykene ratkaisemaan kaikkia ongelmia, vain yhteistyöllä saadaan aikaan tarvittavaa muutosta. Verkostot ovat muuttuvia, puhuttiinpa sitten perheistä, ystävyyssuhteista tai työyhteisöistä. Ongelmien ja tarpeiden monimuotoistuesssa yhteistyötä eri toimijoiden välillä tarvitaan aina vain enemmän, jotta tarvittava ymmärrys asiakkaan kokonaistilanteesta säilyisi. ”Tilanteissa, joissa perheellä on monia muutostarpeita ja he työskentelevät useiden ammattilaisten kanssa, työskentely voi jumiutua palvelujärjestelmän vuoksi, vaikka erikseen kunkin ammattiryhmän työskentelyä tarkasteltaessa toimenpiteet olisivat olleet perusteltuja ja asianmukaisia” (Järvinen ym. 2012.)

Myös verkostotyössä voidaan käyttää erilaisia menetelmiä. Esimerkiksi verkostotyön tarpeen selvittämiseksi on luotu huolen vyöhykkeistö ja huolen puheeksiottamisen menetelmä, joita esiteltiin jo aiemmin luvussa 3.6.3. Lisäksi verkostoa voidaan kartoittaa mm. verkostokartan avulla.

Verkostokartta on hyvä väline kun pyritään kartoittamaan jonkun perheenjäsenen ympärillä olevaa verkostoa. On tärkeää muistaa, että jokaisella perheenjäsenellä on oma verkostonsa jotka toki joiltain osin ovat myös yhteneväisiä. Perhetyössä verkostokarttaa voidaan hyödyntää esimerkiksi kartoittamalla lapsen elämässä tärkeitä henkilöitä kuten esimerkiksi ystäviä (Helsingin yliopisto.) Verkostokartan teko aloitetaan pyytämällä asiakasta tekemään lista kuhunkin lohkokon kuuluvista henkilöistä (perheenjäsenet, työ ja koulu, ammattilaiset, jne.) Tämän jälkeen hän piirtää symboleiden avulla kunkin henkilön sopivan etäisyyden päähän itsestään ja yhdistää viivalla ne henkilöt jotka ovat tekemisissä keskenään. Verkostokartta voidaan kuitenkin tehdä myös toisella tavalla. Tässä Wrightin & Leaheyn kehittämässä vuorovaikutuskaaviossa (ecomap) ympyrän

sisään piirretään perhe ja ympyrän ulkopuolelle perheen ja sen eri jäsenten sosiaaliset suhteet. Riippumatta tavasta jolla verkostokartta tehdään, tuo se näkyväksi perheen tai yksilön verkoston. Asiakkaalle itselleenkin voi olla yllätys miltä hänen verkostonsa näyttää. Perhetyöntekijän on hyvä rohkaista ja kannustaa perhettä vahvistamaan luonnollisia tukiverkostojaan tarvittaessa (Järvinen ym. 2012.)

3.6.6 Työparityöskentely

Perhetyötä voidaan tehdä yksin tai yhdessä työparin kanssa. Mikäli työntekijä työskentelee perheessä yksin, on erittäin tärkeää että hänellä on takanaan vahva tuki tiimiltä ja moniammatilliselta verkostolta. Parityöskentelyssä työntekijä työskentelee suunnitellusti perheessä samaan aikaan toisen ammattilaisen kanssa. Työpari voi olla esimerkiksi perhetyöntekijä, terveydenhoitaja tai sosiaalityöntekijä. Ryhmätoiminnassa toisena työparina voi toimia myös vapaaehtoinen joka ei ole ammattilainen, vaan esimerkiksi kokemusasiantuntija (Järvinen ym. 2012.) Esimerkiksi huostaanotettujen lasten vanhemmille tarkoitetuissa Voikukkia-ryhmissä hyödynnetään juuri tällä tavoin kokemusasiantuntijuutta (Voikukkia.fi).

Työparityöskentelyn aloitusta pohditaan asiakkuusprosessin vaiheen, vaikeusasteen, perheen koon ja työntekijöiden resurssien mukaan. Parityöskentely tulee usein halvemmaksi, koska edistyminen on nopeampaa. Mikäli perheessä on vaativa tilanne, tulee ainakin toisella työparista olla vahvaa osaamista tästä osa-alueesta, olipa tilanne sitten mielenterveyden ongelmista, päihteistä tai mistä tahansa johtuvaa. Työpari suunnittelee, seuraa ja arvio työtä yhdessä. Jokaisella tapaamisella molempien osapuolten ei välttämättä tarvitse olla paikalla. Parityöskentelyä voidaan hyödyntää koko perhetyönprosessin ajan tai vain väliaikaisesti, jotta päästään eteenpäin sovitussa asiassa. Yhdellä työntekijällä voi yhden perheen prosessin aikana olla useita eri työpareja, riippuen aina kulloisestakin tilanteesta ja siinä vaadittavasta asiantuntijuudesta. Parityöskentelyä voidaan hyödyntää myös niissä tapauksissa, kun perheen lasten ei ole hyvä olla kuulemassa aikuisten puheita. Tällöin toinen työparista voi keskittyä keskustelemaan vanhempien kanssa, toisen työskennellessä lasten kanssa toisaalla. Parityöskentely voi olla perusteltua myös, jos perheen tilanne on oikein monimutkainen tai päässyt kriisiytymään. Joissain tapauksissa parityöskentely voi olla järkevää myös työntekijöiden turvallisuuden takaamiseksi. Myös sekä perheen että työntekijöiden oikeusturvan vuoksi voidaan päätyä työskentelemään perheessä yhdessä työparin kanssa. On perheen edun mukaista, että läsnä on useampi kuin yksi ulkopuolinen

näkökulma, jolloin tilanne tulee arvioiduksi monelta kantilta. Työparityöskentelyssä aukoton tiedonkulku on välttämättömyys. Tämän lisäksi osapuolten roolit, suhteessa perheeseen tulee olla sovitut ja myös perheen tiedossa. Parhaimmillaan parityönä toteutetussa perhetyössä molemmat työntekijät oppivat toisiltaan ja perheiltä jatkuvasti uutta ja voivat näin kehittää ammatillista osaamistaan, mikä koituu sekä asiakasperheiden että työyhteisön hyväksi tuloksellisena perhetyönä (Järvinen ym. 2012.)

4 PERHETYÖN JURIDISHALLINNOLLINEN MÄÄRITTELY

Tässä luvussa perehdyn perhetyön juridishallinnolliseen viitekehykseen kirjallisuuskatsauksen sekä ajantasaista lainsäädäntöä esittelevien internet-lähteiden pohjalta. Luvun tehtävänä on kuvata, miten perhetyö määritetään lainsäädännössä. Lisäksi analysoin lainsäädännön sisältöä perhetyön näkökulmasta.

Lainsäädäntö ei juurikaan ota kantaa siihen, mitä perhetyön on tai miten sitä tulee toteuttaa. Lainsäädännössä käsite ”perhetyö” mainitaan ainoastaan lastensuojelulain seitsemännen luvun 36§ pykälässä, jossa luetellaan lastensuojelun avohuollon tukitoimia. Perhetyö siis nähdään yhtenä avohuollon tukitoimena koulunkäyntiin ja harrastuksiin tukemisen sekä vertaisryhmätoiminnan tai loma- ja virkistystoiminnan rinnalla. Lastensuojelulaissa ei kuitenkaan avata sitä, mitä perhetyö oikeastaan on. Perhetyöntekijä ei ole laillistettu ammattinimike, joten laki ei määritä siihen edellytettävää koulutus pohjaa, kuten esimerkiksi lähihoitajilla (Vilén ym. 2010). Lainsäädäntö ei siis määrittele kuka perhetyötä tekee. Laki ei määrittele myöskään mitä perhetyö pitää sisällään tai missä sitä toteutetaan. Tässä suhteessa perhetyö on lainsäädännön näkökulmasta vielä hyvin jäsentymätön palvelumuoto, vaikka se onkin palvelu jota kunnan tulee tarvittaessa tarjota nyt, kun se laissa nimetään.

Kuitenkin tarkempi määrittely olisi paikallaan. Mikäli lastensuojelulaki avaisi perhetyön samaan tapaan kuin sosiaalihuoltolaissa kuvataan esim. kotipalvelua (kts. alla), velvoittaisi se kuntia järjestämään asukkailleen samantasoisia ja keskenään verrattavissa olevia palveluita, sillä siihen on jokaisella Suomen kansalaisella oikeus riippumatta siitä, minkä kunnan kirjoilla hän on.

20 §

Kotipalveluilla tarkoitetaan asumiseen, henkilökohtaiseen hoivaan ja huolenpitoon, lasten hoitoon ja kasvatukseen sekä muuhun tavanomaiseen ja totunnaiseen elämään kuuluvien tehtävien ja toimintojen suorittamista tai niissä avustamista.

21 §

Kotipalveluja annetaan alentuneen toimintakyvyn, perhetilanteen, rasittuneisuuden, sairauden, synnytyksen, vamman tai muun vastaavanlaisen syyn perusteella niille,

jotka tarvitsevat apua suoriutuakseen 20 §:ssä tarkoitetuista tehtävistä ja toiminnoista (Sosiaalihuoltolaki 1982/710.)

Ohjausvastuu perhetyön toteutuksesta kuuluu valtiolle sekä kunnille, mikäli kunta on joko tilaajana tai tuottajana kyseiselle palvelulle (Järvinen ym. 2012). Lainsäädäntö määrittää, että kunnalla on velvollisuus tarjota perhetyötä yhtenä avohuollon tukitoimista, mikäli se nähdään sopivaksi vaihtoehdoksi tukemaan asiakasperhettä. Kunta voi kuitenkin toteuttaa tämän lainsäädännön asettaman velvoitteen joko omana toimintanaan tai ostamalla perhetyön palvelua ulkopuolelta.

Valtiollinen ohjaus tapahtuu eduskunnan ja valtioneuvoston asiakirjojen ja päätösten pohjalta. Näiden lisäksi ohjausta tapahtuu myös sosiaali- ja terveysministeriön, terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen, aluehallintovirastojen sekä kuntien toimesta. Myös erilaiset tutkimus- ja koulutuslaitokset, ammattijärjestöt, Suomen Kuntaliitto, sosiaalialan osaamiskeskukset sekä ministeriöt vaikuttavat osaltaan perhetyöhön. Valtionhallinnon ohjauksen tavat on jaettavissa kategorioihin: normiohjaus (lait ja asetukset), informaatio-ohjaus (tieto), tavoite- ja ohjelmaohjaus (toimintaohjelmat), sekä resurssiohjaus (raha) (Järvinen ym. 2012.)

Järvisen ym. 2012 mukaan perhetyötä ohjaavat mm. seuraavat lait ja sopimukset:

710/1982	Sosiaalihuoltolaki muutoksineen ja lain uudistamista valmistelevan työryhmän muistiot vuosilta 2011-2012
417/2007	Lastensuojelulaki muutoksineen
504/2002	Laki lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämiseksi
812/2000	Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista
361/1983	Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta
272/2005	Laki sosiaalihuollon henkilöstön kelpoisuuksista
380/2009	Asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskelijaterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten suun terveydenhuollosta
434/2003	Hallintolaki
YK:n Lapsen oikeuksien sopimus (ratifioitu Suomessa 1991)	

Sosiaalihuoltolaki säätelee sitä, miten sosiaalihuollon hallinto tulee järjestää. Laki määrittelee sosiaalihuollon suunnittelua, asiantuntijatoimintaa sekä järjestämisvastuuta. Sen mukaan kunnan

tulee huolehtia mm. sosiaalipalveluiden järjestämisestä asukkailleen (sosiaalihuoltolaki 710/1982 13§). Järjestettäviä sosiaalipalveluita tämän lain mukaan ovat mm. sosiaalityö, kasvatusta- ja perheneuvonta, kotipalvelut, asumispalvelut, laitoshuolto, perhehoito, omaishoidon tuki sekä vammaisten henkilöiden työllistymisen tukeminen ja työtoiminta. Edellä mainittujen sosiaalipalveluiden lisäksi kunnan tulee huolehtia myös lasten- ja nuorten huollon, lasten päivähoiton, päihdepalvelujen, lastenvalvojan tehtävien, perheasiain sovittelun, elatusavun, ottolapsineuvonnan, kehitysvammaisten erityishuollon, vammaisuuden perusteella järjestettävien palveluiden ja tukitoimien, lapsen huolto- ja tapaamissopimusten täytäntöönpanosovittelun ja kuntouttavan työtoiminnan tehtävistä erillisten niitä koskevien lakien mukaisesti. Kaikkien edellä mainittujen lisäksi kunta voi tarvittaessa järjestää myös muita sosiaalipalveluita (Sosiaalihuoltolaki 710/1982 17§ & Järvinen ym. 2012.)

Lastensuojelulaki määrittelee lastensuojelun järjestämistä, toimintamuotoja ja periaatteita, avohuollon tukitoimia, huostaanottoa, lapsen asemaa sijaishuollossa sekä perhe-, laitos- ja jälkihuoltoa. Lain tehtävä on varmistaa että YK:n lastenoikeuksien sopimuksen, EU-lainsäädännön sekä perustuslain takaama erityinen suojeleminen lapsille ja lapsiperheille toteutuu. 2007 uudistetussa lastensuojelulaissa perhetyö mainitaan avohuollon tukitoimena. Järvisen ym. 2012 mukaan ”vuoden 2008 alusta lähtien lastensuojelun perhetyötä on virallisesti oltava saatavilla maassamme”. (Järvinen ym. 2012.) Uudistettu lastensuojelulaki tuo esiin myös tavoitteen perheen yhdistämisestä sijoituksen päätteeksi ja tuo perhetyön näin myös osaksi huostaan otetun nuoren jälkihuoltoa, mikä haastaa perhetyöntekijöitä perehtymään entistä enemmän myös työskentelyyn nuorten asiakkaiden kanssa (Järvinen ym. 2012 & Hovi-Pulsa 2011.)

Lastensuojelulain mukaan ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista on vanhemmilla. Laki kuitenkin velvoittaa viranomaisia tukemaan vanhempia tämän velvollisuutensa toteuttamisessa sekä antamaan riittävää apua jotta vanhemmat selviytyisivät tästä tehtävästään ja lapsella olisi mahdollisuus tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin. Laki velvoittaa viranomaisia ohjaamaan perheen tarvittaessa lastensuojelun piiriin ja kunnan tarjoamaan tarvittavia tukitoimia, jotta lapsi voisi kasvaa ja kehittyä tasapainoisesti (Lastensuojelulaki 417/2007 2§.) Lastensuojelun tehtävänä on edistää lapsen suotuisaan kehitystä sekä hyvinvointia. Sen tehtävänä on tukea vanhempia, tai muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä. Sen tulee pyrkiä ehkäisemään lapsen ja hänen perheensä ongelmia sekä puuttua havaittuihin ongelmiin riittävän varhain (Lastensuojelulaki 417/2007 4§.)

Lastensuojelussa on pyrittävä toimimaan mahdollisimman hienovaraisesti ja käytettävä avohuollon tukitoimia ensisijaisesti, jos ne ovat riittäviä lapsen edun kannalta (Lastensuojelulaki 417/2007 4§.) Lapsella on oikeus saada tietoa itseään koskevassa lastensuojeluasiassa ja mahdollisuus myös esittää mielipiteensä asiasta. Lapsen tai nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin tulee kiinnittää erityistä huomiota lastensuojelun tarvetta arvioitaessa, tehtäessä häntä koskevia päätöksiä sekä lastensuojelua toteutettaessa (Lastensuojelulaki 417/2007 5§.) Lain mukaan kunnan tulee huolehtia siitä, että sekä ehkäisevä lastensuojelu että lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu järjestetään laajuudeltaan ja sisällöltään kunnassa esiintyvän tarpeen mukaiseksi. Laki määrittää myös, että ”lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua on järjestettävä tarvittavassa laajuudessa niinä vuorokauden aikoina, joina sitä tarvitaan.” Laadultaan lastensuojelun on oltava sellaista, että se voi taata lasten, nuorten ja perheiden tarvitseman avun ja tuen (Lastensuojelulaki 417/2007 11§).

Lastensuojelulaki velvoittaa lastensuojeluilmoituksen tekemiseen tarvittaessa useita eri ammattiryhmiä, mukaan lukien sosiaalipalveluiden, lasten päivähoidon tai terveydenhuollon palvelujen tuottajan sekä heidän palveluksessaan olevien työntekijät (Lastensuojelulaki 417/2007 25§.) Lain mukaan mm. edellä mainittujen tulee ”salassapitosäännösten estämättä viipymättä ilmoittaa kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he ovat tehtävässään saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä” (Lastensuojelulaki 417/2007 25§.) Velvoite voidaan toteuttaa myös tekemällä yhdessä lapsen tai hänen huoltajansa kanssa viipymättä ja syyt perustellen pyyntö lastensuojelutarpeen arvioimiseksi. (Lastensuojelulaki 417/2007 25 a §.) Samat henkilöt jotka laki velvoittaa tekemään tarvittaessa lastensuojeluilmoituksen, on velvoitettu tekemään myös ennakollinen lastensuojeluilmoitus, ”jos on perusteltua syytä epäillä, että syntyvä lapsi tulee tarvitsemaan lastensuojelun tukitoimia välittömästi syntymänsä jälkeen” (Lastensuojelulaki 417/2007 25 c §.)

Lastensuojelulain 33§ mukaan työntekijän tulee merkitä asiakasasiakirjoihin kaikki tiedot, jotka vaikuttavat lastensuojelullisten toimenpiteiden järjestämiseen sekä tiedot jotka ovat toimenpiteiden suunnittelun, toteuttamisen ja seurannan kannalta tarpeellisia. Lastensuojelulain 34§ mukaan kunnan tulee ryhtyä avohuollon toimenpiteisiin viipymättä jos ”kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä, tai jos lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään.” Avohuollon tukitoimia toteutettaessa tulee mahdollisuuksien mukaan tehdä yhteistyötä lapsen, vanhempien, huoltajien tai muiden hänen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kanssa (Lastensuojelulaki 417/2007 34§.)

Lastensuojelulain määrittäminä avohuollon tukitoimina tarjolla tarvittaessa on:

- 1) tukea lapsen ja perheen ongelmatilanteen selvittämiseen;
- 2) lapsen taloudellinen ja muu tukeminen koulunkäynnissä, ammatin ja asunnon hankinnassa, työhön sijoittumisessa, harrastuksissa, läheisten ihmissuhteiden ylläpitämisessä sekä muiden henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisessä;
- 3) tukihenkilö tai -perhe;
- 4) lapsen kuntoutumista tukevia hoito- ja terapiapalveluja;
- 5) perhetyötä;
- 6) koko perheen 37 §:ssä tarkoitettu sijoitus perhe- tai laitoshoitoon;
- 7) vertaisryhmätoimintaa;
- 8) loma- ja virkistystoimintaa; sekä
- 9) muita lasta ja perhettä tukevia palveluja ja tukitoimia.

(Lastensuojelulaki (417/2007) 36§)

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta perustuu siihen, että jokaisella lapsella on oikeus saada hyvää huoltoa, joka sisältää määräysvallan lapsen olin- ja asuinpaikasta, elatuksen, kasvatuksen, edustuksen lapsen puolesta virallisissa yhteyksissä sekä huolenpidon. Laki määrittää huoltajien oikeuksista sekä velvollisuuksista lastaan kohtaan (laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983 1-4§ & Järvinen ym 2012.)

Laki lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämiseksi (504/2002) on ollut voimassa vuodesta 2003. Sen tehtävänä on turvata lasten oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen sekä edistää heidän henkilökohtaista turvallisuuttaan (Laki lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämiseksi 504/2002 1§, Järvinen ym. 2012 & Työ- ja Elinkeinoministeriö 2013.) Laki velvoittaa työnantajan tarkistamaan palkattavien henkilöiden rikosrekisteriotteen mikäli ”kyseessä on työ- ja virkasuhteessa tehtävä työ, johon pysyväisluontoisesti ja olennaisesti kuuluu ilman huoltajan läsnäoloa tapahtuvaa alaikäisen kasvatusta, opetusta, hoitoa tai muuta huolenpitoa taikka muuta työskentelyä henkilökohtaisessa vuorovaikutuksessa alaikäisen kanssa” (Laki lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämiseksi 504/2002 2§). Rikosrekisteriote tulee jokaisen työntekijän henkilökohtaisesti tilata Oikeusrekisterikeskukselta ja toimittaa työnantajansa nähtäväksi (Järvinen ym. 2012 & Työ- ja Elinkeinoministeriö 2013.)

Laki yksityisistä sosiaalipalveluista (922/2011) 5§ säättää, että ”yksityisten sosiaalipalvelujen on perustuttava sopimukseen tai kunnan tekemään hallintopäätökseen sekä sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 7 §:n mukaisesti laadittuun palvelu-, hoito-, huolto- tai

kuntoutussuunnitelmaan taikka muuhun vastaavaan suunnitelmaan” (Laki yksityisistä sosiaalipalveluista 922/2011 5§). Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) 6§ määrittää, että kaiken sosiaalihuollon siis myös lastensuojelun ”järjestämisen tulee perustua viranomaisen tekemään päätökseen tai yksityistä sosiaalihuoltoa järjestettäessä sosiaalihuollon toteuttajan ja asiakkaan väliseen kirjalliseen sopimukseen” (laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000.) Palvelusta sovittaessa laaditaan yleensä 7§:n velvoittama palvelusuunnitelma yhdessä asiakkaan ja sosiaalitoimen kanssa, ”jollei kyseessä ole tilapäinen neuvonta ja ohjaus tai jollei suunnitelman laatiminen muutoin ole ilmeisen tarpeetonta.” Lain 8§ mukaan asiakkaalla tulee olla mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun sekä toteutukseen. Ensisijaista asian käsittelyssä on aina asiakkaan etu (laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000 8§) ja puhuttaessa perhetyöstä ensisijaista on aina lapsen etu.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeudesta (812/2000) säättää asioista jotka liittyvät asiakastietojen saantiin, salassapitoon, muistutus- ja kantelumahdollisuuksiin sekä sosiaaliamiestoimintaan. Tämän lain 4§ sisältää keskeiset periaatteet liittyen asiakkaan osallistumiseen, kohteluun sekä oikeusturvaan. Laki pyrkii 1§:n mukaan edistämään asiakaslähtöisyyttä, asiakkaan oikeutta hyvään sosiaalihuoltoon sekä kohteluun ilman syrjintää (laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeudesta 812/2000.) Toisen luvun 4§ mukaan asiakkaalla on oikeus tulla kohdelluksi niin, ettei hänen ihmisarvoaan loukata ja että hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan. Toteutettaessa sosiaalihuoltoa ovat asiakkaan toiveet, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet, äidinkieli sekä kulttuuritausta tulee ottaa huomioon (laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000 4§). Asiakkaalle on selvitettävä hänen oikeutensa sekä velvollisuutensa ja erilaiset vaihtoehdot sekä niiden vaikutukset kuten myös muut asiat, joilla on merkitystä hänen asiassaan (laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000 5§). Lain esikuvana on toiminut terveydenhuollon puolella vuodesta 1993 asti voimassa ollut laki potilaan asemasta ja oikeuksista (Järvinen ym. 2012.)

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) 11§ määrittää myös asiakkaan tiedonsaantioikeudesta ja siitä missä tapauksissa esimerkiksi alaikäisellä on mahdollisuus kieltää luovuttamasta itseään koskevia tietoja lailliselle edustajalleen. Lisäksi laki määrittelee 14§:ssä salassa pidettävien asiakirjojen kohtelusta, 15§:ssä vaitiolovelvollisuudesta yms. salassa pittoon liittyvistä asioista (laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000.)

Hallintolaki (434/2003) säättää perhetyötä koskevista muutoksenhakumenettelyistä sekä päätöksensaanti tavasta. Lain 7 luvun 43§ säättää asiakkaan oikeudesta saada kirjallinen päätös palve-

luista joita hänelle joko on tai ei ole myönnetty. Päätöksen mukana tulee 45§ mukaan olla myös ohje muutoksen hausta (Hallintolaki 434/2003 ja Järvinen ym. 2012.) Hallintolaki (434/2003) määrittää 43§:ssä viranhaltijapäätösten muodon ja sisällön sekä luvun 4 pykälissä 16-22 virallisten asiakirjojen toimittamiseen liittyviä asioita (hallintolaki 434/2003.)

Laki sosiaalihuollon henkilöstön kelpoisuuksista (272/2005) ei määrittele mikä koulutus tulee olla, jotta voi tehdä perhetyötä. Laki kuitenkin määrittelee 3-11§ millaisia koulutuksia mihinkäkin sosiaalihuollon alaiseen tehtävään tulee olla. Tarkkaa määritelmää laki ei sano, mikä koulutus perhetyöntekijällä tulee olla, mutta vaihtoehtoja laki kuitenkin määrittelee.

Tarja Heinon (2008) mukaan vuonna 2007 käynnissä oli erilaisia kansallisia ohjelmia. Lasten, nuorten ja perheiden politiikkaohjelman painopisteenä oli ennaltaehkäisevä työ sekä varhainen puuttuminen. Tavoitteena oli tukea lasten, nuorten ja perheiden arjen hyvinvointia, vähentää syrjäytymistä, lisätä lasten ja nuorten osallistumista ja kuulemista sekä lasten oikeuksista tiedottamista. Näiden toimien avulla pyrittiin vähentämään kustannuksia jotka olivat seurausta pahoinvoinnista (Heino 2008.) Tällä hallituskaudella Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelman 2012-2015 tavoitteiksi on asetettu jälleen mm. ennaltaehkäisevä toiminta jonka avulla ylläpidetään lasten ja nuorten hyvinvointia ja terveyttä (Opetus- ja kulttuuriministeriö.)

Lastensuojelua mietittäessä sekä toteutettaessa ensisijainen asia on lapsen etu (lastensuojelulaki 417/2007 4§). Sitä mietittäessä on pohdittava, miten eri vaihtoehdot turvaavat lapselle seuraavat asiat:

- tasapainoinen kehitys, hyvinvointi sekä ihmissuhteiden jatkuvuus
- mahdollisuus saada ymmärrystä ja hellyyttä sekä ikä- ja kehitystason mukaista valvontaa ja huolenpitoa
- koulutuksen joka vastaa hänen taipumuksiaan ja toiveitaan
- koskemattomuuden niin fyysisesti kuin henkisesti, sekä muutoinkin turvallisen kasvuympäristön
- itsenäistymisen, sekä kasvamisen vastuullisuuteen
- mahdollisuuden osallistua ja vaikuttaa omiin asioihinsa
- kielellisen, kulttuurisen sekä uskonnollisen taustan huomioonottamisen (lastensuojelulaki 417/2007 4§).

5 PERHETYÖN KEHITTÄMISHAASTEET

Tässä luvussa suuntaan katseeni tulevaisuuteen ja tarkastelen kehittämisen kohtia, joita perhetyössä on kansallisella tasolla. Tutkimuskysymykseni tämän kappaleen osalta on: Millaisia ovat kansalliset perhetyön kehittämishaasteet? Kehittämishaasteita olen lähestynyt tutustumalla kansallisen tason strategioihin sekä aiempiin tutkimuksiin kirjallisuuden ja sähköisten lähteiden pohjalta.

Lastensuojelun keskusliiton vuosille 2014-2018 julkaiseman Lapsi 2018 –strategian tavoitteiksi on asetettu seuraavat myös perhetyössä näkyvät asiat;

- lisätä tietoisuutta siitä mitä lapsen etu tarkoittaa,
- vähentää lastensuojelun korjaavaa työtä,
- parantaa lastensuojelussa tehtävän kehittämistyön koordinoitua,
- tehdä aktiivista verkostotyötä vakiintuneiden ja uusien toimijoiden välillä,
- ylläpitää tuloksellista ja positiivista lastensuojelukeskustelua

Tarja Heinon (2008) mukaan Pia Mäkeläinen on vuonna 2003 valmistuneessa Helsingin sosiaaliviraston selvityksessä linjannut perhetyön kehittämiskohdiksi seuraavat asiat:

- Työn rajaaminen – työskentelyn painottaminen niihin perheisiin joissa perheen vuorovaikutussuhteisiin voidaan vaikuttaa ja joissa muutos vanhemmuudessa on vielä mahdollinen.
- Perhetyön kehittämien asiakaslähtöiseen suuntaan – tavoitteiden määrittely yhdessä perheen kanssa, minkä kautta perheen sitoutuminen työskentelyyn helpottuu.
- Perhetyöntekijöiden kouluttaminen erilaisten vertaistukiryhmien vetäjiksi (lastensuojelun poikaryhmä, päihdeperheiden lasten ryhmä, vanhempien vertaisryhmä, perheleirit...) Ennaltaehkäisevän työtteen toteutuminen helpottuu kun eri toimijat verkostoituvat toimimaan yhdessä, esimerkiksi ryhmiä voidaan vetää yhdessä perheneuvolan tai päivähoidon kanssa.
- Perhetyön ja laitospaikkojen välimaastojen kehittäminen perhe- ja laitoshenkilökunnan yhteistyönä
- virka-ajan ulkopuolella tehtävä työ
- Parityöskentely suosituksena.

- Onko perhetyöhön tarpeellista perustaa omaa kriisiyksikköä tai muita erikoistuneita toimenkuvia?
- Miten kotipalvelun perhetyö sijoittuu organisaatiouudistukseen?
- Intensiivinen perhetyö, edellyttääkö työskentelyä virka-ajan ulkopuolella?
- Perhetyössä tulisi olla edellytykset vastata muuttuviin tilanteisiin perheissä, tapaamisten tiheyttä ja tapaamisaikoja tulisi voida muokata tarpeen mukaan.
- Kriisityön koulutusta perhetyötä tekeville tarvittaisiin

Tarja Heinon (2008) tekemän selvityksen mukaan aiemmin avohuollon lastensuojelutyö oli hyvin pitkälti sosiaalityöntekijöiden varassa, mutta pätevien sosiaalityöntekijöiden saatavuuden vaikeudesta johtuen avohuollon lastensuojelutyön voidaan katsoa olevan yhä enemmän perhetyön varassa. Koska perhetyö on vielä jäsentymätöntä osin muodoiltaan sekä toimintatavoiltaan, on vaikeaa ennustaa miten työ tulee muuttumaan ja kehittymään ajan kuluessa. Vielä perhetyölle asetetut odotukset, toiveet ja tarpeet ovat kuitenkin selkeästi suuremmat kuin olemassa olevat resurssit näiden toiveiden täyttämiseksi. Perhetyön tarve on kasvanut, kun yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset ovat alkaneet vaikuttaa perheiden hyvinvointiin (Järvinen ym. 2012.) Perhetyön odotetaan täyttävän perheiden tarpeiden ja perinteisten palvelujärjestelmän tarjoamien auttamistapojen välille jääneen tyhjiön (Hurtig 2003). Haasteena on, että kukaan ei oikeastaan tunnu tietävän mitä perhetyö tarkalleen ottaen voisi olla, miten se voitaisiin selkeästi rajata ja mitä tavoitteita perhetyölle on realistista asettaa.

Uudenlaisen palvelun lisäksi perhetyölle on luotu odotuksia myös huostaanottojen vähentämisestä sekä sijoitusten ehdottomuuden hälventämisestä. Syitä on useita. Yksi merkittävä syy perhetyön hyödyntämiselle lastensuojelussa on raha. Mikäli perhetyön avulla pystytään ehkäisemään kalliita huostaanottoja, saadaan aikaan taloudellisia säästöjä. THL:n internetsivustolla julkaistun artikkelin ”Vaikuttavuus ja kustannukset” mukaan ”pitkäaikainen kodin ulkopuolelle sijoittaminen nostaa kustannukset kymmenkertaiseksi verrattuna lastensuojelun avopalveluihin. Yhden vuoden laitossijoituksen kustannuksilla voitaisiin esimerkiksi: järjestää intensiivistä perhetyötä yli seitsemäksi vuodeksi, perhe voisi käydä perheneuvolassa yli 400 kertaa tai kotipalvelua voitaisiin järjestää lähes 3000 tuntia.” Jokainen estetty lastensuojelun huostaanotto tietää säästöä 60 000 €/vuosi. Sillä rahalla pystyttäisiin palkkaamaan kaksi työntekijää perhetyöhön. Artikkelin mukaan perhepalveluihin määrätietoisesti satsaamalla on alettu saada kuitenkin myös lupaavia tuloksia: ”aiempina vuosina lastensuojelun kustannukset nousivat 700 000–800 000 € vuodessa, mutta

viime vuonna kasvu taittui ollen vain 67 000 €” (THL 2014.) Raha ei kuitenkaan ole ainoa syy siihen, miksi perhetyö olisi monessa tilanteessa parempi vaihtoehto kuin huostaanotto. Perhetyön puolesta puhuu myös mm. läheissuhteiden pysyvyys, mikä on lapsen kannalta erittäin tärkeä asia (Hurtig 2003.)

Perhetyön organisointi on myös haaste johon kehittämistyöllä tulisi pyrkiä vastaamaan. Kun kuntaan perustetaan perhetyöntekijän toimi, yleensä määritellään myös se minkä toimialan alla perhetyöntekijä toimii. Perhetyöntekijä kuuluu johonkin tiettyyn työyhteisöön: kotipalveluun, päivähoitoon, neuvolaan tai sosiaalityöhön. Tämä muodostaa perhetyölle tietyn viitekehysten, jonka sisällä perhetyötä toteutetaan. Samalla viitekehys myös suuntaa perhetyöntekijöiden työskentelyä ja vaarana on, että kunnan perhetyöntekijät toimivat kukin omassa työyhteisössään ja perhetyön tehtävät määritellään sen mukaan, mikä hyödyttää omaa työyhteisöä, ei niinkään perheen näkökulmasta (Keuruu.) Järvisen ym. (2012) mukaan ”perhetyön ei pitäisi olla ”tulipalojen sammuttamista” ja ”häätäpua”. Perheiden näkökulmasta olennaista on, että perhetyön kysyntä, tarpeet ja tarjonta kohtaavat. Perheellä tulee asuinalueesta riippumatta olla mahdollisuus saada perhetyötä heti tarpeen ilmetyä. Vain oikea-aikainen perhetyö on vaikuttavaa ja tehokasta”. Tästä syystä olisi tarpeellista selkeyttää perhetyön sisältöä ja roolia kuntien palvelujärjestelmässä etenkin lapsiperheille suunnatun kotipalvelun osalta. Syytä olisi myös pohtia mahdollisuutta lapsiperheille suunnatun kotipalvelun maksuttomuuteen. Myös yhteistyötä neuvoloiden ja kotipalvelun perhetyön välillä tulisi kehittää (Järvinen ym. 2012.) Kunnan perhetyön lisääntyessä järkevää voisi olla muodostaa ”perhetyöpalvelut”- kokonaisuus, johon koottaisiin kaikki kunnan perhetyön palvelut: neuvolan-, kotipalvelun-, lastensuojelun perhetyö jne. Kaikilla sektoreilla näin olisi mahdollisuus osoittaa asiakkaita perhetyön piiriin ja samalla jokaisella olisi mahdollisuus tuoda myös ammattitaitonsa perhetyön suunnitteluun ja tarpeen arviointiin (Keuruu.)

Kehittämisen varaa olisi myös yhteistyössä alan eri toimijoiden välillä. Palveluita on tarjolla jos jonkinlaista, mutta tieto muiden tuottamista palveluista ei kulje. Joiltain osin perhetyön sarallakin ilmenee turhia päällekkäisyyksiä, joita voitaisiin yhteistyöllä välttää ja näin tarjota asiakkaille tehokkaampia ja kattavampia palveluita. Näin jokaisen toimijan ei tarvitsisi tehdä samoja asioita, vaan voimavaroja voitaisiin suunnata järkevästi sinne missä niitä oikeasti tarvitaan. Esimerkkinä mainittakoon vaikkapa MLL:n tarjoama vauvaperhetyö jonka juurruttaminen pysyvästi palveluverkkoon Nuppu-hankkeen päätyttyä on Juha-Pekka Honkasen (2008) mukaan aiheuttanut haastetta johtuen neuvoloiden ja sosiaalityöntekijöiden vähäisestä tietämyksestä. Honkasen mukaan tälläkin kertaa toimiva ja ennen kaikkea tarpeellinen uudistus uhkaa jäädä käyttämässä hankera-

hoiduksen päätyttyä, sillä tämänkaltaisen palvelun tilaaminen edellyttää taloudellista liikkumavaraa, vaikka erityisen kallista hoitajavetoinen vauvaperhetyö ei olekaan. Honkasen artikkeliin haastattelun ylläkäri Päivi Rautavan mukaan yksikin kotikäynti ja puhelinyhteys sen jälkeen voi riittää jo ratkaisemaan osan perheiden ongelmista (Honkanen 2008.)

Perhetyötä onkin usein tarjolla vain lastensuojelun kautta, mikä edellyttää lastensuojelun asiakkuutta. Kuitenkin oikea-aikaisella perhetyöllä voitaisiin tulla hätiin kun perheen tilanne uhkaa kriisiytyä vaikkapa vanhempien väsymisen vuoksi. Tämän kaltaisessa tilanteessa lyhytkin perhetyön jakso voisi auttaa perheen pahimman yli ja näin auttaa perhettä selviämään ilman, että lastensuojelun asiakkuudelle olisi tarvetta (Honkanen 2008.) Yksi haaste olisi siis myös kehittää perhetyötä niin, että sitä olisi kaikkialla saatavilla paitsi lastensuojelulliseen tarpeeseen myös ennaltaehkäisevänä työskentelynä. Lastensuojelun keskusliiton Lapsi 2018-strategiassa tavoitteena onkin saada aikaan panostuksia juuri ennaltaehkäisevään työhön lasten eduksi (Lastensuojelun keskusliitto 2013.)

Hovi-Pulsan (2011) mukaan olisi tärkeää, että perhetyötä pyritäisiin jäsentämään ja tekemään perhetyön ammatillista osaamista näkyväksi. Hänen mukaansa näkyväksi tekeminen lisäisi työarvostusta ja sitä kautta myös resursseja joita perhetyöhön suunnataan. Resurssien lisääntymisen myötä taas pystyttäisiin saamaan aikaan entistä enemmän tulosta ja vastaamaan paremmin perheiden ja lastensuojelun tarpeisiin. Hänen mukaansa tämän tulee olla lähtökohta myös perhetyötä koskevassa tutkimustyössä. Perhetyöllä pyritään auttamaan perheitä jotta niiden arki olisi sujuvaa ja turvallista ja että kiinnittyminen yhteiskuntaan ei olisi vaikeaa, eikä syrjäytymistäkään tapahtuisi (Hovi-Pulsa 2011.)

5.1 Tulevat asiakasryhmät /haasteet

Järvisen ym. 2012 mukaan perheen käsitteen ja perheiden elämäntilanteiden ollessa kovin moninaisia on mahdotonta, että perhetyökään olisi yksinkertaista. Asiakasperheet ovat erilaisia ja niissä olevat tuen ja avun tarpeet eroavat toisistaan suuresti (Järvinen ym. 2012.) Perheiden moninaisuus haastaa viranomaisia ja työntekijöitä pohtimaan sitä miten kaikki tukea tarvitsevat saisivat riittävästi oikeanlaista apua juuri omaan elämäntilanteeseensa (Rönkkö & Rytönen 2010). On tärkeää huomata, että kaikki asiakkaat ja asiakasperheet eivät hyödy samanlaisista tukitoimista, kaikki eivät välttämättä ole valmiita ottamaan vastaan samoja palveluita eikä yksi palvelu so-

vellu jokaiselle. Tästä syystä sopivan palvelukokonaisuuden räätälöiminen juuri kyseisen asiakkaan tai perheen tarpeisiin on oleellista (Rousu & Holma 1999.) Perhetyössä haasteena on nähdä kunkin perheen todelliset tarpeet ja löytää niihin soveltuvat palvelut sekä kyetä tukemaan perheen olemassa olevia voimavaroja niin, että perhe itse voimaantuisi ja kykenisi jatkamaan jossain vaiheessa omillaan.

Perheen tilanne voi myös muuttua merkittävästi perhetyön prosessin eri vaiheissa. Perhetyötä voidaan tehdä samassa perheessä myös useampaan otteeseen, mikäli perheen tuen tarve uusiutuu tai elämässä ilmenee uusia haasteita tai kriisitilanteita joista perhe ei selviä täysin yksin. Perhetyön kesto ja intensiteetti määrittyy kulloinkin olevan tilanteen ja tarpeen mukaan aivan kuten työlle asetetut tavoitteetkin (Järvinen ym. 2012.) Työskentelyssä pyritään toiveikkaasti näkemään parempi huomina ja saamaan se myös näkyväksi asiakasperheelle. Tällä tavoin perhettä tuetaan rakentamaan omia voimavarojaan paremman huomina rakentamiseksi (Järvinen ym. 2012.)

Haasteita perhetyössä voi aiheuttaa vaikkapa vanhempien ymmärtämättömyys liittyen yhteiskuntaan tai koulutukseen kuuluviin velvoitteisiin. Paavola & Talib (2010) toteavat, että ”ne vanhemmat, joilla ei ole peruskoulun päästötodistusta, joilla on negatiivisia koulumuistoja tai jotka eivät osaa lukea tai kirjoittaa, eivät pidä lastensa koulunkäyntiä tärkeänä eivätkä myöskään pysty tukemaan heitä koulutyössä.”

Vauvaperheet perhetyön asiakkaina

Juha-Pekka Honkasen (2008) mukaan oikea-aikainen vauvaperhetyö voisi pelastaa perheen tilanteen tarvittaessa suuremmalta kriisiltä. Varsinais-Suomessa on kokeiltu Nuppu-hanketta, jonka kokemusten pohjalta voidaan Honkasen (2008) mukaan osoittaa, että räätälöity tuki ehkäisee tilanteen pahenemista. Vauvaperhetyö on mahdollisuus jos neuvolan eväät eivät riitä mutta toisaalta vielä ei kuitenkaan ole tarvetta lastensuojelullekaan. Perheet joiden psyykinen pärjääminen aiheuttaa päänvaivaa synnytysosastoilla sekä neuvoloissa, tarvitsisivat räätälöityä tukea omaan tilanteeseensa. Ongelma on, ettei läheskään kaikissa kunnissa ole aikaa sekä ammattitaitoa tämän kaltaisen tuen tarjoamiseen. Honkasen (2008) artikkelinsa haastatteleman ylilääkäri Hannele Kallion mukaan varhaisen puuttumisen perhetyöhön juuri olisi suuri tarve. Vanhemmat tarvitsevat apua juuri sillä hetkellä kun väsymys alkaa tuntua ylivoimaiselta. Nopea apu auttaa katkaisemaan ongelmien kierteen ja voi näin auttaa ulos vaikeasta tilanteesta.

Vauvaperhetyö perustuu siihen, että vauvaperheelle räätälöidään heidän tarpeidensa mukainen palvelukokonaisuus. Tavoitteena on tukea perhettä vauva-ajan haasteissa ja vahvistaa vanhemmuutta niin, että perhe pärjäisi vähitellen omillaan (Honkanen 2008.) Vauva-ajan haasteet on usein normaalin arjen pyörittämiseen liittyviä asioita joista on vähitellen muodostunut ongelmia; päivärytmit ovat sekaisin, syöminen ei suju, pukeminen teettää ylimääräistä työtä eikä vauvan rauhoittaminen onnistu (Törrönen 1998). Tämän kaltaisten ongelmien ratkaisemiseen voi riittää keskustelu toisen aikuisen kanssa, ohjaaminen ja ehkä käytännön asioiden opettaminen näyttämällä konkreettista mallia. Joskus perhe voi tarvita esimerkkiä vaikkapa siihen, kuinka pienen lapsen kanssa ollaan vuorovaikutuksessa. Tarja Heinon (2008) mukaan vauvaperhetyön tehostuminen on jo alkanut näkyä vauvojen huostaanottojen vähentymisenä. Vauvaperhetyön panostusten lisäksi työtä on kohdennettu vanhemmuuden tukemiseen ja huostaanoton sijaan koko perhettä on pyritty tukemaan avohuollon tukitoimien avulla.

Maahanmuuttajat perhetyön asiakkaina

Tulevaisuudessa perhetyölle haastetta tuo myös lisääntyvä maahanmuutto, jolloin perhetyön piirissä alkaa näkyä yhä enemmän eri kulttuureista Suomeen muuttaneita perheitä. On tärkeää muistaa, että maahanmuuttajat eivät ole yhtenäinen ryhmä vaan heidän joukkonsa koostuu eri kansallisuuksista jotka ovat tulleet maahan erilaisista syistä ja heidän koulutustasossaan, lukutaidossaan, kielitaidossaan, uskonnoissaan yms. on suuria eroja. (Sosiaaliportti 2013 & Vilén ym. 2010.) Lastensuojeluasiakkaana oleva maahanmuuttajalapsi ja hänen perheensä on kuitenkin oikeutettu yhtäläisiin palveluihin kuin kantaväestöön kuuluvakin. Lastensuojelulaissa lapsen mahdolliseen maahanmuuttajataustaan viitataan 4§ jossa mainitaan, että ”lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri ratkaisut turvaavat lapselle: (...) 7) kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen” (Lastensuojelulaki 417/2007 4§, Sosiaaliportti 2013.) Maahanmuuttajaperheiden elämää vaikeuttaa usein vieras kulttuuri, kielitaidon puuttuminen, asiain vaikeus, joka johtuu vieraasta palvelujärjestelmästä yms.

Haasteena yhteistyölle maahanmuuttajaperheessä voivat olla ennakkokäsitykset joita perheellä voi olla heitä auttamaan tulleesta tahosta, aivan kuten myös perheen kanssa työskentelevillä voi olla ennako-oletuksia tai – asenteita liittyen perheeseen ja heidän kulttuuriinsa. Nämä ennako-oletukset on tärkeää tiedostaa sillä riskinä on, että ne voivat alkaa toimia myös itseään toteuttavina ennusteina ja haitata yhteistyötä perheen kanssa. Tärkeää on keskustella avoimesti asioista ja

olla aidosti kiinnostunut asiakkaasta ja hänen perheestään sekä heidän edustamastaan kulttuurista sekä uskonnosta (Paavolainen & Talib 2010.)

Paavolaisen ja Talibin (2010) mukaan lasten ja vanhempien eritahtinen kotoutuminen voi aiheuttaa ongelmia perheessä. Heidän mukaansa haasteena voi olla mm. se, että perheissä voi syntyä myrskyisiäkin kamppailuita siitä miten kulttuurin perinteiset arvot huomioidaan ja miten ne saadaan liitettyä arvoihin, jotka uudessa kotimaassa ovat vallalla. Nuoret voivat olla paljonkin kiinnostuneempia uuden kotimaansa arvoista sekä kulttuurista ja voivat esimerkiksi toivoa voivansa osallistua koulussa länsimaiseen kulttuuriin liittyviin tapahtumiin ja juhliin (Paavolainen & Talib 2010.) Ongelmia voi muodostua myös perheroolien säilyttämisessä, sillä usein lapset ja nuoret oppivat uuden kielen vanhempiaan nopeammin ja pian he voivat olla perheessä niitä joilla on kyky hoitaa perheen asioita, kun vanhempien kielitaito ei vielä ole tarpeeksi kehittynyt. Näissä tapauksissa riski siihen, että perheen nuoriso alkaa hallita perheen elämää, on suuri. Vanhempien kokemus oman arvoasemansa laskusta perheessä voi saada aikaan sen, että vanhemmat tarttuvat entistä tiukemmin uskontonsa asettamiin sääntöihin ja tiukentavat myös kasvatustottaan entisestään. Konfliktien vaikeutuessa myös vanhemmat voivat tukeutua myös fyysisen vallan käyttö lapsiaan tai nuoria aikuisiaan kohtaan. Tavatonta ei ole myöskään se, että perhe hylkää nuoren, mikäli tämä ei sopeudu heidän asettamiinsa vaatimuksiin (Paavolainen & Talib 2010.) Tarja Heinon (2008) mukaan maahanmuuttajatyössä nousee erityisesti esille myös se, mitä perhetyö voi olla naisten, miesten ja lasten näkökulmasta.

Maahanmuuttajien parissa tehtävässä perhetyössä on hyvä huomioida muutamia asioita kuten esimerkiksi se, että tapaamisiin tulee varata enemmän aikaa kuin mitä kantaväestön kanssa työskenneltäessä. Perheen taustojen ja nykytilanteen selvittely sekä yhteisymmärryksen saavuttaminen voivat viedä paljon aikaa, minkä lisäksi jo tulkin käyttäminen pidentää tapaamisten kestoa merkittävästi. Joskus asiantuntijakonsultaatio on paikallaan ja jopa välttämätöntä jos paljastuu esimerkiksi menneisyyden traumoja (kuten esimerkiksi kidutuksen uhrin), joiden käsittelyyn ei oma tai työyhteisön osaaminen riitä. Menneisyyden lisäksi myös nykyhetki voi monilla maahanmuuttajilla tuottaa traumatisoivia kokemuksia esimerkiksi rasmin, yksinäisyyden tai yhteiskunnasta syrjäytymisen muodossa (Sosiaaliportti 2013.)

Työskenneltäessä maahanmuuttajien parissa on tärkeää ilmaista asiat selkokielellä. Tähän apua saa mm. lastensuojelun keskusliiton ylläpitämältä lastensuojeluinfo.fi -sivustolta. Sivustolla on kuvattuna lastensuojeluun liittyvät asiat selkosuomella. Maahanmuuttaja-asiakastyössä kehon-

kielen, ilmeiden ja eleiden merkitys voi korostua merkittävästi. Parhaassa tapauksessa kehonkieli voi auttaa keskinäisen ymmärryksen synnyssä mutta pahimmassa tapauksessa se voi myös olla esteenä asian etenemiselle (Sosiaaliportti 2013.) Maahanmuuttajien kanssa työskenneltäessä on hyvä varautua siihen, että arjen pieniin asioihin oppimiseen voi mennä todella paljon aikaa, esimerkiksi kaupassa käyminen voi olla jo suuri haaste monille muista kulttuureista tulleille maahanmuuttajille.

Tulkin käyttäminen lastensuojelutyössä on tärkeää. Vaikka asiakkaan tai perheen kielitaito riittäisi arkipuheen tasolla, vaatii lastensuojelun erityissanasto jo puheen kääntämisen asiakkaan omalle kielelle. Tulkin avulla voidaan varmistaa myös se, että perheenjäsenillä on mahdollisuus osallistua ja tulla kuulluksi asiassaan. Tulkkina ei saa missään tilanteessa käyttää lapsia. Vaikka heidän kielitaitonsa usein riittää siihen, että he kykenevät hoitamaan asioita kielitaidottomien vanhempansa puolesta ja nuoren käyttäminen apuna sovittaessa vaikkapa tapaamisia tuntuu usein helpolta vaihtoehdolta, tulee lapsen saada säilyttää roolinsa ja asemansa alaikäisenä lastensuojelun asiakkaana (Sosiaaliportti 2013.) Lisäksi on olemassa riski, että lapset voivat tulkata asioita vanhemmilleen oman etunsa mukaisesti, osatessaan kieltä paremmin kuin vanhempansa (Paavolainen & Talib 2010). Kyseenalaista on myös käyttää tulkkina puolisoa, sukulaista tai ystävää, sillä riski puutteellisiin tai jopa täysin väriin tulkkauksiin tai puolesta puhumiseen kasvaa kun kyseessä on muu kuin koulutuksen saanut asioimistulkki. Tulkin käyttäminen on järkevää myös silloin, kun toinen perheen vanhemmista on maahanmuuttaja vaikka toinen puolisoista olisikin suomalainen. Tulkin avulla voidaan varmistaa että viestit menevät perille, ovat oikean sisältöisiä sekä puolueettomia. Tulkkaus voidaan toteuttaa myös etänä, puhelimitse tai vaikkapa videotulkkauksena, mikäli tulkin paikalle saaminen ei onnistu (Sosiaaliportti 2013.)

Myös kirjalliset dokumentit kuten asiakaspäätökset, raportit yms. on järkevää käännettävä asiakkaan kielelle, jotta varmistutaan siitä, että asiakas ymmärtää mistä on kysymys. On hyvä huomioida, että myös kääntäminen vie oman aikansa, parista päivästä jopa viikkoihin, joten siihenkin on syytä varautua. Asiakkaan tietämys suomalaisesta palvelujärjestelmästä voi olla todella puutteellinen, mikä voi vaikeuttaa asioiden perille menoa. Työntekijän on hyvä kerrata asioita kärsivällisesti ja ystävällisesti sekä suhtautua asiakkaaseen asiallisesti ja aidon kiinnostuneesti hänen hyvinvoinnistaan, jolloin molemminpuolinen ymmärrys ja luottamussuhteen syntyminen saa hyvän pohjan (Sosiaaliportti 2013.)

Asiakkaan kulttuuriin perehtyminen on kohteliasta, mutta lastensuojelutyötä tehtäessä tärkeämpää on nähdä itse asiakas tai asiakasperhe ja keskittyä ratkaisemaan heidän, ei kulttuurien, ongelmia. Vaikka asiakas on oman kulttuurinsa edustaja, hän on myös yksilö omine kokemuksineen ja ajatuksineen, minkä huomioiminen on todella tärkeää (Sosiaaliportti 2013, Järvinen ym. 2012.) On asiakkaan aliarvioimista ajatella, että hän olisi vain tietyn kulttuurin edustaja. Tämänkaltaisen ajattelu voi johtaa merkittäviin virhearviointeihin ja siksi sitä on syytä välttää. Helpoin tie on kysyä asiakkaalta itseltään ja olla aidosti kiinnostunut siitä mitä hän itsestään ja elämästään kertoo (Sosiaaliportti 2013.) Tärkeää on huomata, että kulttuurin sisältämät kasvatustavat voivat erota suurestikin jopa samasta maasta tulleiden perheiden kesken, aivan samalla tavoin kuin ne eroavat suomalaisperheissäkin (Järvinen ym. 2012.)

Huomion arvoista on toki myös se, että käsite ”perhe” ei välttämättä tarkoita maahanmuuttajalle samaa, kuin miten itse perheen ymmärrämme. Suomalainen ajattelee usein perheen tarkoittavan perinteistä ydinperhettä, mutta Riitta Järvisen ym. (2012) mukaan tutkimusaineistoa kerätessään, hän sai huomata pakolaisten pitäneen luonnollisena tuoda myös sukulaisensa mukaan keskusteluihin, osana perhettä. Perhe voi siis näin ollen tarkoittaa myös laajempaa ihmisjoukkoa. Tehtäessä perhetyötä, tämän ymmärtäminen voi olla hyvinkin oleellista. Heini Paavolan ja Mirja-Tytti Talibin (2010) mukaan esimerkiksi somaliperheessä ei ole lainkaan tavatonta, että lapsia kasvatetaan joku muu kuin lasten biologiset vanhemmat, vaikkapa isovanhemmat tai täti. Somalikulttuurissa jaettu vastuu on itsestäänselvyys aivan kuten romanikulttuurissakin (Paavola & Talib 2010.)

Paavolan ja Talibin (2010) mukaan maahanmuuttajien suhde uskontoonsa heijastaa heidän sopeutumisprosessinsa vaihetta. Naiset voivat uuteen maahan tullessaan ensin ”nauttia” siitä kun voivat pukeutua oman mielensä mukaan, mutta maahan muuton jälkeisen ”kuherruskuukauden” jälkeen he ehkä kuitenkin päätyvät palaamaan oman uskontonsa mukaiseen säädyliseen vaate-tukseen. Lisäksi vaikka uskonto ei kotimaassa olisikaan ollut erityisen merkittävä asia, voi siitä hyvinkin tärkeä osa henkilön identiteettiä ympäristön vaihtuessa, sillä uskonnollisesta yhteisöstä haetaan usein turvaa ja tunnustettua asemaa, kun muutoin olo uudessa kotimaassa voi tuntua ulkopuoliselta (Paavola & Talib 2010.)

Sateenkaariperheet perhetyön asiakkaina

Sateenkaariperheellä tarkoitetaan erilaisiin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden perheitä. Enenevässä määrin myös Suomessa on lapsiperheitä, joissa on vaikkapa kaksi

samaa sukupuolta olevaa vanhempaa. Sateenkaariperhe voi kuitenkin olla myös esimerkiksi transsukupuolisen henkilön perhe. (Jämsä 2011 & Vilén ym. 2010.) Sateenkaariperheet ovat hyvin erilaisia toisiinsa verrattuna. Yhteistä sateenkaariperheille on yleensä tarkka suunnittelu ja tiivis sitoutuminen lapsen elämään. Sateenkaariperheen voi myös muodostaa esimerkiksi naispari yhdessä miesparin tai yksittäisen (homo)miehen kanssa (Jämsä 2011.)

Koska sateenkaariperheiden määrä on suuressa kasvussa, on myös perhetyössä hyvä valmistautua kohtaamaan sateenkaariperheiden lasten erityistarpeet. Erilaisia sateenkaariperheitä yhdistää mm. kulttuuristen mallien puuttuminen. Toisaalta perheellä on vapaus määritellä itse työnjako perheen sisällä mutta samalla tilanne voi aiheuttaa perheelle ylimääräistä painetta kun koko perhemalli täytyy itse rakentaa. Sateenkaariperheitä yhdistää myös perheenjäsenten välisten ihmissuhteiden puutteellinen juridinen turva. Lisäksi perhevapaisiin liittyy puutteita, jotka asettavat lapset eriarvoiseen asemaan riippuen siitä millaisessa perheessä elää. Myös sateenkaariperheiden vanhemmat voivat olla keskenään erilaisissa asemissa, mikä helposti aiheuttaa ristiriitoja perheen sisällä. Sateenkaariperheiden jäsenet tarvitsisivat paljon tukea erilaisissa perheen kohtaamisissa kriiseissä ja tähän olisi perhetyön ammattilaisten hyvä valmistautua. Myös sateenkaariperheissä tarvitaan tukea vanhemmuuden haasteisiin (Jämsä 2011.)

Lastensuojelun tarpeessa oleville sateenkaariperheille uuden lastensuojelulain mukanaan tuomat muutokset ovat merkittäviä. Muun muassa lastensuojelutarpeen arvioinnin tarkentaminen, lapsen osallisuuden sekä yksilöllisyyden korostaminen ja entistä tarkempi huomion kiinnittäminen asiakkaiden oikeusturvaan ovat heidän kannaltaan tärkeitä asioita (Jämsä 2011.)

Lastensuojelutyössä toimivan asiakassuhteen luominen on haastavaa. Sateenkaariperheiden kanssa työskenneltäessä on hyvä huomata, että suhteen luomisen hidasteena voi lisäksi olla pelko syrjinnästä, jota sateenkaariperheet joutuvat aika-ajoin kokemaan. Mikäli perheellä on aikaisempaa kokemusta jonkinlaisesta palvelujärjestelmän suunnalta tulevasta syrjinnästä voi huoli oikeudenmukaisen kohtelun saamisesta myös lastensuojelussa olla suuri. Työskentelyä helpottaakseen työntekijä voi todeta perheelle, että tarkoitus on huolehtia siitä että lapsen etu toteutuu ja tarkastella lapsen hyvinvointia hänen yksilöllisessä perheessään, eikä suinkaan sateenkaariperheyttä tai perhemuotoa ylipäänsä (Jämsä 2011.)

Se että palvelujärjestelmä ei ole kykenevä tarjoamaan perheille riittävää varhaista tukea, on ongelma joka koskee kaikkia perheitä. Kun lastensuojelun asiakkaaksi tulee sateenkaariperhe voi

taustalla olla lisäksi myös palvelujärjestelmän epäonnistuminen toisellakin tapaa. Sateenkaariperheet kokevat jääneensä ilman tarvittavaa tukea vanhemmuuteensa sekä parisuhteeseensa. Voi olla että sateenkaariperheen vanhempien parisuhteen tukeminen jää vaillinaiseksi koska asia koetaan häveliäiseksi, mutta samalla tavalla kuin perhetyössä minkä tahansa perheen kanssa, myös esimerkiksi samaa sukupuolta olevien keskinäisen parisuhteen tukeminen voi olla tarpeen tavoiteltaessa heidän lapsensa etua. Usein sateenkaariperheiden saama tuki tulee pääosin ystävilta tai vertaistoiminnasta (Jämsä 2011.)

Myös perhetyössä on tärkeää huomata, että sateenkaariperheessä lapsen tosiasiallinen perhe voi olla huomattavasti laajempi kuin normaali ydinperhe, millaiseksi käsite ”perhe” edelleen välillä ymmärretään. Lapsella voi olla yksi tai useita tosiasiallisia vanhempia, vaikka kaikki eivät välttämättä olisikaan lapsen vanhempia juridisessa mielessä. Lapsi voi kokea vanhemmikseen vaikkapa neljä henkilöä, mikäli hän on alusta asti elänyt nais- ja miesparin yhdessä muodostamassa perheessä. Vaikka he kaikki eivät voi olla lapsen juridisia vanhempia, on tärkeää ottaa huomioon lapsen kokemus hänen perheestään ja siitä ketä siihen kuuluu. Kaikki he voivat olla kuitenkin lapsen huoltajia ”vanhempien ohella” jolloin jokaisella heistä on oikeus tulla kuulluksi ja ottaa osaa lasta koskevaan päätöksentekoon. Lapsen tunneside jokaiseen hänelle rakkaaseen läheiseen on pyrittävä säilyttämään vaikka sateenkaariperheitä koskeva epäselvyys juridisessa mielessä hankaloittaakin päätöksen tekoa perheen asioissa ja kommunikointia vaikeissa elämäntilanteissa ja sitä kautta työskentelyä perheen kanssa. Useiden vanhempien lisäksi myös sateenkaariperheen lapsella voi olla tosiasiallisia sisarusuhteita jotka eivät ole juridisia, mutta ovat kestäneet koko lapsen elämän. Tällaiset suhteet ovat erityisen haavoittuvaisia ja siksi niiden tukemiseen ja jatkumisen mahdollistamiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota (Jämsä 2011.)

5.2 Taloudelliset haasteet

Kuntien talouden kiristyminen on johtanut peruspalveluiden karsimiseen. Peruspalveluiden riittämättömyys taas on aiheuttanut erityispalveluiden kuormittumista ja näin ollen myös erityispalveluiden riittämättömyyttä (Järvinen ym. 2012.) Kunnat eivät kykene nykyisellä henkilöstöllä, palvelurakenteella ja järjestelmillä toteuttamaan itsenäisesti kaikkia lain edellyttämiä palveluita, joten osa palveluista on pakko ostaa yksityisiltä palveluntarjoajilta (Hurtig 2003). Tarja Heinon (2008) mukaan ”monet rakenteet ovat samanaikaisesti muutoksessa ja liikkeessä ja se tuo epävarmuutta työntekijöiden arkeen. Rinnakkain ja samanaikaisesti voi olla meneillään kunta-

rakenne-, palvelurakenne-, palkkausrakenne-, johtamisrakenne-, ja tehtävärakenneuudistus. Niihin liittyvät rahoitusrakenneratkaisut ovat selvityksen alla.” Kunta- ja palvelurakenteiden muuttuessa myös perhetyön toteutusta tullaan järjestelemään uudelleen (Järvinen ym. 2012.)

Taloudellisia haasteita aiheuttaa mm. se, että yleensä perhetyötä tekevät tahot tarjoavat palveluitaan pääasiassa virka-aikana, mutta todellinen perhetyön tarve on yleensä ilta- ja viikonloppu-aikana. Tämä aiheuttaa todella suuren kuilun palvelun tarjonnan ja tarpeen välille. Jotta palveluita olisi riittävästi saatavilla silloin kun niitä oikeasti tarvitaan, tulisi käytettävissä olevaa budjettia kasvattaa merkittävästi, sillä ilta- ja viikonloppu-aikana tehtävä työ on merkittävästi kalliimpaa suhteessa virka-aikana tehtävään työhön. Raija Hovi-Pulsan (2011) mukaan yksi haaste on myös se, että kehittämistyö vaatii resursseja. Niitä vain ei valitettavasti ole juurikaan irrotettavissa tämänkaltaiseen työskentelyyn, sillä lastensuojelussa menot kasvavat kaiken aikaa (Väisänen 2014) ja pyrkimys olisi, että tämä kasvu saataisiin pysähtymään. Rahat ovat kaiken aikaa tiukassa, eikä kustannusten kasvuun olisi varaa. Johanna Hurtigin (2003) mukaan ”äärimmillään raha voi määrittää sitä, miten huolissaan ammattilaisilla on varaa olla.” Päivi Känkäsen mukaan 1990-luvun heikon taloudellisen tilanteen myötä sosiaalityössä oli pakko alkaa käyttää luovuutta, jotta voitaisiin auttaa ihmisiä mahdollisimman hyvin vähäisilläkin resursseilla. Tiukka taloustilanne ja siitä seurannut resurssipula aiheutti tästä syystä erilaisten menetelmien kehittelyä sosiaaalialalla ja olemassa olevien menetelmien arviointia sekä uudistamista (Känkänen 2013.)

Känkäsen mukaan sosiaaalialalla on vallinnut jo jonkin aikaa projektiluonteisuus, minkä hän kokee ongelmallisena siinä mielessä, että vaikka onnistuttaisiin kehittämään kuinka hyviä käytäntöjä tahansa, on projektiluonteisilla kehittämishankkeilla taipumus vaipua unholaan projektirahoituksen päätyttyä. Vain harvoin projektina kehitetyt käytännöt jäävät elämään, sillä ”kaikki kokeileva, ei-pakollinen ja uutta perehtymistä vaativa huuhtoutuu helposti pois” (Känkänen 2013.)

6 AKKIAN PERHETYÖN TAUSTALLA VAIKUTTAVAT ARVOT JA TEORIAMENETELMÄT JA TYÖKALUT

Tässä luvussa perehdyn niihin arvoihin, joiden Akkia Oy:n työyhteisö näkee olevan kaikkein tärkeimpiä asioita tekemänsä perhetyön taustalla. Kerron kehittämispäivän yhteydessä käydyistä arvokeskustelusta ja kuvaan sen pohjalta arvopohjan jonka Akkia Oy:n henkilöstö tekemälleen perhetyölle määritteli. Aiemmin rakentamani viitekehyksen pohjalta määrittelen teoreettiset orientaatiot, jotka ohjaavat Akkia Oy:n perhetyötä. Lisäksi kuvaan vielä yhdessä tekemäämme pohdintaa liittyen työyhteisön käytössä oleviin menetelmiin sekä työkaluihin ja esittelen tämän työskentelyn tulokset kuvaamalla lyhyesti käytössä olevat menetelmät sekä työkalut.

6.1 Akkia Oy:n perhetyön taustalla vaikuttavia arvoja etsimässä

Arvoja pohdimme työyhteisössä kehittämispäivän yhteydessä järjestetyssä perhetyön workshopissa, jossa kaikki pääsivät osallistumaan aivoriiheen ja saamaan näin äänensä kuuluviin siitä, minkä asioiden itse kukin kokee olevan kaikkein tärkeimpiä arvoja työskentelymme taustalla. Päädyin valitsemaan workshopissa käyttämäkseni menetelmäksi aivoriihen, koska se oli minulle menetelmänä ennalta tuttu ja tuntui soveltuvan tähän työskentelyyn oivallisesti. Aivoriihessä nousi esille paljon erilaisia arvoja, joista osa nähtiin omaa työskentelyämme ohjaaviksi, osa perheeseen suunnatuiksi ”perhearvoiksi” ja osan ajateltiin liittyvän sekä työskentelyyn perheessä että tavoiteltaviin perhearvoihin.

Perhearvoiksi ajateltiin mm. seuraavat: arjen hallinta, rajojen asettaminen, sopusointuisuus, auktoriteetti ja sisäisen vuorovaikutuksen vahvistaminen. Omaan työskentelyymme kuuluvia taas olivat mm. vanhemmuuden vahvistaminen, palveluohjaus, perhesysteemin kunnioittaminen ja tavoitteellisuus. Molempiin kategorioihin kuuluvaksi katsottiin mm. molemminpuolinen sitoutuminen, aika, ymmärretyksi tuleminen, hyväksyminen, kuunteleminen, suvaitsevaisuus, tasa-arvo, kuulluksi tuleminen, itsenäisyyteen tukeminen, turvallisuus, rehellisyys, aitous, vilpittömyys/välittäminen, perhekeskeisyys sekä lukuisia muita tärkeitä asioita. Erityisen tärkeiksi arvoiksi työyhteisömme näki seuraavat: avoimuus, rehellisyys, tavoitteellisuus, auktoriteetti, kuunteleminen/kuuleminen, tasa-arvoinen suhtautuminen, huolenpidon- ja myötätunnon välittäminen,

ymmärretyksi tuleminen, omien voimavarojen tunnistaminen, molemminpuolinen sitoutuminen, turvallisuus, työntekijän ja asiakkaan väliset roolit, maalaisjärki sekä hyväksyminen.

Lukiessani työyhteisöni tuottamaa listaa perhetyön taustalla olevista arvoista, kerta toisensa jälkeen sain palata ajatuksissa perhetyöstä kirjoitettuun viitekehykseen. Erittäin suuri osa edellä mainituista arvoista on tavalla tai toisella mainittuna tämän työn alkupuolella, jossa kuvaillaan perhetyötä eri näkökulmista. Myös jokainen viitekehyyksessä mainitusta teorioista soveltuu mielestäni hyödynnettäväksi Akkia Oy:n perhetyössä. Tämän asian voi huomata paitsi tekemämme arvomaailmalistan pohjalta, myös pohtimalla Akkia Oy:n perhetyön toteutusta jo ennen tätä kehittämisprosessia.

6.2 Arvot Akkia Oy:n perhetyön taustalla

Akkia Oy:n perhetyön taustalla vaikuttaa lukuisa määrä erilaisia arvoja. Työskentelyyn vaikuttaa toisaalta arvot, joiden työyhteisö näkee olevan tärkeitä ”perhearvoja”, mutta toisaalta myös sellaiset arvot joiden työyhteisö ajattelee liittyvän työskentelyyn perheiden kanssa. Työskenneltäessä perheiden kanssa tulee työntekijän aina kunnioittaa perheen näkemyksiä ja ajatuksia elämästä. Perheellä on mitä todennäköisimmin oma näkemyksensä siitä, millaisia ovat tärkeät ”perhearvot”. Akkia Oy:n henkilöstön näkemyksen mukaan tärkeitä perhearvoja ovat mm. arjen hallinta, rajojen asettaminen, sopusointuisuus, auktoriteetti ja sisäisen vuorovaikutuksen vahvistaminen. Nämä kaikki voidaan myös nähdä paitsi meille tärkeinä arvoina, myös jossain määrin tavoitteina ja haasteina joita Akkia Oy:n perhetyötä tehtäessä perheiden kanssa ilmenee.

Arjenhallinnassa voidaan ajatella olevan useimmiten jonkinlaista ongelmaa, mikäli perheeseen on päädytty hankkimaan perhetyötä. Arjen hallintaa kartoitetaan ja siinä pyritään tukemaan perhettä, mikäli asia nähdään tarpeelliseksi. Oleellista on, miten perhe itse näkee arkensa ja onko heidän oman näkemyksensä mukaan arjessa haasteita, joihin ulkopuolinen apu olisi tervetullut.

Sopusointuisuus nähtiin myös tärkeänä arvona perheessä. Se että perheessä vallitsee tasapaino ja rauhallinen ilmapiiri, oli Akkia Oy:n henkilöstön mielestä asia jota tulisi perheissä tavoitella. Sopusointuisuuden voi ajatella kertovan hyvinvoinnista ja eheydestä perheessä. Nämä asiat ovat erityisen merkittäviä lasten hyvinvoinnin kannalta, joten sopusointuisuuden tavoittelu voidaan

nähdä jossain määrin jopa lakisääteisenä asiana, jolloin yksilöiden mielipiteillä ei oikeastaan ole enää väliä pohdittaessa onko aiheellista tavoitella sopusointuisuutta vai ei.

Auktoriteetti nousi keskustelussa myös merkittäväksi perhearvoksi. Työyhteisössä ajateltiin että auktoriteetti on olennainen asia pohdittaessa perheen roolien muodostumista. Perheen toimivuuden kannalta ja jokaisen perheenjäsenen näkökulmasta on tärkeää, että jokaisella on oma roolinsa perheessä. Jotta perheen aikuisilla voisi olla aikuisen rooli suhteessa lapseen, on auktoriteetti tarpeen. Perhetyössä voidaan tukea perheenjäseniä löytämään omat paikkansa ja roolinsa perheessä ja vanhempia saamaan auktoriteettia suhteessa lapseen. Roolijaossa ja auktoriteetin löytämisessä oleellisessa osassa on rajat, joita perheen aikuiset lapsilleen asettavat tuomaan turvaa ja osoittamaan, että heistä todella välitetään.

Rajojen asettaminen mainittiinkin työyhteisössä yhdeksi tärkeimmistä perhearvoista. Usein perhetyössä törmätään tilanteeseen, jossa asiakkailla on ongelmia rajojen asettamisessa. Haastetta voi olla siinä, kuinka vanhemmat saisivat asetettua rajoja lapsilleen ja kykenisivät itse myös pitämään huolen siitä, että asetettuja rajoja ja sääntöjä noudatetaan. Toisaalta haastetta voi tuottaa myös henkilökohtaisten rajojen asettaminen eli se kuinka asiakas haluaa itseään kohdeltavan ja kuinka lähelle hän haluaa esimerkiksi toisen ihmisen päästää. Myös tässä asiassa perheenjäsenet voivat tarvita ulkopuolista apua ja tukea kehittyäkseen.

Viidentenä merkittävänä perhearvona Akkia Oy:n henkilöstö näki perheen sisäisen vuorovaikutuksen vahvistaminen. Arvo sinänsä on toimiva vuorovaikutus, mutta mainitsemalla sisäisen vuorovaikutuksen vahvistamisen, työyhteisö on mielestäni ilmaissut sen, mihin perheissä usein apua ja tukea tarvitaan. Toimiva vuorovaikutus on edellisten arvojen lailla asia, joka edistää perheenjäsenten hyvinvointia ja toimivaa perhettä. Lastensuojelun tavoite on tukea lasten hyvinvointia ja ehkäistä perheen ongelmia. Perhetyön avulla pyritään kyseisen tavoitteen toteutumiseen ja siinä olennaisena osana voidaan nähdä juuri perheen sisäisen vuorovaikutuksen tukeminen, sillä perhe on systeemi, jonka jokaisen osan hyvinvointi on oleellista systeemin kokonaisuuden kannalta.

Varsinaista Akkia Oy:n perhetyötä ja sen toteuttamista ohjaavia arvoja oli työyhteisön mukaan vanhemmuuden vahvistaminen, palveluohjaus, perhesysteemin kunnioittaminen ja tavoitteellisuus. Myös nämä asiat voidaan mielestäni nähdä tehtävinä joita Akkia Oy:n palveluksessa olevat perhetyön ammattilaiset voivat työssään kohdata.

Vanhemmuuden vahvistaminen on asia, jota useimmissa perhetyön asiakasperheissä tarvitaan. Myös se liittyy mielestäni aiemmin kuvailtuun perheen sisäisten roolien löytymiseen. Vahva vanhemmuus tuo mukanaan auktoriteettia, joka helpottaa rajojen asettamista perheen jäsenille. Selkeät roolit perheessä helpottavat mielestäni myös perheen sisäistä vuorovaikutusta mikä osaltaan tuo perheeseen sopusointua. Toisaalta vanhemmuuden vahvistuessa myös arjen hallinnan voi ajatella parantuvan, sillä kun vanhemmat voimaantuvat ja kykenevät entistä paremmin hoitamaan oman roolinsa perheessä ja lapset alkavat noudattaa heille asetettuja rajoja, myös arjen rutiinit helpottuvat.

Palveluohjaus mainittiin myös arvona, joka ohjaa Akkia Oy:n perhetyötä. Tässä yhteydessä palveluohjaus nähtiin ajatustapana, jossa asiakasperhettä pyritään tukemaan niin että mielessä on kaiken aikaa ajatus siitä, että jonain päivänä tämä perhe selviää ilman ulkopuolista apua ja tukea. Perhettä ei siis sidota liikaa tarjottuun perhetyöhön, vaan kaiken aikaa pyritään saamaan aikaan voimaantumista, jonka avulla perheenjäsenet vähitellen kykenisivät hoitamaan omia asioitaan, ensin avustettuna ja tuettuna vähitellen tukea vähentäen. Perheelle siis pyritään löytämään sopivat palvelut ja heitä neuvotaan siinä, mistä tietoa ja itselle soveltuvia palveluita voisi etsiä.

Perhesysteemin kunnioittaminen on arvo, jota perheen ulkopuolelta tulevan mutta töitä perheen kanssa tekvän on hyvä muistaa. Aivan kuten perheen arkea, tulee perhetyöntekijän kunnioittaa myös perhesysteemiä, riippumatta siitä millainen se on ja vastaako se työntekijän omaa näkemystä perheestä. Perhe on systeemi, jonka kaikki osat vaikuttavat toisiinsa ja systeemin toimivuuteen, riippumatta siitä onko kyseessä ydinperheeseen kuuluva äiti, isä tai lapsi vai laajennettuun perheeseen kuuluva henkilö, joka voi olla vaikkapa täti tai ystävä. Nähtäessä perhesysteemin toiminnan olevan haitaksi lasten kasvulle ja kehitykselle on puuttuminen toki tarpeen, mutta oleellista on se, miten puuttuminen hoidetaan. Jos mahdollista, perhetyön käytössä olevien keinojen rajoissa puuttuminen voidaan hoitaa keskustelemalla perheen aikuisten kanssa niin, että heitä itseään tuetaan näkemään ongelmakohdat perhesysteemin toiminnassa, jolloin motivaatio muutokseen tulee heiltä itseltään sen sijaan että käskyn antaisi joku muu. Jos keskustelu vanhempien kanssa ei riitä tai sen katsotaan olevan jo liian myöhäistä suhteessa tilanteen vakavuuteen, on perhetyöntekijällä velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus, mikäli näkee lapsen kasvun ja kehityksen vaarantuvan perheen toiminnan seurauksena.

Tavoitteellisuus on oleellinen osa perhetyötä. Perhetyön alkaessa määritellään tavoitteet joihin työskentelyn avulla tähdätään. Myös pienemmät osatavoitteet matkalla kohti lopullisia tavoitteita

ovat tärkeitä ja niiden avulla niin perhe kuin työntekijäkin voi huomata edistystä tapahtuvan, vaikka suhteessa lopulliseen tavoitteeseen muutos tapahtuu hitaasti ja joskus voi syntyä jopa tunne siitä, ettei työskentelyssä edetä ollenkaan. Työskentely tulee aina tehdä tavoitteellisesti ja käytetyt menetelmät ja työkalut tulee kyetä perustelemaan asetettujen tavoitteiden kautta.

Työyhteisö määritteli luettelemansa arvojen kuuluvan joko nk. perhearvoihin, työskentelyä ohjaaviin arvoihin tai arvoihin jotka kuuluvat molempiin kategorioihin. Kuten aiemmin on jo saatu huomata, tarkemmin pohdittuna kaikki luetellut arvot ovat oikeastaan liittyneet tavalla tai toisella toisiinsa ja niiden avulla voidaan ehkä määritellä jonkinlainen arvopohja työskentelylle, ilman että niitä lopulta on tarpeellista kovin tarkasti erotella. Molempiin kategorioihin kuuluvaksi katsottiin mm. molemminpuolinen sitoutuminen, aika, ymmärretyksi tuleminen, hyväksyminen, kuunteleminen, suvaitsevaisuus, tasa-arvo, kuulluksi tuleminen, itsenäisyyden tukeminen, turvallisuus, rehellisyys, aitous, vilpittömyys/välittäminen, perhekeskeisyys sekä lukuisia muita tärkeitä asioita. Erityisen tärkeiksi arvoiksi työyhteisömme näki seuraavat: avoimuus, rehellisyys, tavoitteellisuus, auktoriteetti, kuunteleminen/kuuleminen, tasa-arvoinen suhtautuminen, huolenpidon- ja myötätunnon välittäminen, ymmärretyksi tuleminen, omien voimavarojen tunnistaminen, molemminpuolinen sitoutuminen, turvallisuus, työntekijän ja asiakkaan väliset roolit, maalaisjärki sekä hyväksyminen.

Molemminpuolinen sitoutuminen on asia, joka on edellytys yhteistyön onnistumiselle. Mikäli perhe ei sitoudu yhteistyöhön perhetyöntekijöiden kanssa, on työskentely hankalaa, oikeastaan lähes mahdotonta ja melko lailla turhaa. Kuitenkin sitoutumista täytyy tapahtua myös toisinpäin. Työntekijän tulee sitoutua perheeseen ja antamaan aidosti käytettävissään olevan ammattitaidon perheen tukemiseen. Aitoa ammatillista ja tavoitteellista perhetyötä ei voi tehdä vain ”toisella kädellä” siinä sivussa, vaan työntekijän tulee todella panostaa perheeseen ja heidän kanssaan tehtävään työhön. Tähän asiaan Akkia Oy:ssä pyritään kiinnittämään huomiota jakamalla asiakasperheitä työyhteisössä niin, ettei kukaan yksittäinen ohjaaja joutuisi jakamaan huomiotaan ja työpanostaan liian monen asiakkaan tukemiseen, jolloin kunnollinen panostus kyseessä olevaan asiakkaaseen tai perheeseen kärsii.

Kuten jo viitekehyksessä nousi ilmi, perhetyötä tehtäessä aika on tärkeämpää kuin käytetyt menetelmät tai työkalut. Kaikista tärkein asia, mitä Akkia Oy:n perhetyössä ohjaaja voi asiakkaalleen antaa on aika ja aito läsnäolo. Asiakkaalle ei koskaan saa tulla tunnetta siitä, että työntekijällä ei olisi hänelle aikaa. Samalla tavalla tärkeää on myös perheenjäsenten keskenään toisilleen anta-

ma aika. Lapset tarvitsevat vanhempiensa aikaa ja huomiota ja samalla tavoin myös puolisoiden on saatava kokea että toisella on aikaa juuri minulle.

Perheessä on tärkeää, että keskinäinen vuorovaikutus toimii. Rehellisyys, aitous, avoimuus ja vilpittömyys ovat oleellisia osia toimivassa vuorovaikutuksessa. Toimiva vuorovaikutus on perhetyössä tavoiteltavaa, niin perheen sisällä, kuin työntekijän ja perheen välilläkin. Oleellista on niin kuunteleminen, kuulluksi ja ymmärretyksi tuleminen kuin toisen näkemysten ja ajatusten hyväksyminen sekä suvaitsevaisuus erilaisuutta kohtaan. Jokainen ihminen on erilainen omine ajatusineen ja näkemyksineen. Silti on tärkeää niin perheen sisällä kuin perhetyötä tehtäessä, että toista ihmistä kuunnellaan aidosti ja hän saa kokea tullessa kuulluksi ja ymmärretyksi. Aina erilaisten ajatusten ymmärtäminen ei ole helppoa, mutta yhdessä käydyn arvostavan ja kunnioittavan keskustelun avulla ymmärtäminen on kuitenkin mahdollista. Samaa mieltä ei tarvitse olla, vaikka ymmärtäisikin toisen ihmisen näkemyksen asiasta. Erilaisuuden hyväksyminen voi olla vaikeaa, mutta suvaitsevaisuus on tärkeää jotta perhesysteemin toiminta olisi turvattu ja toisaalta perhetyö olisi mahdollista..

Tasa-arvoinen suhtautuminen toisia ihmisiä kohtaan on myös tärkeää keskinäisen vuorovaikutuksen onnistumisen kannalta. Joskus voi olla, että perhe on sisäistänyt vastaanottajan roolin suhteessa palveluntarjoajiin, mutta Akkia Oy:n perhetyössä tämän kaltaista ajatusta pyritään välttämään ja aikaan pyritään saamaan voimaantumista. Tavoitteena on työskentely tasa-arvoisesti yhdessä perheenjäsenten kanssa, jolloin perheen toimijuus omassa asiassaan vahvistuisi. Voimaantumisen tukeminen on samalla myös itsenäisyyteen tukemista, joka on oleellista paitsi puhuttaessa perhetyöntekijöiden suhteesta perheeseen, myös perheenjäsenten kesken. Akkia Oy:n perhetyön taustalla vaikuttava ajatus siitä, että perhe pärjäisi jonain päivänä omillaan, pitää sisällään ajatuksen voimaantumisesta ja itsenäisyyteen tukemisesta. Myös perheenjäsenten tukeminen itsenäisyyteen on tärkeää. Vaikka perhetyötä usein tehdään perhekeskeisesti, myös yksilöiden itsenäinen selviytyminen on oleellista, eikä sitä tarvitse nähdä erillisenä perhesysteemin toiminnasta.

Turvallisuus on elämän peruspilareita ja turvallisuuden tunne on lähtökohta siihen, että ihminen voi kokea voivansa hyvin. Suomen perustuslain (731/1999) 7§ säättää jokaisen ihmisen oikeudesta elämään, henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Turvallisuus on siis ehdottomasti tärkeää myös perhetyössä niin perhetyöntekijän kuin perheenkin näkökulmasta. Myös lastensuojelulaissa määritetään, että jokaisella lapsella on oikeus turvalliseen kasvuympä-

ristöön, minkä vuoksi turvallisuustilanteen ollessa epävakaa, on perhetyön todella syytä toimia. Perhetyössä voidaan pyrkiä yhteistyössä perheenjäsenten kanssa saamaan aikaan muutosta, joka turvaisi perheenjäsenten turvallisuuden. Jos muutosta ei kuitenkaan perhetyön keinoin ole saavutettavissa, edellyttää lastensuojelulain 25§ työntekijää tekemään asiasta lastensuojeluilmoituksen kunnan sosiaaliviranomaiselle.

6.3 Teoreettiset orientaatiot Akkia Oy:n perhetyön taustalla

Systeemiteoriaan nojaa esimerkiksi perhesysteemin kunnioittaminen ja tasa-arvo. Systeemiteoriassa ajatus on, että jo pienikin muutos yhdessä systeemin osassa, tässä tapauksessa perheen jäsenessä, muokkaa koko systeemin toimintaa. Ajattelemme kuitenkin, että vaikka pienikin muutos vie asiaa eteenpäin, jotta perheen kokonaistilannetta ja hyvinvointia saataisiin parannettua ja muutos saataisiin pysyväksi, täytyy yhden osan muutosta tukea myös pyrkimällä tukemaan muita osia. Tästä syystä näemme perhetyön tuen muille perheenjäsenille, nuoren rinnalla, erityisen tärkeäksi. Jotta esimerkiksi mietintäjaksolla aikaan saatu muutos nuoren toiminnassa ja ajattelussa jäisi pysyväksi myös hänen palatessaan tuttuun kotiympäristöön, on usein tarpeen, että myös perheyhteisössä jotkin asiat muuttuvat, jotta tehty työ ei valuisi hukkaan.

Perhekeskeisyys oli mainittu omana arvonaan työyhteisön kokoamalla listalla. Perhekeskeisyys ohjaa perhetyötä ja pyrkimyksenä on, että myös perheenjäsenet oppisivat ottamaan toisensa huomioon omien yksilöllisten tarpeidensa rinnalla. Jokaiselle perheenjäsenelle pitäisi pyrkiä löytämään oma paikka perheessään ja jokaisen ääni tulisi saada kuuluvaksi.

Ratkaisukeskeistä työskentelyä on mielestäni määrittelemistämme arvoista mm. tavoitteellisuus, vanhemmuuden vahvistaminen ja tasa-arvo. Ratkaisukeskeistä ajattelua Akkia Oy:n perhetyössä tuo esiin se, että perheiden kanssa keskusteltaessa heitä tuetaan etsimään yhdessä ratkaisuja ongelmiinsa. Ongelmien syitä pohditaan vain siltä osin, jotta kyettäisiin määrittämään mikä vaikuttaa siihen, etteivät negatiiviset tilanteet uusiutuisi. Määriteltäessä näitä asioita pyritään perhettä tukemaan myös itse keksimään ratkaisuja siihen, miten välttää näitä tilanteita. Työskenneltäessä perheiden kanssa katse pyritään pitämään tulevassa.

Voimavarasuuntautunutta, voimaannuttavaa ja valtauttavaa työskentelyä osaltaan on ainakin omien voimavarojen tunnistaminen sekä hyväksyminen ja kuulluksi sekä ymmärretyksi tuleminen.

Akkia Oy:n perhetyössä perheenjäseniä tuetaan, jotta he löytäisivät mielekästä tekemistä. Arjen askareiden rinnalle pyritään löytämään jokin mukava harrastus, josta asiakas saisi onnistumisen kokemuksia. Nämä kokemukset itsessään jo voimaannuttavat asiakasta, olipa kyseessä perheen äiti, isä tai joku lapsista. Liikunta ja muu toiminnallisuus ovat Akkia Oy:ssä paljon käytettyjä menetelmiä etsittäessä hyvän olon tunnetta. Voi olla, että asiakas ei ole aikoihin saanut kokea hyvää oloa tai että hänelle tulee hyvä olo vain häntä itseään tai muita ihmisiä vahingoittavasta toiminnasta, kuten esimerkiksi päihteiden käytöstä. Näissä tapauksissa vaihtoehto hyvän olon löytymiseen on tervetullut. Löytäessään vaihtoehtoisen tavan hyvän olon tunteen saavuttamiseksi, henkilö vahvistuu vähitellen näkemään myös muita vaihtoehtoja liittyen omaan elämäänsä ja totuttuihin toimintamalleihin.

Arkilähtöisen työskentelyn taustalla työyhteisön nimeämistä arvoista on ainakin arjen hallinta, hyväksyminen ja vanhemmuuden vahvistaminen. Akkia Oy tekee perhetyötä pääasiassa perheiden kotona, missä perheen arki on kaiken aikaa läsnä työtä tehtäessä. Jokaisen perheen arki on erilaista ja onkin erityisen tärkeää osata antaa tilaa erilaisille näkemyksille normaalista arjesta. Perheen arkea seurattaessa voidaan kiinnittää huomiota perheenjäsenten väliseen vuorovaikutukseen, perheenjäsenille muodostuneisiin rooleihin sekä mahdollisiin ongelmakohtiin. Keskustelemalla perheen arjesta yhdessä vanhempien kanssa työntekijä voi ottaa puheeksi huomaamia tilanteita ja ohjata perheenjäseniä toimimaan toisin tietyissä tilanteissa. Myös erilaisten toiminnallisten menetelmien avulla työntekijä voi auttaa perhettä löytämään toimivamman tavan selvitä jokapäiväisistä arjen haasteista. Jonkun perheen kohdalla apu voi löytyä perheen kanssa tehtävästä viikkokohtaisesta lukujärjestyksestä, josta on nähtävissä mitä harrastuksia tai muita velvoitteita perheenjäsenillä on minäkin päivänä. Samalla tavoin kiertävän ruokalistan tekeminen yhdessä perheenjäsenten kanssa voi auttaa saamaan arkea paremmin hallittavaksi, kun energiaa ei tarvitse turhaan tuhlaa pätkäilyyn siitä, mitä tänään syötäisiin. Jossakin perheessä arkea voidaan tukea mallintamalla sitä, miten arjen askareita hoidetaan, olipa kyse sitten pyykin pesusta, ruoanlaitosta tai vaikkapa siivouksesta. Yhdessä tekemällä oppii.

Ensisijaisesti Akkia Oy:n perhetyö on kuitenkin psykososiaalista tukea, ei kotipalvelua. Tavoitteena on, että perheet selviäisivät jonain päivänä omillaan, ilman ulkopuolista tukea, joten pyrimme välttämään puolesta tekemistä ja keskitymme kuntoutumisen ja voimaantumisen tukemiseen jotta perheenjäsenet kykenisivät toimimaan itse omien asioidensa eteenpäin viemiseksi. Akkia Oy:n tekemä perhetyö voidaan mielestäni kuvata counselling-tason perhetyöksi. Siinä tavoitteena on perheenjäsenten hyvinvointi sekä saada aikaan voimaantumisen ja valtaantumisen kokemuksia.

Englanninkielistä counselling- sanaa käytetään erottamaan vuorovaikutustyö psykoterapiasta. Counselling tason työskentely on ohjaamista, neuvojen antamista, kehoittamista ja ylipäänsä vuorovaikutusta jossa pyritään ymmärtämään ja tukemaan asiakasta. Työ voi olla siis kaikkea mikä auttaa asiakasta löytämään omat voimavaransa hänen omaan tahtiinsa (Vilén ym. 2010.)

Pohdittuani viitekehyksen esittelemien teoreettisten orientaatioiden pohjalta Akkia Oy:n perhetyötä huomaan ymmärtäväni Anniina Myllärniemen (2007) kannan siitä, että yksittäisten teorioiden hakeminen perhetyössä on turhaa, vaan kätevämpää on puhua käyttöteorioista ja hyödyntää teorioita aina riippuen siitä, mikä mihinkin tilanteeseen soveltuu. Jokaisessa teoreettisessa orientaatiossa on jotain, mikä näkyy Akkia Oy:n perhetyössä, mutta kokonaan ei mikään yksittäinen teoria pysty tekemäämme perhetyötä selittämään. ”Perhetyötä tehdään ja tuleekin tehdä hyvin monella tavalla. Perheen tarpeet, tavoitteet ja elämäntilanne, työntekijän ammatillinen kiinnostus ja osaaminen, oma persoona sekä käytettävissä olevat resurssit vaikuttavat siihen, millaisia menetelmiä perhetyössä kussakin tilanteessa käytetään. Perhetyöntekijältä vaaditaan kykyä liikkua eri asiantuntijuuksien ja roolien välillä (opettaja, valmentaja, tukija, kontrolloija, tutkija, kannustaja, kuuntelija, neuvojen ja ohjeiden antaja...)” (Järvinen ym. 2012.)

6.4 Pohdintaa Akkia Oy:n perhetyössä käytettävistä menetelmistä sekä työkaluista

Käytössä olevia menetelmiä ja työkaluja pohdittiin työyhteisön kanssa toisessa workshopissa pienryhmätyöskentelyn merkeissä, kooten lopulta miellekartta eli mindmap aiheesta. Reflektiivinen työskentely käytössä olevien menetelmien ja välineiden nimeämiseksi tuntui järkevältä valinnalta, koska koen että työtä tehdään usein sen tarkemmin miettimättä sitä, mitä menetelmiä ja välineitä työssä oikeastaan käytetään. Akkia Oy:ssä työtä tehdään moniammatillisesti hyödyntäen lukuisia erilaisia menetelmiä ja työvälineitä. Kuitenkin käytössä olevien menetelmien ja välineiden nimeäminen tuntui olevan alkuun todella vaikeaa. Miellekartan tavoitteena oli konkretisoida menetelmien ja välineiden moninaisuutta ja saada työyhteisössä aikaan pohdintaa siitä, missä tilanteessa ja millä perusteluin mitäkin menetelmää tai työvälinettä käytämme. Mindmapiin päätyivät keskustelun päätteeksi seuraavat otsikot: oma persoona, parityöskentely, tukiviikonloput, toiminnallisuus, keskustelu, työhohjaus, ammatillisuus, palveluohjaus, päivystys sekä kriisiapu.

Oma persoona nousi selkeästi yhdeksi tärkeimmistä asioista sillä se oli ensimmäinen asia, joka paperille kirjoitettiin. Se nähtiin tärkeimmäksi työkaluksi joka jokaisella on käytössään. Oman

persoonan kautta työskentelyssä voidaan hyödyntää huumoria, joka myös tuntui olevan tärkeää perhetyön arjessa. Avoimuus, selkeys, luottamus ja aitous olivat myös asioita, joiden työyhteisösämme katsottiin liittyvän oman persoonan käyttöön työvälineenä. Työssä jossa jatkuva vuorovaikutus toisten ihmisten kanssa on arkipäivää, oma persoona on erittäin merkittävässä roolissa.

Parityöskentely luettiin työyhteisössä myös menetelmäksi jossa nähtiin olevan omanlaisiaan etuja suhteessa yksilötyöskentelyyn. Riippuen tilanteesta työskentelyä perheessä voidaan tehdä yksin, parina tai jopa työryhmänä, mikäli perheen tilanne niin vaatii. Työskentelyä määrittää myös sopimus, joka perhetyöstä on tehty yhdessä sosiaalitoimen kanssa. Parityöskentelyn eduksi perhetyössä työyhteisö näki mm. mahdollisuuden konfrontointiin, laajempaan havainnointiin sekä työnjakoon työntekijöiden välillä.

Akkia Oy:n perhetyössä myös tukiviikonloput ovat yksi toiminnan muoto, jonka työyhteisö näki olevan toimiva menetelmä paitsi perheen dynamiikan selvittämiseen myös vanhemmuuden ja parisuhteen tukemiseen, sekä toisaalta aktivointiin, mutta myös lepo hetken tarjoamiseen jotta voimavarat arjessa selviytymiseen lisääntyisivät. Tukiviikonlopuista heräsi keskustelua liittyen siihen mihin tukiviikonloppujen avulla oikeastaan pyritään. Keskustelussa työyhteisöä haastettiin pohtimaan ja nimeämään erilaisia syitä tukiviikonlopun järjestämiseen sekä erilaisia tavoitteita joita tukiviikonlopuille voidaan asettaa.

Toiminnallisuus mainittiin myös käytössä olevaksi menetelmäksi. Ensin toiminnallisuus tuntui herättävän kaikissa vain ajatuksen liikkumisesta, mutta vähitellen toiminnallisuus avautui myös muuksi toiminnaksi yhdessä asiakkaiden kanssa. Lopulta mindmapiin toiminnallisuutta avattiin liikunnan, taiteen, luonnon ja arjen askareiden kautta.

Keskustelu on oleellinen osa kaikkea perhetyötä, niin myös Akkia Oy:ssä tehtävää työtä. Akkia Oy:ssä perhetyön nähdäänkin olevan ensisijaisesti psykososiaalista tukemista jossa keskustelu on avainasemassa. Työyhteisön mielestä keskustelussa oleellista oli paitsi kuuntelu myös ymmärretyksi tuleminen ja vuorovaikutuksellisuus. Myös ohjaamisen näkökulmasta keskustelun katsottiin olevan merkityksellistä.

Ammatillisuus herätti työyhteisössä paljon keskustelua. Se haluttiin nähdä myös käytettävänä menetelmänä sisältäen mm. ammattiroolin. Ammatillisuutena nähtiin myös kyky puheeksiottamiseen sekä sitoutuminen niin työyhteisöön kuin toisaalta työskentelyyn perheen hyväksi. Myös

luopuminen, kyky irrottaa, nähtiin ammatillisuutena puhuttaessa tilanteesta jossa perheen kanssa on päästy jo niin pitkälle, että heitä on alettava ohjata selviämään omillaan. Tässä kohdassa palveluohjauksen nähtiin olevan oivallinen väline asiakkaan tukemiseen. Palveluohjaus on työssä mukana koko perhetyön prosessin ajan, mutta asiakkaan tukeminen hakemaan itsenäisesti itselleen soveltuvia peruspalveluita vähitellen perhetyön tilalle nähtiin oleellisena juuri prosessin loppumetreillä tuettaessa perhettä itsenäisyyteen.

Akkia Oy:n palvelutarjontaan kuuluu myös ympärivuorokautinen päivystys, jonka työyhteisössä nähtiin olevan myös erittäin merkittävä menetelmä perheiden turvallisuuden tunteen lisäämiseen. Nähtiin tärkeänä että perheillä on aina tiedossaan kenen puoleen voi ongelmatilanteessa kääntyä olipa pyhä tai arki ja yö tai päivä. Mikäli kyseessä on kriisitilanne, Akkia Oy tarjoaa myös kriisiapua perheeseen. Joiltain osin ympärivuorokautisen päivystyksen katsottiin kuuluvan yhteen tarjoamamme kriisiavun kanssa, mutta toisaalta vaikka kyseiset palvelut jossain määrin kulkevat käsikkäin, eivät ne automaattisesti aina liity toisiinsa. Esimerkiksi kriisiapu voi olla tukea, jossa Akkia Oy:n ohjaajat menevät sovitusti perheen kotiin keskustelemaan ja tarjoamaan perheelle mahdollisuuden purkaa perheen kohtaamaa kriisitilannetta ja sen aiheuttamia tuntemuksia yhdessä.

Jotta työ perheissä onnistuisi ja etenisi toivotusti, myös työnohjaus nähtiin oleelliseksi osaksi Akkia Oy:n toimintaa. Akkia Oy:ssä työnohjausta järjestetään säännöllisesti ryhmämuotoisena, mutta jokaisella työntekijällä on mahdollisuus myös yksilö- tai pariohjaukseen tilanteen niin vaatiessa. Työyhteisö näki työnohjauksen paitsi mahdollisuutena yhdessä pohtia työssä kohdattuja haastavia tilanteita, myös erittäin tärkeänä työssä jaksamiseen liittyvänä tukimuotona.

6.5 Akkia Oy:n perhetyössä käytettävät menetelmät sekä työkalut

Työyhteisön näkemyksen mukaan perhetyössä käytettäviä menetelmiä ja työkaluja ovat siis oma persoona, parityöskentely, tukiviikonloput, toiminnallisuus, keskustelu, työnohjaus, ammatillisuus, palveluohjaus, päivystys sekä kriisiapu.

Oma persoona ja roolit

Jokaisella ihmisellä on samaan aikaan lukuisia eri rooleja. Ihminen voi olla samaan aikaan äiti, puoliso, työntekijä, potilas, ystävä ja lapsi. Jokaisessa roolissa saman henkilön käytös on hieman erilainen. Rooli määrittelee sen miten missäkin tilanteessa käyttäytyään. Vilénin ym. (2010 s.64) mukaan pohdintaan siitä, voiko työntekijä olla oma itsensä ollessaan työroolissa, liittyy eettistä pohdintaa. Työntekijä saa rooleja myös ollessaan vuorovaikutuksessa perheen kanssa. Perheellä voi olla aiemmin opittu tapa antaa perheen ulkopuoliselle henkilölle ratkaisijan rooli, mikä voi vaikuttaa työskentelyn onnistumiseen siinä mielessä, että asettuessaan vastaanottajan rooliin asiakas menettää mahdollisuutensa valtaistumiseen (Vilén ym. 2010 s.64-65.)

Roolien vaihtumisesta huolimatta persoonallisuus on pysyvämpi. Myös persoonallisuus voi muuttua, mutta se tapahtuu huomattavasti hitaammin. Persoonallisuudessa on lukuisia eri ulottuvuuksia, joista kaikkia ihminen itse ei tiedosta. Persoonallisuuden jotkut osat näkyvät muille ihmisille tunnereaktioina, luonteenpiirteinä ja käyttäytymisenä. Kukaan ei voi täysin ohittaa omaa persoonaansa, mutta on mahdollista että ihmiselle on muodostunut rooli, joka on niin suuressa ristiriidassa oman persoonallisuuden kanssa, että se kuormittaa henkilöä merkittävästi (Vilén ym. 2010 s.64.)

Aika ajoin on hyvä pohtia, kuka minä olen. On tärkeää kyetä hyödyntämään omia persoonallisia ominaisuuksiaan tietoisesti. Vilénin ym. (2010 s.65) mukaan ”työntekijän on oltava tietoinen empatiakyvystään ja taipumuksestaan mennä perheen ihmissuhdepeliin mukaan ja harjoitella kykyä ottaa etäisyyttä käsiteltävään asiaan.” Jokainen ihminen on erilainen ja siksi työssä jossa ollaan kaiken aikaa vuorovaikutuksessa erilaisten ihmisten kanssa, on hyvä tiedostaa omasta persoonastaan tiettyjä asioita. Esimerkiksi temperamentti ja tapa olla vuorovaikutuksessa ovat hyvin yksilöllisiä ominaisuuksia joilla on merkitystä työskenneltäessä toisten ihmisten kanssa. Oleellista on huomata, että myös asiakkaan temperamentti ja tapa olla vuorovaikutuksessa vaikuttavat yhdessä työskenneltäessä. Joskus voi käydä niin, etteivät työntekijän ja asiakkaan henkilökemiat yksinkertaisesti kohtaa. Tämän kaltainen tilanne voi vaikeuttaa työskentelyä merkittävästi.

Vaikka haastetta yhteisen sävelen löytymisessä voi olla, kuitenkin ammattitaitoinen henkilö kykenee yleensä löytämään itsestään ne puolet, joita kulloisessakin vuorovaikutussuhteessa on hedelmällistä näyttää vastapuolelle. Vilénin ym. (2010 s.65) mukaan ”oleellista työroolin omaksumisessa on se, että työntekijä opettelee tuntemaan omassa persoonassaan erilaisia puolia ja hyödyntämään niitä.” Ihminen on kasvatuksen, koulutuksen, mielenkiinnon, kokemusten, ajatusten, mielipiteiden, arvojen, asenteiden, taitojen, tietojen, haaveiden ja ympäröivän kulttuurin summa,

eikä näin ollen kahta samanlaista ihmistä ole olemassa. Kuitenkin jotain yhdistävää on yleensä mahdollista löytää erilaistenkin ihmisten väliltä, mikäli syntyvälle yhteydelle annetaan mahdollisuus. Bakerin (2005) mukaan kyky olla aidosti läsnä toisen ihmisen kanssa edellyttää kykyä olla aidosti läsnä, ”tässä ja nyt”, oman itsensä kanssa.

Perhetyö räätälöidään perheen tarpeen mukaan. Jokainen perhe on erilainen ja jokaisen perheen tarpeet eroavat toisistaan. Siksi on turha pyrkiä luomaan yhtä yksiselitteistä sabluunaa siihen, miten perhetyötä tehdään. Mikäli Akkia Oy tarjoaisi perhetyön palvelua miljoonakaupungissa, olisi mahdollista määritellä palvelu niin, että asiakaskunta olisi selkeästi joku pieni osa kaikista perhetyötä tarvitsevista lapsiperheistä. Silloin selkeän sabluunan luominen olisi helpompaa, mutta ei ongelmaton silloinkaan, sillä kuitenkin jokainen perhe on omanlaisensa esimerkiksi sen suhteen, millaista heidän arkensa on. Akkia Oy toimii kuitenkin alueella, jossa välimatkat ovat pitkät ja ihmiset asuvat harvassa. Tämä aiheuttaa omat haasteensa asiakaskunnan rajaamiselle. Selkeää yksiselitteistä sabluunaa toimivammaksi systeemiksi olemme todenneet palvelujen räätälöimisen perheiden tarpeista lähteväksi. Moniammatillinen työyhteisö osaltaan helpottaa räätälöintiä, sillä työyhteisön sisältä löytyy ammattitaitoa mitä moninaisimpien ongelmien ratkaisemiseksi. Pääasiassa perheissä pyritään työskentelemään pareittain tai työryhminä, mikäli kyseessä on perhe jossa apua ja tukea tarvitsevia henkilöitä on enemmän. Parityöskentelyn hyötyjä on mm. mahdollisuus konfrontointiin, työnjakoon sekä parempaan havainnointiin ajatuksella ”kahdet korvat kuulevat ja kahdet silmät näkevät aina yksiä enemmän”. Työskenneltäessä työparina esimerkiksi perheen äidin kanssa on mahdollista jakaa työ niin, että toinen parista keskustelelee äidin kanssa toisen kirjatessa keskustelua ylös. Vaihtoehtoisesti toinen parista voi mennä vaikkapa perheen lasten kanssa ulos, jotta äiti saa mahdollisuuden puhua asioistaan toisen työntekijän kanssa. Jos perheessä apua tarvitsevat äiti, isä ja nuori, heille jokaiselle nimetään samaa sukupuolta edustava omaohjaaja, joka tapaa asiakastaan säännöllisesti tarpeesta riippuen.

Työskentely tapahtuu pääasiassa asiakasperheen kotona, mutta riippuen tavoitteista, voidaan osa tapaamisista toteuttaa myös muualla. Työskentely kotioloissa suo toisaalta omia haasteitaan oltaessa ”perheen revierillä”, mutta toisaalta on usein hedelmällisempää kuin tapaamiset esimerkiksi toimisto-oloissa, jotka saavat usein asiakkaan tuntemaan olonsa epämukavaksi ja varautuneeksi. Kotona ihmiset ovat luontevimmillaan vaikka paikalla olisikin ulkopuolisia henkilöitä. Tapaamisia voidaan kuitenkin sopia toteutettavaksi myös esimerkiksi kaupungilla asioiden hoidon merkeissä tai kuntosalilla, lenkipolulla tai vaikkapa uimahallissa jos tavoitteena on aktivoida asiakasta ja saada sitä kautta hänelle hyvän olon tunnetta. Onnistumisten ja hyvän olon koke-

musten myötä asiakkaassa tapahtuu voimaantumista, mikä vaikuttaa koko perheen hyvinvointiin. Perhetyö koostuu psykososiaalisesta tuesta sekä käytännön arjen toiminnasta. Pyrkimyksenä on tukea vanhemmuutta ja perheen sisäisiä rooleja niin, että perheen aikuiset kykenisivät huolehtimaan vanhemmille kuuluvista asioista sekä tehtävistä ja lapset saavat keskittyä ikätasoonsa kuuluvaan toimintaan ilman, että heidän psykososiaalinen kehityksensä häiriintyy. Tärkeää on, että jokaisella perheenjäsenellä olisi oma paikkansa perheessä ja jokainen saisi kokea olevansa tärkeä ja tulevansa kuulluksi perheessään. Oman paikkansa tietäminen saa aikaan kokemuksen siitä, että on tärkeä ja arvokas ihminen, mikä taas on omiaan voimaannuttamaan perheenjäseniä.

Koti on jokaisen perheen yksityinen alue, jossa perheellä on oikeus omaan elämäntapaansa sekä yksityisyyteen. Perhe tekee päätöksen siitä, ottavatko he perhetyöntekijä kotiinsa. Tästä syystä kotona on luontevaa luoda perheen ehdoilla toimiva asiakassuhde. Kotikäynnille on tärkeä varata tarpeeksi aikaa. Myös tapaamisen aloittamiseen ja lopettamiseen liittyvät vaiheet sekä eri kulttuureihin liittyvät vieraanvaraisuussäännöt on tärkeää huomioida. Tärkeintä on, että aika käytetään asianmukaisesti, eikä perheelle jää tunnetta työntekijän kiireellisyydestä, sillä se voi viedä pohjan koko työskentelyprosessin uskottavuudelta sekä sen rauhalliselta suunnittelulta (Järvinen ym. 2012.) Tapaamisten määrä ja tiheys riippuu perheen tilanteesta. Joitakin perheitä tavataan keran- tai kaksi viikossa, jotakin toista taas vain joka toinen viikko. Tärkeää kuitenkin on, että tapaamiset ovat säännöllisiä, jotta perhe pystyy orientoitumaan paremmin tapaamisiin, eivätkä tapaamiset sekoita perheen normaalia arki- tai viikkorytmiä. Muita menoja on helpompi sopia, kun on jo valmiiksi tiedossa päivä jolloin perhetyöntekijä on tulossa, eikä päivä vaihdu viikoittain. Kaikesta tärkeintä kuitenkin on, että perhe kokee saavansa riittävästi ohjaajan aikaa, eikä heille jää tunnetta että työntekijä olisi liian kiireinen ollakseen aidosti kiinnostunut perheen asioista.

Akkian toimintaan olennaisena osana kuuluvat myös *tukiviikonloput*, joita räätälöidään perheen tilanteesta riippuen; vanhemmille, lapsille tai koko perheelle. Tavoitteena tukiviikonlopun järjestämisessä voi olla perhedynamiikan selvittäminen, luottamussuhteen rakentaminen, mahdollisuus lepoon, virkistymiseen ja vahvistumiseen tai vaikkapa vanhemmuuden mallintaminen. Tukiviikonlopuilla pyritään tukemaan perheen hyvinvointia. Tukiviikonloppu voi tarpeesta riippuen olla vaikka mökkiviikonloppu koko perheelle yhdessä ohjaajien kanssa. Perheelle pyritään järjestämään mukavaa, rauhallista ja ennen kaikkea yhteistä tekemistä. Tämän kaltaisissa jaksoissa tavoitteena on usein saada näkyväksi perheen keskinäiset roolit sekä nähdä, miten perhe toimii vieraassa ympäristössä mutta tuttujen ihmisten kesken. Vaikka kotona perhe on luonnollisimmillaan, on mahdollista että joitakin perheenjäsenten välisiä vuorovaikutuksellisia ongelmia kyetään parem-

min huomaamaan kun perheenjäsenet joutuvat toimimaan keskenään vieraassa ympäristössä. Tilannetta jossa kaksi perheenjäsentä välttelee keskinäistä vuorovaikutusta, ei kotioiloissa välttämättä edes huomaa, henkilöiden vetäytyessä esimerkiksi oman harrastustoimintansa pariin. Vieraassa ympäristössä pakenemisen mahdollisuus on kuitenkin poissa ja vuorovaikutuksen välttely on näkyvämpää. Perheen toimintaa sivusta seuranneet ohjaajat keskustelevat perheenjäsenten kanssa tekemistään havainnoista ja sitä kautta perheen toimintatapoihin pyritään vaikuttamaan myönteisesti.

Toinen vaihtoehto on, että tukiviikonloppu järjestetään vain perheen äidille tai isälle, jolloin tavoitteena voi olla antaa hänelle hetki aikaa levätä ja keskittyä itseensä. Tavoitteena on saada aikaan voimaantumista, jotta vanhempi jaksaisi tukiviikonlopun jälkeen jälleen palata perheensä pariin ja jatkaa normaalin arjen pyörittämistä. Tukiviikonlopulla vanhemmalle suodaan myös mahdollisuus puhua mieltään painavista asioista omaohjaajansa kanssa. Toiminnallisten menetelmien käyttö helpottaa usein keskustelua ja rauhallinen ympäristö ilman ylimääräisiä korvia voi saada aikaan syvällisempiä keskusteluja kuin mihin kotioiloissa normaalisti päästään.

Tukiviikonlopun avulla voidaan tukea myös vanhempien keskinäistä parisuhdetta. On mahdollista, että vanhemmat lähtevät tukiviikonlopulle yhdessä tai sitten perheen lapset lähtevät tukiviikonlopulle, jolloin perheen aikuiset saavat hieman omaa aikaa, mahdollisuuden lepoon ja mahdollisesti myös kahdenkeskiseen aikaan. Vanhemmille suotu kahdenkeskinen aika on tärkeää, tapahtuipa se kotioiloissa tai jossain muualla. Oleellista on kuitenkin myös se, että vanhemmat tietävät lastensa olevan luotettavassa paikassa aikuisten valvonnassa ja huolenpidossa. Silloin vanhempien ei tarvitse kuluttaa omia voimavarojaan pohtimalla onko lapsilla kaikki hyvin, vaan he voivat rauhassa keskittyä itseensä ja toisiinsa. Sanotaan, että vanhempien parisuhde on lapsen koti. Parisuhteen hoitaminen yhteistä aikaa järjestämällä on erityisen tärkeää sillä se vaikuttaa koko perheen hyvinvointiin.

Keskustelu on olennainen osa kaikkea perhetyötä jota Akkia Oy tarjoaa. Perhetyössä keskustelua voidaan käydä perheen kotona tai lähes missä tahansa. Keskustelussa olennaista on kuunteleminen, ymmärtäminen, vuorovaikutuksellisuus sekä ohjaaminen. Joskus keskustelu voi olla luontevaa perheen kotona kahvipöydän ääressä, mutta aina keskustelu ei viriä omia aikojaan, vaan avuksi voidaan tarvita esimerkiksi toiminnallisia menetelmiä joiden avulla päästään helpommin käsiksi vaikeisiin asioihin. Puheeksi ottaminen voi joskus olla haastavaa, mutta se on ensisijai-

sen tärkeää jotta asiat etenisivät. Pelkkä Small talk ei vie perhetyön prosessia eteenpäin eikä auta tavoitteiden saavuttamisessa.

Toiminnallisuus on myös yksi tärkeimmistä asioista, joiden avulla luottamussuhdetta, toimivaa asiakassuhdetta, avoimuutta sekä asiakkaan voimaantumista pyritään Akkia Oy:ssä rakentamaan. Toiminnallisuus on myös oivallinen tapa viedä keskusteluvuorovaikutusta syvemmälle, vaikeampiinkin asioihin. Pääasiassa Akkia Oy:n perhetyö painottuu työhön, jota tehdään perheen kotona. Kuitenkin Akkia oy tekee perhetyötä myös kodin ulkopuolella, perheen hyväksi tukemalla lasten koulunkäyntiä, harrastuksia, aktivoimalla perheen aikuisia liikkumaan tai hoitamaan itsenäisesti omia ja perheensä asioita yms. Liikunta monissa eri muodoissaan on hyvin tärkeä osa työtä, puhuttiinpa perhetyöstä tai työskentelystä yksittäisten nuorten tukemiseksi. Myös taide kaikessa laajuudessaan voi olla välineenä työskenneltäessä asiakkaiden kanssa. Luonto, siellä liikkuminen, retkeily ja vaikkapa kalastaminen on myös todettu oivalliseksi tavaksi lähestyä asiakkaita. Toiminnallisuutta voi olla kuitenkin yhtä hyvin myös arjen askareissa ohjaaminen, leipominen yhdessä tai asioiden hoitamisen harjoittelu, riippuen perheen yksilöllisistä tarpeista.

Perhetyö on myös *palveluohjausta*, jossa perheen rinnalla kuljettaessa heitä ohjataan oikeanlaisen palveluiden piiriin asioissaan. Perhetyöntekijä on palveluohjaajan tavoin tietoinen perheen ympärillä työskentelevistä tahoista ja auttaa perhettä sovittamaan saamansa palvelut toimivaksi kokonaisuudeksi. Tarvittaessa perhetyöntekijä voi pyytää järjestettäväksi palaveria vaikkapa nuoren koululle, johon kutsutaan kyseisen nuoren ympärillä työskentelevät henkilöt. Tämän kaltaiset tapaamiset helpottavat nuoren kanssa työskentelyä, kun kaikki ovat tietoisia että ketkä kaikki nuoren kanssa tekevät töitä. Samalla voidaan myös sopia työnjaosta nuoren asioita hoidettaessa, jotta kaikki asiat tulisi hoidettua mahdollisimman hyvin, eikä turhaa päällekkäisyyttä palveluissa ilmenisi. Ennen kaikkea perhetyöprosessin loppuvaiheella palveluohjauksen merkitys korostuu, ettei perhettä ja sen jäseniä enää "sidota" tarvitsemaan perhetyötä asioidensa hoitamiseen vaan heitä tuetaan kokeilemaan myös omien siipien kantavuutta, itsenäistä selviytymistä, vähitellen. Akkia Oy:n perhetyön lähtökohtana onkin aina pyrkiä tukemaan perhettä niin, että jossain vaiheessa he selviäisivät omillaan, ilman ulkopuolista apua ja tukea.

Ympäri vuorokautinen *päivystys* on myös yksi Akkia Oy:n toiminnan "peruspilareista". Päivystys toimii puhelimitse ja puhelimeen vastataan aina riippumatta kellonajasta tai siitä onko arki vai pyhä. Tarvittaessa perheen luo mennään, mutta joissakin tapauksissa myös pelkkä kuunteluapu riittää auttamaan akuutin tilanteen yli ja asiakas selviää seuraavaan sovittuun tapaamiseen tämän

avulla. Usein perheelle riittää turvallisuuden tunteen aikaansaamiseksi jo se, että he tietävät, mihin voivat koska tahansa soittaa saadakseen puhua asioistaan tutun mutta luotettavan henkilön kanssa.

Perheiden kohdatessa erilaisia kriisejä, Akkia Oy tarjoaa myös *kriisiapua*. Työntekijä voi tehdä myös ylimääräisiä käyntejä perheessä tarjotakseen kriisiapua ja mahdollisuutta perheenjäsenille purkaa tuntojaan tapahtuneeseen liittyen. Tarvittaessa perheen tapaamisia tiivistetään kriisitilanteen käsittelyn ajaksi, kunnes perheen tilanne jälleen rauhoittuu ja perhe selviää jälleen ilman tiivistä, lähes jatkuvaa, tukea. Tilanteesta riippuen perheelle voi olla paikallaan järjestää ”kriisipalaveri”, jolloin paikalla voi olla useampikin työntekijä. Tarvittaessa kriisipalaveriin voidaan pyytää työntekijää myös esimerkiksi kunnan mielenterveystoimistosta.

Työnohjaus on tila, jossa jokaisella osallistujalla on mahdollisuus purkaa tuntojaan työhön liittyvissä asioissa. Yhdessä voidaan myös käydä läpi hankalia asiakastilanteita ja saada aikaan uudenlaista ymmärrystä siitä, miten tilanteissa voisi edetä. Työnohjaus antaa mahdollisuuden paitsi jakaa kokemuksiaan myös kehittyä ammatillisesti vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Erityisesti jatkuvaa vuorovaikutusta sisältävässä työssä, jossa oma persoona on työvälineenä, työnohjaus on oleellisen tärkeää myös jaksamisen ja työntekijöiden hyvinvoinnin näkökulmasta.

Ammatillisuutta edellytetään kaikessa työntekijän ja asiakkaan välisessä vuorovaikutuksessa. Ammatillisuuden tulee olla läsnä aina perhetyötä tehtäessä. Vaikka työssä ollaan usein henkisesti hyvinkin lähellä asiakkaan elämää ja kokemusmaailmaa, oleellista on että työntekijä tiedostaa ammattiroolinsa ja pysyy siinä, eikä lähde viemään asiakassuhdetta esimerkiksi kaverilliseen suuntaan vaikka asiakas näin haluaisikin. Asiantuntijuuteen kuuluu aina sekä työroolin että persoonan käyttäminen työvälineinä vuorovaikutuksessa (Vilén ym. 2010 s. 65).

7 OPINNÄYTEPROSESSI

Aluksi lähdin perehtymään perhetyöhön kirjallisuuden pohjalta. Perhetyö oli minulle käsitteenä tuttu, kuten varmasti suurimmalle osalle ihmisistä. Mutta kun aloin pohtia, mitä perhetyö oikeastaan on, huomasin, etten tiedä aiheesta paljoakaan. Perehtyessäni lainsäädännön määrittelyihin perhetyöstä, yllätyin huomattessani, ettei sielläkään paljoa tästä työmuodosta puhuttu. Lainsäädäntö kyllä tuntee käsitteen ”perhetyö”, mutta ei kuitenkaan avaa käsitettä sen enempää. Taustateorioihin perehtyessäni sain huomata, ettei mitään selkeää yhtä teoriaakaan ole löydettävissä, vaan perhetyössä puhutaan ”käyttöteorioista”, millä tarkoitetaan useita teorioita joita sovelletaan tarvittavilta osin työskentelyssä aina riippuen tilanteesta. Menetelmiä perhetyössä hyödynnettäväksi tuntui lähdekirjallisuudesta ja internetistä löytyvän yllin kyllin. Päivi Känkäsen (2013) mukaan se, että talous on ollut tiukoilla, on aiheuttanut tilanteen jossa on pakko käyttää luovuutta, jotta kaikkia avun tarvisijoita voitaisiin auttaa mahdollisimman hyvin ja tämän seurauksena on kehittynyt valtaisa joukko erilaisia menetelmiä. Kuitenkin suuri joukko erilaisia hyviä käytäntöjä on jo vaipunut unholaan, kun niitä on ensin kehitelty projektirahoituksen turvin ja sitten kun rahoitus on loppunut, ei maksajaa ole enää löytynyt.

Kehittämishaastetta tuntuu olevan koko perhetyö. Vaikuttaa että perhetyö on havaittu hyväksi työmuodoksi, mutta silti on vähän epäselvää, mitä se on, kuka sitä tekee ja mitä siltä voi odottaa. Ja vielä kun keksittäisiin hurja määrä lisäresursseja, millä tätä hienoa palvelua voitaisiin toteuttaa, olisi tilanne oivallinen perheiden auttamiseksi. Kehittämistä on siis yllin kyllin ja suurin työ taitaa olla siinä, että perhetyölle löytyisi oma paikkansa palvelujärjestelmässä ja että tietoisuus siitä, mistä palvelussa on oikeastaan kysymys, lisääntyisi.

Lastensuojelun ylle on laskeutunut negatiivinen leima ja tämän vuoksi työskentely perheiden kanssa lasten auttamiseksi voi olla haastavaa, perheiden pelätessä että ”heiltä viedään lapset jos joudutaan tekemisiin lastensuojelun kanssa”. Perhetyö pyrkii yleensä olemaan neutraalimpi palvelumuoto, vaikka kyse onkin usein lastensuojelullisesta toimenpiteestä. Kuitenkin tärkeää on muistaa, että tuen ohella lastensuojelun avoimuuden toimenpiteenä toteutettavassa perhetyössä on aina jossain määrin läsnä myös kontrolli. Kehittämistä olisi kuitenkin myös niin perhetyön kuin koko lastensuojelun maineen puhdistamisessa, jotta ihmiset eivät automaattisesti nousisi kannoilleen heti, kun heille tarjotaan apua vaikkapa perhetyön muodossa. Tähän asiaan on havahduttu myös kansallisella tasolla, ja Lapsi 2018- strategian yhtenä tavoitteena onkin että ”lastensuoje-

luun liitetty puuttumisen leima muutetaan positiivisia ratkaisuja tuovaksi toiminnaksi” (Lastensuojelun keskusliitto 2013).

Akkia Oy:n perhetyön kehittäminen oli varsinaisen kehittämistehtäväni. Tutkijajositioni tutkimani työyhteisön jäsenenä vaikutti siihen, että valitsin tutkimusmetodiksi toimintatutkimuksen. Akkia Oy:ssä on tehty perhetyötä koko yrityksen olemassaolon ajan jossain määrin. Oleellista on ollut nuoren tukeminen, mutta koska on ajateltu, että yksin nuoren tukeminen ei riitä korjaamaan tilannetta, on apua annettu usein myös muille perheenjäsenille. Työskentely on toteutettu niin, että perheessä äidin kanssa on työskennellyt naisohjaaja ja isän kanssa miespuolinen työntekijä. Nyt perhetyötä on alettu markkinoida myös omana palvelunaan ja palvelulle on tehty mm. oma esite yrityksen muut palvelut kattavan esitteen rinnalle. Opinnäyteprosessin alkuvaiheessa olin mukana myös kyseisen esitteen valmistelussa. Varsinaista perhetyötä en kuitenkaan itse ole oikeastaan tehnyt, vaan minun pääasiallinen työpanokseni keskittyi nuoriin ja heidän tukemiseensa.

Toimintatutkimus tuntuu minusta hyvältä tavalta käsitellä asiaa, koska edellytyksenä opinnäytteenäni tehtävässä kehittämistyössä oli työyhteisön mukaan ottaminen kehittämistyöhön ja se on myös olennainen osa toimintatutkimusta; että tutkimukseen pääsevät osallistumaan ne henkilöt jotka tekevät varsinaista työtä. Ottamalla kehittämistyöhön mukaan ne ihmiset jotka arjen työtä tekevät, saadaan aikaan parempia lopputuloksia, kun väki sitoutuu muutoksiin paremmin koettuun, että he itse ovat päässeet niihin vaikuttamaan, eikä muutos ole tullut ylhäältä käsin annettuna ohjeena (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Tämän opinnäytteen aikana tavoitteenani on käynnistää muutosprosessi, jotta jonain päivänä Akkia Oy:ssä jokaisella olisi selkeä käsitys siitä, mitä on Akkia Oy:n perhetyö, miksi sitä tehdään ja millä välinein. Tavoitteenani on siis saada alkuun toimintatutkimuksen spiraalin muodostuminen, mutta koska aikaa on rajallisesti, muutoksen toteutus, vaikutusten seuranta ja arviointi sekä myöhempi toiminnan suunnittelu jää työyhteisön myöhemmäksi tehtäväksi. Toimintatutkimuksen kehittäjän, Kurt Lewinin ajatus, ”jonka mukaan sosiaalista tilannetta voidaan parhaiten ymmärtää, kun tilannetta ensin yritetään muuttaa ja sitten muutoksen vaikutuksia arvioidaan” siis toteutuu tässä opinnäytteessä vain pieneltä osin, loppu jää työyhteisömme tulevaisuuden haasteeksi. Tavoitteenamme on tässä yhteydessä siis suunnitella muutos, mutta myöhemmät vaiheet rajaamaan opinnäytetyöskentelyn ulkopuolelle aikataulun tiukkuudesta johtuen (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Anita Saaranen-Kauppinen ja Anna Puusniekka (2006) kertovat, että ”toimintatutkimukselle on tyypillistä:

- käytäntöön suuntautuminen
- ongelmakeskeisyys
- tutkittavien ja tutkijan roolit aktiivisina toimijoina muutosprosessissa
- tutkittavien ja tutkijan suhteen perustana oleva yhteistyö”

(Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Mielestäni edellä mainitut asiat toimivat perusteluna sille, miksi juuri toimintatutkimus on oikea valinta tähän työhön. Työskentelyssä pyritään kehittämään nimenomaan käytännön työskentelyä ja helpottamaan myös työn markkinointia, avaamalla entistä paremmin työn sisältöä. Ongelmakeskeisyys näkyy mielestäni niin meidän työssämme kuin ihan yleiselläkin tasolla perhetyössä: kukaan ei oikein tarkalleen osaa määritellä mitä perhetyö tarkalleen ottaen on, vaan tuntuu että se voi olla melkein mitä vain, mitä milloinkin tarvitaan. Ongelma siis on, mikäli palvelu tulisi tuotetuistakaan, eikä selkeää mallia ole olemassa. Tutkittavien sekä tutkijan roolit aktiivisina toimijoina muutosprosessissa toteutuvat siinä kun yhdessä työyhteisömme kanssa alamme pohtia tarvittavaa muutosta ja rakentaa mallia jonka pohjalta työtä tehdä.

Oleellista toimintatutkimuksessa on muistaa, että pyrkimys on paitsi kuvata tai selittää, myös muuttaa sosiaalista todellisuutta. On kuitenkin mahdollista että muutosta ei kaikesta huolimatta tapahdu. Tärkeää on muistaa myös se että kyseessä on kuitenkin myös tutkimus, jolla tuotetaan aineistoa ja uutta tutkimuksellista tietoa hyödynnettäväksi, vaikka muutosta sinänsä ei tapahtuisikaan (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Viitekehityksen valmistumisen jälkeen seuraavana vaiheena oli kirjoittaa auki se, mitä perhetyö Akkia Oy:ssä oikeastaan on. Jos ei varsinaista kehitystä, niin jo ainakin tässä vaiheessa tiedon tuotanto-osuus toimintatutkimuksesta toteutui. Tämän tiimoilta pohdimme työyhteisöni kanssa yhdessä seuraavia kysymyksiä:

1. Millaiset arvot ohjaavat Akkia Oy:n perhetyötä?
2. Millaisia työmenetelmiä ja välineitä käytetään Akkia Oy:n perhetyössä?

Työyhteisön kanssa lähestyimme teoreettista orientaatiota aivoriihen avulla. Kehittämispäivän yhteydessä pohdimme mitä ovat ne arvot, jotka ohjaavat työskentelyämme Akkia Oy:n perhe-työssä. Aivoriihi oli minulle tuttu menetelmä opintojen aikaisemmalta vaiheelta, mutta hain siitä kuitenkin vielä tietoa ja ennen kaikkea muistin virkistystä internetistä, jossa päädyin Innokylän menetelmä-sivustolle. Sivusto on tarkoitettu ”ympäristön terveys- ja hyvinvointialan kehittäjille, ammattilaisille sekä muille toimijoille kehittämistyön tueksi” (Innokylä 2014).

Ajattelin, että pyytämällä henkilöstöä pohtimaan suoraan työskentelyn taustalla olevia teorioita, olisin saanut heidän ajatuksensa lentonsa niin tukkoon, että eteneminen olisi helposti loppunut ennen kuin oikeastaan alkoikaan. Siispä pyysin jokaista kirjoittamaan työskentelyä ohjaavia arvoja ensin tarralapuille. Joskin totesin kyllä, että mikäli jollakulla on mielessään joitain työskentelyn taustalla olevia teorioita, saa niitäkin tuki kirjoittaa. Osa väestä alkoi kriittisesti arvioida kirjoittamiinsa arvoja kesken kaiken, joten vapaaseen ajatuksen lentoon ja kritiikin välttämiseen tässä vaiheessa piti tosiaan kannustaa. Oleellista aivoriihessä kuitenkin on juuri se, että ajatus saa vapaasti lentää ja aivoriihen idea on, että ”määrä tuottaa laatua” (Innokylä 2014). Tehtävän antoon liittyen heräsi kysymyksiä siitä, pohdimmeko arvoja jotka ohjaavat omaa työskentelyämme, vai niitä arvoja joita pyrimme työskentelymme avulla ”myymään” asiakasperheille. Ohjeistin kirjoittamaan molempia. En halunnut tässä kohdassa vielä tehdä selkeitä rajauksia, koska ajattelin että kritiikkivaiheessa tai siinä vaiheessa kun äänestämme tärkeimmistä arvoista, putoavat vähemmän tärkeäksi näkemämme arvot kuitenkin pois. Ja voihan olla, että ne kaikkein tärkeimmät arvot jotka kuitenkin ovat työskentelymme taustalla löytyvätkin siitä kategoriasta, jossa pohdittiin tärkeimpiä perhearvoja vaikka tavoitteena on löytää työskentelyä ohjaavat arvot. Koen, että ne tärkeimmät perhearvot kuitenkin määrittävät hyvin paljon nimenomaan juuri sitä, mitä perheissä teemme ja mihin kiinnitämme erityisesti huomiota.

Kun ideoita arvoista ei enää herännyt pyysin väen nousemaan penkeistään ja tulemaan yhdessä lajittelemaan seinälle asetettuja tarralappuja. Samat tekstit, joita saattoi olla useampiakin esimerkiksi ”kunnioitus”, joka oli kolmessa eri lappussa, pyysin laittamaan samaan nippuun. Ohjeistin myös tekemään ryhmiä samankaltaisista tai samaan asiaan liittyvistä arvoista. Tämä tuntui väestä olevan yllättävänkin innostavaa ja seinustalla kävi melkoinen kuhina kun kaikilla tuntui olevan näkemys siitä, mihin mikäkin lappu oikeastaan kuuluu. Heräsi joltain työntekijältä kysymys myös siitä saako siirtää, jos ajattelee jonkun lapun kuuluvan toiseen ryhmään kuin mihin se on laitettu. Ohjeistin keskustelemaan asiasta muiden kanssa, jotta lopputulos miellyttäisi kaikkia. Lajittelimme arvot vielä alussa heränneen kysymyksen mukaisesti perhettä koskeviin arvoihin

sekä omaa työskentelyämme koskeviin arvoihin. Totesimme kuitenkin pian, että suurin osa lap-
pusista joihin arvoja oli kirjoitettu, olikin fläppipapereiden ”työskentelyä ohjaavat arvot” ja ”per-
hearvot” välissä, siitä syystä ettei väki oikeastaan osannutkaan arvioida kumpaanko kategoriaan
tarralappu kuului tai siksi että kyseinen arvo kuului ehdottomasti kumpaankin kategoriaan. Esi-
merkiksi juuri aiemmin mainitsemani kunnioitus nähtiin tärkeänä puhuttaessa perheen sisäisestä
kunnioituksesta mutta ehdottomasti myös siinä, miten työntekijän on tärkeä kunnioittaa asiakasta
ja päinvastoin. Kunnioitus nousikin hyvin keskeiseksi arvoksi myös siinä suhteessa, että se näh-
tiin todella merkittävänä myös aikuinen - lapsi suhteessa ja meidän työskentelyssä juuri nimen-
omaan puhuttaessa nuori – ohjaaja –suhteesta.

Seuraavan kehittämispäivän yhtenä teemana oli perhetyön menetelmät ja käytössä olevat väli-
neet. Olin ajatellut käsitteleväni aihetta työyhteisöni kanssa tuumatalkoot -menetelmän avulla.
Kuitenkin aloin epäröidä menetelmän soveltuvuutta sekä mielekkyyttä, koska ajattelin menetel-
män olevan hyvin samantyylinen kuin jo käyttämäni aivoriihi-menetelmä. Niinpä päädyin lennosta
vaihtamaan työmenetelmäni pienryhmätyöskentelyksi, jonka pohjalta tekisimme käsitekartan.
Käsitekartan ajattelin olevan hyvä konkretisoinnin väline. Sen ajattelin olevan myös ennalta tuttu,
sillä vuosien mittaan kyseistä välinettä on joutunut hyödyntämään eri opintojen yhteydessä. Pien-
ryhmätyöskentelyyn perehdyin pikaisesti Innokylän internetsivuston kautta, lähinnä hakeakseni
kertausta työskentelyyn liittyen.

Työskentelimme pareittain/pienryhmissä pohtien ja avaten työskentelyä perhetyössä ja siinä käy-
tettäviä menetelmiä sekä välineitä. Jaoin ensin työyhteisömme pareihin/pienryhmiin sattumanva-
raisesti laittamalla numeroidut laput penkeille ja ohjaten väen istumaan sille tuolille mikä on ke-
nenkin vuoronumero sillä perusteella, missä järjestyksessä huoneeseen saavuttiin. Tällä pyrin
saamaan aikaan ennalta arvaamattomia ryhmiä/pareja, sillä muutoin väki olisi muodostanut ryh-
mät totutun kaavan mukaan, eikä uudenaikaiselle ajattelulle olisi ollut samalla tavoin tilaa.

Pyysin ryhmiä listaamaan paperille ne menetelmät ja välineet joita Akkia Oy:n perhetyössä on
käytössä. Tehtävä tuntui ensin olevan melko hankala, mutta lopulta ideoita alkoi syntyä. Kun
kaikki ideat oli saatu paperille, jokainen ryhmä luki oman listansa ääneen. Menetelmistä heräsi
keskustelua ja oivalluksiakin. Kukaan ei varmaan saanut sinänsä uusia ideoita, mutta näin tär-
keänä sen että nämä asiat sanotaan joskus myös ääneen, jotta jokainen tiedostaa mitä menetel-
miä tai välineitä oikeastaan käytämme. Lopulta kokosimme mindmapin, jonka yhteydessä kä-

vimme keskustelua eri menetelmien ja työkalujen käytöstä, mitä missäkin tilanteessa käytetään ja millä perusteluin.

Kehittämispäivien jälkeen oli jälleen aika pohtia workshopien antia ja kirjoittaa auki aikaan saamamme työskentelyn tulokset osaksi opinnäytetyöraporttia. Raportointivaiheessa erityisen haastavaksi osoittautui tuoda ilmi oma ymmärrys toimintatutkimuksen teoriasta. Toimintatutkimus sinänsä ei ole uusi asia itsellenikään, mutta sen auki kirjoittaminen ei tuntunut mielestäni kovinkaan helpolta.

Lopuksi pohdin vielä opinnäyteprosessista heränneitä johtopäätöksiä sekä kirjoitin arvioinnin liittyen tutkimuksen luotettavuuteen että koko kehittämisprosessiin. Tässä vaiheessa löysin myös mielenkiintoisen artikkelin liittyen käsitekarttaan menetelmänä. Luettuani artikkelin sain huomata, että tekemämme kartta ei sittenkään edes ollut käsitekartta, joka olisi Åhlbergin (2001) ollut mitä tehokkain konkretisoinnin väline. Käsitekarttana tekemämme kartta olikin todellisuudessa miellekartta, joka ei ole tutkimuksellisessa mielessä yhtä tehokas tiedon esittämisen graafinen menetelmä kuin oikea käsitekartta olisi ollut.

8 ARVIOINTI

Toimintatutkimuksessa oleellista on myös tutkimuksen luotettavuuden arviointi. Usein tutkimusten luotettavuutta arvioidaan validiteetin ja reliabiliteetin käsitteiden kautta. Validiteetti arvioi sitä, miten hyvin valittu tutkimusmenetelmä soveltuu tutkittavaan aiheeseen. Reliabiliteetti taas arvioi tulosten pysyvyyttä ja alttiutta satunnaisvaihtelulle. Nämä molemmat ovat hankalia mittavälineitä kun kyseessä on toimintatutkimus. Toimintatutkimuksessa validiteetti on huono mittari, sillä erilaiset tulkinnat rakentavat sosiaalista todellisuutta, joten väitteiden vertaaminen ”todellisuuteen” on haastavaa. Reliabiliteetti taas on turhaa, koska toimintatutkimuksessa pyritään saamaan aikaan nimenomaan muutosta. Jos toimintatutkimuksessa saataisiin samoja tuloksia useita kertoja, voitaisiin todeta, että toimintatutkimuksessa on epäonnistuttu sillä aikaan ei ole saatu muutosta joka on oleellinen osa toimintatutkimusta (Heikkinen ja Syrjälä 2005.)

Validiteettia ja reliabiliteettia paremmin toimintatutkimukseen soveltuu validiointi, joka tarkoittaa prosessia jossa ymmärrys maailmasta kertyy pikku hiljaa. Validioinnin taustalla on ajatus, että inhimillinen tieto maailmasta perustuu tulkintaan joka tapahtuu kielen välityksellä. Tulkinta on aina sidoksissa aikaan ja paikkaan ja näin ollen kaikki tulkinnat voidaan aina tehdä uudelleen. Tämän ajattelun mukaan totuus on jatkuvaa neuvottelua, keskustelua ja dialogia, eikä totuus ole koskaan täysin valmis. Heikkisen ja Syrjälän (2005) mukaan toimintatutkimuksen arviointi voidaan tehdä viiden periaatteen pohjalta. Näitä ovat historiallinen jatkuvuus, refleksiivisyys, dialektisuus, toimivuus sekä havahduttavuus. Tutkimusta ei kuitenkaan voida arvioida kriteeri kerrallaan, irrallisina toisistaan, vaan on tärkeää muistaa että kokonaisuus on enemmän kuin osiensa summa (Heikkinen ja Syrjälä 2005.) Seuraavaksi pohdin kuitenkin edellä mainittuja kriteereitä ensin yksitellen kooten lopuksi arvioivan yhteenvedon toimintatutkimuksestani.

Heikkisen ja Syrjälän (2005) mukaan historiallista jatkuvuutta tarkasteltaessa on hyvä tiedostaa että toiminta ei ala tyhjästä, eikä pääty koskaan. Toimintatutkijan on siis pohdittava myös tutkimuskohteensa historiaa. Tuota taustoitusta olen tehnyt luvussa 2 kertoessani Akkia Oy:stä sekä luvussa 7 kuvatessani opinnäyteprosessia, jonka yhteydessä kerron myös perhetyöstä jota Akkia Oy:ssä on aiemmin tehty. Heikkisen ja Syrjälän (2005) mukaan historiallista jatkuvuutta voidaan tarkastella myös kertomuksen teorian näkökulmasta. Kaikkien yksilöllisten kertomusten taustalla on tämän ajattelun mukaan kulttuurinen kertomusvaranto jonka pohjalta voidaan tuottaa uusia kertomuksia. Aikaisempia perinteitä ja tapoja kertoa varioidaan ketjulaulun tavoin, käytetään im-

provisaatiota ja joissain tapauksissa perinteitä ja tapoja jopa rikotaan tahallaan (Heikkinen ja Syrjälä 2005.) Tämän ajattelun näen sopivan oivallisesti omaan tutkimustyöhöni. Ensin tavoitteenani oli saada itselleni selväksi mitä perhetyöstä on aikaisemmin tutkittu, miten siitä on kerrottu ja kehittämisen myötä tavoitteenani oli improvisoida ja kehittää uutta tarinaa perhetyöstä kerrottavaksi. Koen, että olisi ollut hienoa kyetä myös rikkomaan aikaisempaa tarinaa ja kyetä näin luomaan jotain aivan uutta, uusi toimiva perhetyön malli. Lopulta tulin kuitenkin siihen tulokseen, että tuo tavoite oli liian suuri toteutettavaksi käytössäni olevien aika- ja voimavaroressieni näkökulmasta. Kerroin kuitenkin oman tarinani Akkia Oy:n perhetyöstä, sen menneisyydestä sekä tulevaisuuden kehittämishaasteista. Mutta tarina ei pääty. Koska toimintatutkimuksessa on mahdollista käyttää myös keskeneräisyyden estetiikkaa (Heikkinen ja Syrjälä 2005), totean että jonain päivänä yhdessä työyhteisömme kanssa saamme toivottavasti myös luotua uuden, toimivan perhetyön mallin, uudenlaisen tarinan Akkia Oy:n perhetyöstä.

Heikkisen ja Syrjälän (2005) mukaan laadullinen tutkimus perustuu tutkijan ymmärrykseen sekä tulkintaan joka kehittyy vähitellen. Heidän mukaansa on tärkeää, että tutkija reflektoi omaa rooliaan sekä oman identiteetin rakentumista tutkimuksen ohella. Mielenkiintoista onkin ollut huomata, kuinka paljon oma tietämys ja ymmärrys perhetyöhön liittyvistä asioista ja ennen kaikkea haasteista ja ongelmakohtista on lisääntynyt asiaan syventymisen myötä. Työssäni tulen tarvitsemaan kaikkea saamaani tietoa työskennellessäni samassa työyhteisössä perhetyötä tekevien ihmisten kanssa. Vaikka oma roolini Akkia Oy:ssä ei ainakaan tällä hetkellä painotu perhetyöhön, koen erityisen tärkeäksi, että myös minulla on tietämystä ja edes jonkinlainen ymmärrys siitä mitä kaikkea kollegani joutuvatkaan työssään ottamaan huomioon voidakseen tehdä tavoitteellista ja tuloksellista perhetyötä. Heikkisen ja Syrjälän (2005) mukaan on hyvä tiedostaa, että lähestyttäessä tutkittavaa asiaa narratiivisella otteella, on kyseessä tutkijan kertomus, ei jäljenne todellisuudesta. Samoista asioista voidaan heidän mukaansa kertoa monia erilaisia versioita, joiden kesken totuudellisuuden täsmällinen vertailu on mahdotonta. Tätä asiaa pohdin toimittaessani kirjoittamaani tekstiä luettavaksi Akkia Oy:n perhetyön ”ydintiimille”. Todennäköisesti jokainen heistä kuvaisi saman asian täysin eri tavalla. Tarkoitukseni ei kuitenkaan ollut kartoittaa sitä, miten itse kukanenkin asian haluaisi ilmaista, vaan varmistaa heiltä, jotka todella työtä ovat jo vuosia tehneet, ettei tuottamassani kertomuksessa ole asiavirheitä johtuen edelleen vajaasta ymmärryksestäni liittyen perhetyöhön ylipäänsä ja ennen kaikkea perhetyöhön Akkia Oy:ssä. Heikkisen ja Syrjälän (2005) mukaan ”reflektiivisyys on toimintatutkimuksen syklin peruskäsitteitä. Uuden kehittäminen perustuu aikaisemman toiminnan reflektointiin, joten reflektio käynnistää seuraavan tutkimussyklin.” Arviointi saa aikaan ymmärrystä, jonka pohjalta syntyy ideoita uusista toimin-

ta- ja tutkimustavoista. Ideoita syntyy niin toiminnassa kuin tutkimuksessa. Myös menetelmät, ajattelutavat sekä teorit kehittyvät kaiken aikaa ja mahdollista on, että tutkimushankkeen pohjalta voi syntyä myös uusi tutkimuskysymys (Heikkinen ja Syrjälä 2005.) Tämän työskentelyn myötä itselleni on selkeytynyt Akkia Oy:n perhetyön kehittämiseen liittyen myös uusia tutkimuskysymyksiä. Oleellisinta olisi jossain vaiheessa kyetä todella luomaan oma, toisista palveluntarjoajista eroava perhetyön malli. Kysymys kuuluukin, millaista on perhetyö Akkia Oy:ssä tulevaisuudessa?

Dialektisuusperiaatteen taustalla on ajatus, jonka mukaan sosiaalinen todellisuus rakentuu keskustelussa dialektisena prosessina. Totuus rakentuu tämän ajattelun mukaan teeseistä sekä antiteeseistä. Ihanteena toimintatutkimusraporttia kirjoitettaessa on Heikkisen ja Syrjälän (2005) mukaan, että tutkija ei rakenna tekstistään monologia, vaan tekstistä on nähtävissä useita erilaisia tulkintoja ja erilaisia ääniä, jopa riitasointuja (Heikkinen ja Syrjälä 2005.) Omaa raporttiani kirjoittaessani olen pyrkinyt tuomaan esille useiden eri ihmisten näkemyksiä siitä, mitä perhetyö on ja mitkä teoreettiset orientaatiot sitä ohjaavat. Kuitenkin koen, etten ole oikeastaan löytänyt lähdekirjallisuudestakaan suuria riitasointuja liittyen aiheeseen. Pikemminkin kaikki tuntuvat olevan hyvin yksimielisiä siitä, ettei perhetyöstä ole olemassa selkeää määritelmää, vaan perhetyö on eri yhteyksissä erilaista, riippuen siitä, kuka työtä tekee, missä ja mitkä ovat työlle asetetut tavoitteet. Kaikkien kirjoittajien teksteistä oli luettavissa yhdenmukainen ajatus siitä, ettei mitään selkeää linjausta suuntaan tai toiseen voi tehdä, vaan perhetyön käsite on määritelmältään avoin tarkoittamaan lukuisia erilaisia tapoja tehdä työtä perheiden hyväksi.

Toimintatutkimuksen arviointi toimivuusperiaatteen mukaan tarkoittaa arviointia käytännön vaikutusten, kuten hyödyn tai osallistujien voimaantumisen kannalta. Itse näen toteuttamani toimintatutkimuksen hyödyttäneen Akkia Oy:tä ainakin juuri siinä mielessä, että työyhteisö sai tämän tutkimuksen myötä tilaisuuden keskustella yhdessä työskentelyn taustalla vaikuttavista arvoista, sekä nimettyä lukuisia työmenetelmiä ja työkaluja, joita käyttää tämän tästä työssään, ilman että kuitenkaan välttämättä tiedostaa kaikkien näiden asioiden taustalla vaikuttavia asioita. Vuosia sitten, alettua töihin Akkia Oy:n palvelukseen koin kiusallisen tilanteen erään toisella puolella Suomea vaikuttavan kollegan kysellessä uudesta työstäni ja sen teoreettisesta orientaatiosta sekä käytettävistä menetelmistä. En osannut tuolloin juurikaan nimetä varsinaisia menetelmiä tai teoreettisia orientaatioita ja koinkin tilanteen hankalaksi, ajateltuani työn olevan mukavaa, mielenkiintoista ja haastavaa ja ehkä jopa hieman osaavani tehdä sitä mitä teen. Tuon keskustelun päätteeksi vähäininkin ammatillinen varmuus jota olin saanut kerättyä lyhyen lastensuojelu-urani aikana, oli poissa. Vähitellen vuosien mittaan ja etenkin tämän toimintatutkimuksen myötä olen

kuitenkin saanut kokea voimaantumista siinä suhteessa, että nyt koen ymmärtäväni entistä paremmin sitä, mitä työssämme teemme. Enää vastaavanlainen kysymysten asettelu ei saisi minua kokemaan että selkäni on asetettu seinää vasten ja joudun vastaamaan kysymyksiin joihin minulla ei ole vastauksia. Jo kollegani kanssa keskustellessani, olisin osannut kertoa mitä konkreettisesti teemme, mutta oma kokemukseni siitä, ettei minulla ollut hienoa substanssialan sanastoa käytössäni sai ammatillisen itsetuntoni rapistumaan valtavalla tahdilla. Siitä, onko mitään merkitystä, että osaanko käyttää hienoja termejä työstäni kertomiseen, voidaan olla montaa mieltä. Nyt vuosia myöhemmin, kun työkokemusta lastensuojelusta on kertynyt ja samalla myös lisää tietoa Sosionomi (YAMK)-opintojen myötä koen kuitenkin voimaantuneeni siinä suhteessa, että pystyn tarvittaessa käyttämään myös substanssialaani liittyvää termistöä keskustellessani muiden alan ammattilaisten kanssa. Tämä kasvattaa omaa itsevarmuuttani sosiaalialan ammattilaisena ja saa minut kokemaan, että tiedän mitä teen. Toivon tekemäni toimintatutkimuksen aiheuttamaan samankaltaista voimaantumisen tunnetta myös työyhteisöni muissa jäsenissä. Pitämistäni workshoppeista saamani palautteen pohjalta voin todeta myös onnistuneeni tässä ainakin joltain osin. Työyhteisöni jäsenet ovat antaneet minulle arkisissa keskusteluissa palautetta siitä, että oli mukava pohtia asioita yhdessä ja että heidän kokemuksensa mukaan oli myös hyödyllistä etsiä käsitteitä ja nimiä välillä sille työlle jota päivästä toiseen teemme.

Ajattelen onnistuneeni suhteellisen hyvin toimintatutkimuksessani. Kuitenkin jos pohdin työn tarkoituksen asettelua, jonka alun alkaen työhöni liittyen tein, voin todeta epäonnistuneeni totaalisesti. Alussa haaveilin saavani aikaan selkeän mallin Akkia Oy:n perhetyöstä. Kuitenkin prosessin edetessä sain huomata haukanneeni liian suuren palan kakkua, sillä mallin luominen ei ollutkaan ihan yksiselitteinen asia, eikä ainoastaan siitä syystä, että perhetyö käsitteenä on jo hyvin moniulotteinen asia. Ohjaavan opettajan suostumuksella ja konsultoituani työnantajaani päädyin määrittelemään kehittämistyöni tarkoituksen uudelleen, realistisemmalle tasolle. Uudessa tarkoituksessa koen onnistuneeni. Mielestäni olen kyennyt määrittelemään Akkia Oy:n perhetyön teoreettiset orientaatiot, juridishallinnolliset lähtökohdat ja toimintaa ohjaavat arvot sekä toimintaperiaatteet riittävän selkeästi.

Työskentelyprosessini on edennyt jotakuinkin tekemäni suunnitelman mukaan. Alustavan suunnitelman tekemisen koin etukäteen vaikeaksi. Vähitellen prosessin edetessä päämäärä on kuitenkin kirkastunut kaiken aikaa. Viitekehyksen rakentaminen vei yllättävänkin kauan aikaa. Tuntui työläältä saada kerättyä riittävä määrä tietoa perhetyöstä, jotta voisi kuvitellakaan kehittävänsä työskentelyä jollain muotoa. Lopulta Akkia Oy:n perhetyön kehittämiseen, joka oli varsinainen

kehittämistehtäväni, jäikin vähemmän aikaa kuin olisin osannut olettaa. Tästä huolimatta koen prosessin onnistuneen kohtuullisen hyvin. Työyhteisön kanssa pitämämme workshopit eivät suju-
neet täysin niin kuin olin ajatellut. Tosiasia on kuitenkin, ettei sosiaalisia tilanteita voi ennustaa
joten ajattelin, ettei tilanteiden ole tarpeellistakaan edetä täysin suunnittelemani kaavan mukaan.
Toiseen workshopiin tekemäni suunnitelman muutin viime tingassa, mikä kostautui myöhemmin
huomattuani, etten ollut perehtynyt käyttämäni menetelmään kunnolla. Luettuani myöhemmin
käsitekartasta tutkimusmenetelmänä kertovan artikkelin sain huomata, että tekemämme kartta ei
sittenkään edes ollut käsitekartta, joka olisi Åhlbergin (2001) mukaan ollut mitä tehokkain konkre-
tisoinnin väline. Käsitekarttana tekemämme kartta olikin todellisuudessa miellekartta, joka ei ole
tutkimuksellisessa mielessä yhtä tehokas tiedon esittämisen graafinen menetelmä kuin oikea
käsitekartta olisi ollut. Sain siis huomata, etten ollutkaan lopulta käyttänyt sitä parasta mahdollista
menetelmää jota olisin voinut, vaan tyydyin tekemään toisen, samantyyllisen kartan, jolla on kui-
tenkin vähemmän tutkimuksellista painoarvoa. Åhlbergin (2001) mukaan hyvin tehty käsitekartta
on tarkka, joustava ja paljastava. Miellekartta taas on hänen mukaansa vain assosiaatiokartta,
jonka esittämät assosiaatiot ovat todellisuudessa sisällöltään tyhjiä.

Lopulta ajattelen kuitenkin saavuttaneeni sen mihin menetelmällä pyrinkin, riippumatta siitä oliko
kyseessä käsite- vai miellekartta. Sain työyhteisön yhdessä pohtimaan käytössään olevia mene-
telmiä ja keskustelemaan aiheesta sekä konkretisoimaan näitä asioita niin itselleen kuin toisil-
leenkin.

Virheitä olen tutkimusta tehdessäni siis tehnyt. Kaikki käyttämäni lähteetkään eivät välttämättä
lopulta olleet parhaita mahdollisia. Pyrin kiinnittämään huomiota lähteiden luotettavuuteen, mutta
lähdeviitteitä raporttiini kirjatessani jäin miettimään oliko kaikki sitten kuitenkaan riittävän luotetta-
via, kun esimerkiksi sähköisistä lähteistä saattoi puuttua esimerkiksi päivämääriä. Kysymyksiä
aiheutti myös viittaukset tiettyihin esimerkiksi Terveystieteiden ja Hyvinvoinnin laitoksen (THL) julkai-
semiin internetsivuihin, kun tekstistä ei ollut löydettävissä kirjoittajan nimeä. Ajattelen lähteen
olevan luotettava jos sen on julkaissut joku THL:n kaltainen toimija, mutta koin viittaamisen ky-
seisenlaisiin lähteisiin haastavaksi.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Perhetyön jäsentämisessä tuntuu olevan vielä paljon työtä. Ajattelen, että olisi ollut hienoa kyetä rakentamaan selkeä malli, jonka mukaan perhetyössä toimitaan. Kuitenkin asiaan paremmin perehdyttyäni ajattelen, ettei varsinaisen selkeän ja yksioikoisen mallin rakentaminen välttämättä ole tässä vaiheessa edes mahdollista, tai ainakaan helppoa, ennen kuin perhetyön paikka kansallisella tasolla ja lainsäädännön näkökulmasta on paremmin selkeytynyt.

Omasta näkökulmastani ja joiltain osin myös omalle työyhteisölleni näen tämän työskentelyn olleen kuitenkin silmiä avaavaa ja tämän opinnäytteen yhtenä hyötynä voikin mielestäni nähdä myös nk. sisäisen markkinoinnin eli sen, että työntekijät itse tiedostavat entistä paremmin, mitä Akkia Oy:n perhetyössä oikeasti tehdään ja mitä välineitä heillä on käytössään.

10 POHDINTA

Opinnäytteeni aihe valikoitui puolivahingossa aloitettuani ensin opinnäytteen tekoa toisesta aiheesta. Työpaikan vaihtumisen myötä alkuperäisen aiheen käsittely alkoi tuntua turhan työläältä kun samaan aikaan oli tarpeen perehtyä myös uuden ammatin edellyttämään tietoperustaan. Niinpä opinnäytteeni aihe vaihtui lennosta ja pääsin syventymään perhetyöhön, joka on osa nykyisen työpaikkani tarjoamaa palvelukattausta. Itse en ole varsinaista perhetyötä Akkia Oy:ssä juurikaan tehnyt, mutta työskenneltäessä nuorten kanssa on hyvä tiedostaa myös se, mitä perheen vanhempien kanssa työskentelevät kollegat tekevät.

Perhetyö käsitteenä herätti minussa ensin ajatuksen, että ”kaikkihan nyt tietävät mitä perhetyö on”, mutta kun aloin miettiä asiaa tarkemmin huomasin, etten tiedä siitä paljoakaan. Tästä syystä sukellus perhetyön maailmaan on ollut hyvin avartava. Yllätyin huomattessani että, vaikka perhetyöstä puhutaan vähän joka puolella, ei sitä kuitenkaan ole määritelty selkeäksi kokonaisuudeksi, jotta ihmiset tietäisivät mistä puhutaan kun aiheena on perhetyö. Esimerkiksi se, ettei lainsäädäntö määrittele perhetyön sisältöä, hämmensi minua suuresti. Samoin se, ettei laki määritä sitä, kuka perhetyötä voi tehdä, tuntui oudolta, kun tuon tuosta törmään nk. kelpoisuuslakiin, joka tuntuu määrittävän kaikkiin työtehtäviin soveltuvat koulutustaustat hyvin yksiselitteisesti.

Perhetyöhön tutustuin kirjallisuuden pohjalta. Kirjoja aiheesta tuntui olevan suhteellisen paljon, mutta selkeää ymmärrystä siitä, mistä perhetyössä oikeastaan on kysymys, ei tuntunut kirjojen kirjoittajillakaan olevan. He toistivat kerta toisensa jälkeen samaa ajatusta siitä, että perhetyön käsitettä käytetään valtaisan laajasta joukosta erilaisia työskentelymuotoja ja joissain tapauksissa perhetyö on pelkkä menetelmä kun taas jossain yhteyksissä perhetyöstä puhuttaessa puhutaan kokonaan omasta palvelustaan. Selkeyttämistä siis vaatii kovasti koko perhetyön määrittely.

Perhetyön viitekehysten muotoilu vei työn ja perhearjen ohella yllättävän paljon aikaa ja yhtäkkiä huomasin että työn kanssa tulee todella kiire, mikäli aion saada työn ajallaan opettajalle arvioitavaksi. Myös työyhteisön kanssa tehtävän osion sovittaminen kaiken muun työkiireen keskelle ei ollut täysin vaivatonta. Jouduin myös tekemään pohdintaa siitä, millä joukolla perhetyötä alamme ylipäänsä kehittämään. Periaatteessa jokainen meistä tekee perhetyötä jossain määrin jos ei vanhempien kanssa niin sitten perheen nuorison kanssa, joka sekin on aivan yhtä arvokas osa perhettä. Kuitenkin toisaalta kuten lähdekirjallisuuden pohjaltakin sain huomata, perhetyötä katsotaan usein tehtävän juuri nimenomaan vanhempien kanssa, heidän kauttaan. Työyhteisössämme

on oikeastaan vain kolme työntekijää joiden työpanos painottuu aikuisten kanssa tehtävään työhön, mikä voidaan siis joidenkin tulkintojen pohjalta ymmärtää perhetyöksi. Kolmen tai neljän hengen kehittäjäryhmä tuntuu yhtäkkiä aika pieneltä. Toisaalta pienen ryhmän kokoontumiset on muun työn ohella paljon helpompi järjestää, mutta toisaalta myös näkemykset ja kokemukset ovat suppeampia kuin että jos koko yhdeksänhenkinen työyhteisömme istuisi pohtimaan asiaa yhdessä.

Päädyin ratkaisuun, jossa pidin kaksi ”kehittämissessiota” koko työyhteisölle, minkä jälkeen avasin työskentelyä omatoimisesti ja lopuksi pyysin pienemmältä, ikään kuin Akkia Oy:n perhetyön ”ydinporukalta” kommentit kirjoittamastani tekstistä.

LÄHTEET:

Baker, E. 2005. Työvälineenä oma persoona. Edita. Helsinki.

Eriksson, E & Arnkil, T. E. 2012. Huoli puheeksi – opas varhaisista dialogeista. Stakes. Oppaita 60. Tampere.

Hakulinen, A. 2011. Draama, kuvataide ja kertomukset hoidon ja perhetyön prosessissa lastensuojelulaitoksessa. Opinnäytetyö. Diakonia Ammattikorkeakoulu. Helsinki.

Hallintolaki 434/2003 haettu 8.10.2014. Saatavissa:
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434>

Heikkinen, H. & Syrjälä, L. 2005. Tutkimuksen arviointi. teoksessa: H. Heikkinen, E. Rovio & L. Syrjälä (toim.) 2005. Toiminnasta tietoon – toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Kansanvalistusseura. Helsinki.

Heino, T. 2008. Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset. Selvitys lastensuojelun kehittämisohjelmalle. STAKES. Helsinki.

Helsingin yliopisto. Sosweb – Sosiaalityön työmenetelmät. haettu 8.3.2014
<http://www.helsinki.fi/sosiaalityo/tietoa/sosweb/sivut/millatyovalinenin.htm>

Hokkanen, L. 2014. Autetuksi tuleminen – valtaistavan sosiaalisen asianajon edellyttämät toimitukset. Lapin Yliopisto. Rovaniemi.

Hokkanen, L. Sosiaalityön lehtori. Lapin yliopisto. 2010. Empowerment ja kansalainen sosiaalityössä. Luentomateriaali. 9.-10.9.2010. Haettu: 5.10.2014. Saatavissa:
<http://www.sosiaalikollega.fi/kaste/lappi/sosiaalityo/johtamisen-kehittamisrakenne/empowerment-ja-kansalainen-liisa.pdf>

Honkanen, J-P. 2008. Vauvaperhetyö neuvoloissa auttaisi ajoissa. Lääkärilehti 9/2008. Haettu 16.9.2014. saatavissa:

http://www.laakarilehti.fi/uutinen.html?type=1/news_id=6182/Vauvaperhety%F6+neuvoloissa+auttaisi+ajoissa

Hovi-Pulsa, R. 2011. Arkilähtöinen perhetyö – Strukturoitua avoimuutta. Lisensiaattitutkimus. Itä-Suomen Yliopisto. saatavissa: http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20120001/urn_nbn_fi_uef-20120001.pdf haettu: 25.6.2014

Hurtig, J. 2003. Lasta suojelemassa- etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Rovaniemi

Ihalainen, J & Kettunen, T. 2011. Turvaverkko vai trampoliini - sosiaaliturvan mahdollisuudet. WSOYpro Oy. Helsinki.

Innokylä. 2014. Aivoriihi. Luotu 20.11.2012. Muokattu 28.3.2014. Haettu 9.10.2014. saatavilla: <https://www.innokyla.fi/web/malli109565>

Jämsä, J. 2008. Juridinen ja yhteiskunnallinen tilanne. Teoksessa: J. Jämsä (toim.) 2008. Sateenkaariperheet ja hyvinvointi – käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. PS-kustannus. Juva.

Jämsä, J. 2008. Lastensuojelu. Teoksessa: J. Jämsä (toim.) 2008. Sateenkaariperheet ja hyvinvointi – käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. PS-kustannus. Juva.

Jämsä, J. 2008. Sateenkaariperheiden kokemuksia palveluista. Teoksessa: J. Jämsä (toim.) 2008. Sateenkaariperheet ja hyvinvointi – käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. PS-kustannus. Juva.

Jämsä, J. 2008. Suomalaiset sateenkaariperheet. Teoksessa: J. Jämsä (toim.) 2008. Sateenkaariperheet ja hyvinvointi – käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. PS-kustannus. Juva.

Järvinen, R., Lankinen, A., Taajamo, T., Veistilä, M. & Virolainen, A. 2012. Perheen parhaaksi – Perhetyön arkea. Porvoo Bookwell Oy

Keuruu, Lastensuojelun keskusliitto & Suomen kuntaliitto. Avohuollon perhetyö – Keuruun perhetyönprosessin kuvaus ja lomakkeisto. Haravan toimivat käytännöt. saatavissa: https://www.innokyla.fi/documents/67330/68710/avohuollon_perhetyo.pdf

Kivipelto, M. & Kotiranta, T. 2011. Valtaistumisen vaikuttavuuden arviointi. Miten voisimme edistää sitä sosiaalityössä? Janus vol 19 (2) 2011, 122-142.

Känkänen, P. 2013. Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa – kohti tilaa ja kokemuksia. Helsingin Yliopisto & THL.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983. saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>

Laki lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämiseksi 504/2002. saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020504>

Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 272/2005, saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050272>

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>

Laki yksityisistä sosiaalipalveluista 922/2011, saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110922>

Lastensuojelulaki 2007/417, saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Lastensuojelun keskusliitto. 2013. Ajankohtaista 2013 - Lastensuojelun Keskusliiton uudessa strategiassa painotetaan ennaltaehkäisevää työtä. Muokattu: 19.11.2013. Haettu: 22.10.2014. Saatavissa:

http://www.lskl.fi/tiedottaa/ajankohtaista/2013/lastensuojelun_keskusliiton_uudessa_strategiassa_painotetaan_ennaltaehkaisevaa_tyota.3132.news

Lastensuojelun keskusliitto. 2014. Lapsi 2018 – Lastensuojelun keskusliiton strategia 2014-2018. haettu: 24.10.2014. saatavissa: http://www.lskl.fi/files/2136/Lapsi2018_strategia.pdf

Myllärniemi, A. 2007. Lastensuojelun avohuollon perhetyö ammattikäytäntönä -jäsenyyksiä perhetyöstä toimintatutkimuksen valossa. SOCCAN ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja

Opetus- ja kulttuuriministeriö. Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2012-2015. haettu 4.10.2014. Saatavissa: http://www.minedu.fi/OPM/Nuoriso/nuorisopolitiikka/Kehittamisohjelma_2012-2015/

Paavola, H & Talib, M-T. 2010. Kulttuurinen moninaisuus päiväkodissa ja koulussa. Bookwell Oy. Juva.

Turku. 2006-2008. Painokas-projekti – Puheeksi ottamisen työkalupakki.

Pelastakaa lapset ry. 2014. Pelastakaa lapset ry:n SILTA-malli. <http://www.pelastakaalapset.fi/toiminta/lastensuojelutyo/silta-toiminta/> haettu 8.3.2014

Rytkönen, J. 2011. VOIMAANTUMINEN KUNTOUTUSPROSESSISSA -Osallistuva ohjaaja voimaannuttajana kuntoutusprosessissa. Pro-Gradu tutkielma. Itä-Suomen Yliopisto.

Rönkkö, L & Rytkönen, T. 2010. Monisäikeinen perhetyö. WSOYpro Oy. Helsinki.

Perhetilannepuntari. haettu 8.3.2014

<http://www.sosiaaliportti.fi/File/f55fc68e-da57-417f-8564-2abc0391f9bf/Perhetilannepuntari.pdf>

Rousu, S. & Holma, T. 1999. Lasso- Laadunhallinnan perusteita lastensuojelutyöhön. Toimintamalleja ja työvälineitä kuntien sosiaalitoimistojen laatutyöhön. Suomen kuntaliitto. Helsinki.

Reijonen, M. & verkkotoimitus. Lastensuojelun käsikirja. Perhetyö. 25.10.2013

haettu 8.3.2014

<http://www.sosiaaliportti.fi/fi->

<FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/avohuolto/muuttukitoimet/perhetyo/>

Saarnio, T. 2004. Perhetyö lastensuojelutyössä. Teoksessa: A. Puonti, T. Saarnio, A. Hujala (toim.) 2004. Lastensuojelu tänään. Helsinki. Tammi.

Saaranen-Kauppinen, A & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. (Viitattu 7.10.2014.)

Siitonen, J. 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulun yliopisto. haettu: 5.10.2014. Saatavissa: <http://herkules oulu.fi/isbn951425340X/isbn951425340X.pdf>

Solantaus, T. Lapset puheeksi- kun vanhemmilla on mielenterveyden ongelmia. Toimiva lapsi & perhe. THL. haettu 8.3.2014.
http://www.thl.fi/attachments/kasvunkumppanit/tlp/Lp_manuaali_ja_lokikirja_kun_vanhemmalla_on_mtr_ongelmia_13112013.pdf

Sosiaalihuoltolaki 1982/710, saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1982/19820710>

Sosiaaliportti. Maahanmuuttajat lastensuojelun asiakkaina. päivitetty: 27.6.2013, haettu 12.7.2014. saatavissa:<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelukasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/maahanmuuttajat/>

Suomen kasvatus- ja perheneuvontaliitto ry. 2014. Voikukkia-hanke. haettu 8.3.2014
www.voikukkia.fi

Suomen perustuslaki 731/1999, saatavissa:
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=perustuslaki>

Tapio, N., Seppänen, P., Hyppönen, T., Janhunen, T., Prusila, L., Salo, S., Toivanen, R. & Vilén, M. 2010. Parisuhde ja vanhemmuus. Teoksessa: M. Vilén, P. Seppänen, N. Tapio & R. Toivanen (toim.) 2010. Kohtaamisia Lapsiperheissä – menetelmiä perhetyöhön. Kirjapaja. Helsinki.

Tehomaa, O. 2014. Kotiapu voi auttaa perheitä yli vaikeimman. Lapin Kansa 23.9.2014.

THL. 2014. Kasvun kumppanit – Lasten hyvinvointia vahvistamassa. Voimavaralähtöiset menetelmät. Haettu 30.9.2014. saatavissa: http://www4.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/tyon/menetelmat/voimavaralahtoiset_menetelmat

THL. Kasvun kumppanit. 2014. Lapset puheeksi –keskustelu. Haettu 8.3.2014 http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/tyon/menetelmat/tlp/menetelmat/lapset_puheeksi_keskustelu

THL. Kasvun kumppanit. 2014. Huolen vyöhykkeistö. Haettu. 28.3.2014 http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/tyon/menetelmat/verkostodialogiset_menetelmat/huolen_vyohykkeisto

THL. 2014. Vaikuttavuus ja kustannukset. päivitetty: 21.3.2014. Haettu 27.9.2014. saatavissa: <http://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/seuranta-ja-vaikuttavuus/vaikuttavuus-ja-kustannukset>

Työ- ja elinkeino ministeriö. 2013. Laki lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä (504/2002) ja laki rikosrekisterilain 6 ja 7 §:n muuttamisesta (505/2002)

Törrönen, H. 1998. Ehjänä perille - kokemuksia lastensuojelun vauvatyön kehittämisestä. Ensi- ja turvakotien liitto ry. Helsinki.

Uusimäki, M. 2005. Perhetyötäkö kaikki? Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 20. Oulu.

Varsinaissuomen Lastensuojelukuntayhtymä. www.vslk.fi Haettu. 28.3.2014

Vilén, M., Hansen, M., Janhunen, T., Kytöpuu, K., Salo, S., Seppänen, S. & Tapio, N. 2010. Perhe ja perhetyö. Teoksessa: M. Vilén, P. Seppänen, N. Tapio & R. Toivanen (toim.) 2010. Kohtaamisia Lapsiperheissä – menetelmiä perhetyöhön. Kirjapaja. Helsinki.

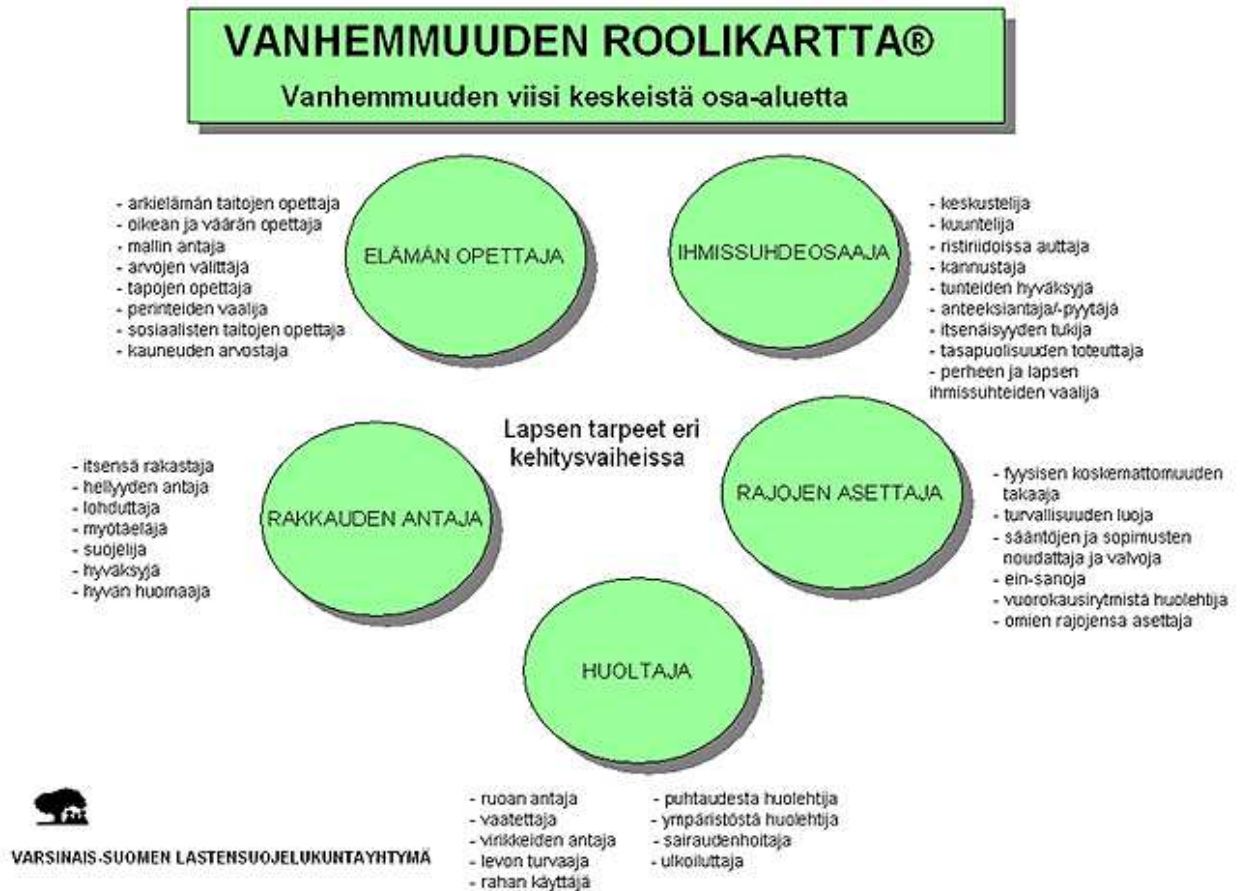
Vilén, M., Tapio, N., Janhunen, T., Nissinen, L. & Seppänen, S. 2010. Ammattina perhetyö. Teoksessa: M. Vilén, P. Seppänen, N. Tapio & R. Toivanen (toim.) 2010. Kohtaamisia Lapsiperheissä – menetelmiä perhetyöhön. Kirjapaja. Helsinki.

Väinälä, A., Kärki, J., Suhonen, A. & Väyrynen, R. (toim.) 2010. Selvitys palvelukohtaisista asiakastiedoista lastensuojelun-, kasvatus- ja perheneuvonnan sekä koulun sosiaalityön tehtävissä. THL raportti 1/2010

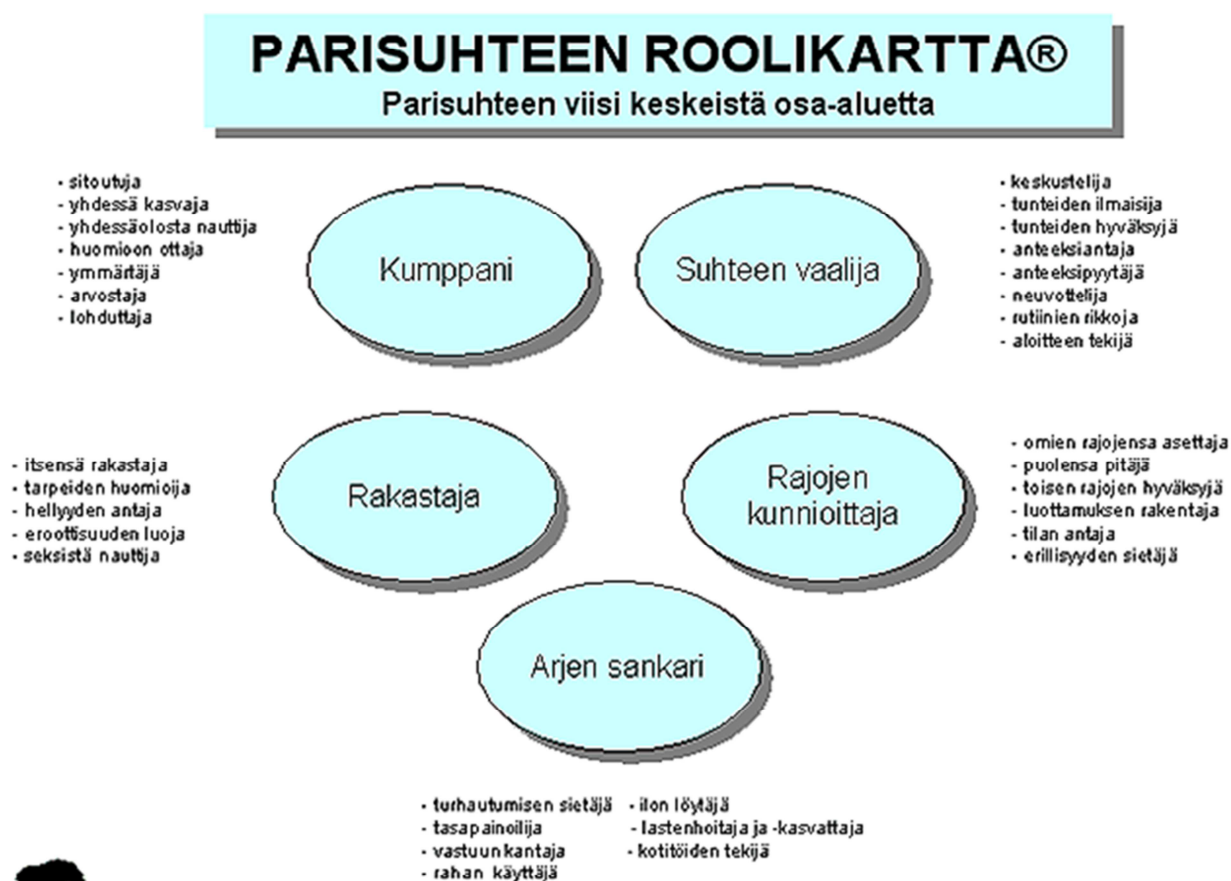
Väisänen, A. 2014. Lastensuojelun asiakasmäärät ja kustannukset. THL. haettu 2.10.2014. Saatavissa: http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/lastensuojelun_asiakasmaarat_ja_kustannukset

Åhlberg, M. 2001. Käsitekartat tutkimusmenetelmänä. Teoksessa: J. Aaltola & R. Valli (toim.) 2001. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1- metodin valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Gummerus. Jyväskylä.

LIITE 1. Vanhemmuuden roolikartta

LIITE 2. Parisuhteen roolikartta

LIITE3. Itsenäistyvän nuoren roolikartta

ITSENÄISTYVÄN NUOREN ROOLIKARTTA

Viisi keskeistä osa-alueetta

- arvomaailman muodostaja
- periaatteiden pohija
- oikean ja väärän tunnistaja
- päätösten tekijä
- pettymysten sietäjä
- tulevaisuuteen suuntautuja
- pitkäjänteisyyden kehittäjä

ELÄMÄSTÄ OPPIJA

- ihmissuhteiden kehittäjä
- sosiaalisten taitojen kehittäjä
- ristiriitojen sietäjä ja sehtäjä
- neuvottelutaitojen kehittäjä
- markkinoija
- toisten ihmisten kunnioittaja
- läheisverkoston vaalija

SUHTEIDEN HOITAJA

- tunteiden tunnistaja ja hyväksyjä
- hellyyden vastaanottaja ja antaja
- itsensä kanssa viihtyjä
- lohdutautuja
- oman seksuaalisuuden hyväksyjä
- juuriensa tietäjä
- itseensä luottaja
- ulkonäkönsä hyväksyjä

ITSENSÄ ARVOSTAJA

- oman itsensä kunnioittaja
- kokemuksista oppija
- heikkouksien tunnistaja/kehittäjä
- itsensä suojelija
- sääntöjen ja sopimusten noudattaja
- omien rajojen tunnistaja

RAJOJEN ASETTAJA

ARKIPÄIVÄN
PYÖRITTÄJÄ

- ruuan laittaja
- vuorokauden rytmittäjä
- kodin kunnossa pitäjä
- puhtaudesta huolehtija
- sinnittelijä

- terveyden vaalija
- raha-asioiden hoitaja
- avun pyytäjä ja vastaanottaja
- koulun/työn hoitaja
- itsensä innostaja

© VARSINAIS-SUOMEN LASTENSUOJELUYHTYMÄ

LIITE 4. Perhetilannepuntari

Puntari

= arvio tilanteesta perhetyön alussa

= arvio tilanteesta perhetyön päätyttyä

Valitse perheen tilannetta kuvaava numero. Mikäli esitetyt tilanteet tuntuvat teistä riittämättömiltä, niin käytä rohkeasti kohtaa "MUU, MIKÄ?"

Perhe

PERHEEN KOKEMUS TILANTEESTA

Tilanne painaa mieltä?

	ei lainkaan				erittäin paljon
	1	2	3	4	5
Lapsen/lasten					

1 fyysinen terveys

2 kehitys

3 mieliala

4 luonne

5 käyttäytyminen

6 uneen liittyvä asia

7 ruokailuun liittyvä asia

8 kaveripiiri

9 yksinäisyys

10 koulunkäyntiin liittyvä asia

11 sisarusten väliset suhteet

12 päivä- tai tilapäishoitoon liittyvä asia

13 Muu, mikä?

14 Muu, mikä?

Puntari 2

= arvio tilanteesta perhetyön alussa

= arvio tilanteesta perhetyön päätyttyä

Tilanne painaa mieltä?

	ei lainkaan				erittäin paljon
Äidin/puolison	1	2	3	4	5
15 fyysinen terveys					
16 mieliala/mielenterveys					
17 itsetunto					
18 jaksaminen					
19 tapa ilmaista tunteita					
20 suhde lapseen/lapsiin					
21 oma pärjääminen lapsenkasvatuksessa					
22 oma pärjääminen lapsenhoidossa					
23 lasten kanssa vietettävän ajan määrä					
24 yksinäisyys / tuen saanti					
25 suhde päihteisiin					
26 työtilanne					
27 koulutus-/opiskelutilanne					
28 harrastustilanne					
29 Muu, mikä?					
30 Muu, mikä?					

Puntari 3

= arvio tilanteesta perhetyön alussa

= arvio tilanteesta perhetyön päätyttyä

Tilanne painaa mieltä?

ei lainkaan

erittäin paljon

Isän/puolison

1

2

3

4

5

31 fyysinen terveys

32 mieliala/mielenterveys

33 itsetunto

34 jaksaminen

35 tapa ilmaista tunteita

36 suhde lapseen/lapsiin

37 oma pärjääminen

lapsenkasvatuksessa

38 oma pärjääminen lapsenhoidossa

39 lasten kanssa vietettävän ajan määrä

40 yksinäisyys / tuen saanti

41 suhde päihteisiin

42 työtilanne

43 koulutus-/opiskelutilanne

44 harrastustilanne

45 Muu, mikä?

46 Muu, mikä?

Puntari 4

= arvio tilanteesta perhetyön alussa

= arvio tilanteesta perhetyön päätyttyä

Tilanne painaa mieltä?

	ei lainkaan			erittäin paljon	
	1	2	3	4	5
Koko perhe					
47 vanhempien keskinäinen suhde					
48 vanhempien yhteisen ajan määrä					
49 asioista sopiminen					
50 vanhempien erilaiset kasvatusperiaatteet					
51 perheen päivärytmi					
52 kotitöiden jakaminen					
53 lastenkasvatusvastuun jakamimnen					
54 lastenhoitovastuun jakaminen					
55 lasten huoltajuus- ja tapaamisasiat					
56 suhteet sukulaisiin					
57 yhteisten perhetuttavien määrä					
58 perheen taloudellinen tilanne					
59 perheen asunutilanne					
60 epävarmuus, mistä saa apua tarvittaessa					
61 Muu, mikä?					
62 Muu, mikä?					

LIITE 5. HUOLEN PUHEEKSI OTTAMINEN

HUOLEN PUHEEKSIOTON ENNAKOINTILOMAKE

Lomake on tarkoitettu tueksesi tilanteissa, joissa

- Sinulla on huolta ihmisestä, omista toimintamahdollisuuksistasi tai teidän välisestä suhteesta
- Et ole syystä tai toisesta ottanut asiaa selvästi puheeksi tai aiemmat puheeksiottamiset eivät ole vieneet asiaa eteenpäin
- Haluat kehittää huolen ilmaisemista osana ammatillisen vuorovaikutusosaamisen kehittämistä

Lomakkeen avulla voit

- a) Valmistautua keskusteluun
- b) Tulla tietoisemmaksi miksi puheeksiottaminen tuntuu hankalalta tai helpolta
- c) Kehittyä ottamaan oma huoli puheeksi yhteistyötä rakentavalla ja kunnioittavalla tavalla
- d) Tulemaan tietoisemmaksi ja oppia arvioimaan omaa toimintaa vuorovaikutustilanteissa
- e) Ennakoimalla miettiä rakentavia toimintatapoja toisen ihmisen mahdollisiin negatiivisiin reaktioihin

Lomake ja kysymykset on tarkoitettu täytettäväksi itselle/oman puheeksiottamisen tueksi sekä selkeyttämään tilannetta.

Lomakkeessa on kolme osaa

I OSA Käytä/Täytä, kun olet valitsemassa tilannetta, jossa aiot kehitellä huolenaiheesi puheeksiottamista.

II OSA Käytä/Täytä, kun olet valmistautumassa kohtaamistilanteeseen.

III OSA Käytä/Täytä pian tapaamisen jälkeen.

I OSA

Täytettäväksi, kun valitset tilannetta

1a. Perustiedot ihmisestä (lapsesta/nuoresta/asiakkaasta/perheestä ILMAN tunnistetietoja)

1b. Perustiedot sinusta: toimipisteesi, ammattisi

2a. Mistä olet huolissasi tilanteessa? Konkretisoi huolesi ja havaintosi ja avaa ne mahdollisimman "arkisesti".

2b. Mitä tapahtuu, jos et ota huoltasi puheeksi? Suhteille? Tilanteelle?

2c. Oletko aikaisemmin ajatellut ottaa huolesi puheeksi? Miksi et kuitenkaan ole ottanut?

3a. Missä asiassa tarvitset apua ja yhteistyötä ihmisten kanssa? Miksi kutsut ihmiset koolle?

3b. Miten kutsut ihmiset yhteistyöhön, niin että lisää turvallisuuksi ja avoimuutta itse tapaamisessa?

3c. Miten kerrot ihmisille tapaamisen tarkoituksesta ja keskustelun rakenteesta?

II OSIO

Täytettäväksi ennen tapaamista

4a. Kuinka huolissasi olet tilanteesta tällä hetkellä? Ympyröi sopivin vaihtoehto.

Huoleton, Melko huoleton, Pieni huoli, Tuntuva huoli, Suuri huoli

4b. Miten toiveikkaana näet tilanteen? Ympyröi sopivin vaihtoehto (asteikolla 1-5)

Toivottomana 1 2 3 4 5 erittäin toiveikkaana

5. Mitkä asiat sinua ilahduttavat tilanteessa? Entä ärsyttääkö jokin?

6a. Missä asioissa arviosi mukaan eri ihmiset kokevat saavansa sinulta tukea? Onko asioita, joissa he voivat kokea sinut uhkaksi?

Tuki:

Uhka:

6b. Missä asioissa arvioit saavasi ihmisiltä tukea? Onko asioita, jotka koet tilanteessa etukäteen uhkaaviksi?

Tuki:

Uhka:

7. Millaisesta konkreettisesta tuesta/toimista ajattelet ihmisten hyötyvän?

8. Millaisia vahvuuksia ja voimavaroja ihmisissä ja tilanteessa näet? Mitä ajattelit kertoa niistä?

Jos vahvuuksia ja voimavaroja on vaikea löytää, voit pohtia miksi asiat eivät ole vielä huonommin.

9. Miten olet tullut toimineeksi keskusteluissa aikaisemmin ko. ihmisten kanssa?

10. Miten ajattelit ilmaista hyvät asiat ja huolesi niin, ettei puheesi tule tulkituksi moitteena tai syytöksenä? Miten aloitat tilaisuuden?

11. Pohdi ja ennakoi kuinka puheeseesi reagoidaan? Kuka reagoi ja miten? Välitön reaktio ja pitkäaikaisempi vaikutus?

OSA III

Täytettäväksi pian tapaamisen jälkeen

12. Miten toteutit puheeksiottamisen?

13. Mitkä olivat tunnelmasi puheeksioton

Alla

Aikana

Jälkeen

14. Kuinka huolissasi olet nyt tilanteesta? Ympyröi sopivin vaihtoehto.

Huoleton, Melko huoleton, Pieni huoli, Tuntuva huoli, Suuri huoli

15. Miten toiveikkaana koet tilanteen nyt (asteikolla 1-5). Ympyröi sopivin vaihtoehto

Erittäin toivottomana 1 2 3 4 5 Erittäin toiveikkaana

16. Katso ennakoitteesi kysymyksessä n:o 11

Tapahtuiko niin kuin ennakoit vai jotakin muuta? Koitko jotain yllättävää?

17. Miltä toiminta tilanteen helpottamiseksi nyt näyttää? Mikä herättää toiveikkuuttasi? Mikä huolestuttaa edelleen?

18. Mitä aiot tehdä seuraavaksi tämän huolesi vähentämiseksi?

Yhteinen arviointi

Toteuttakaa puheeksiottamisen lopuksi vielä yhteinen arviointi tilaisuudesta osallistujine kanssa (katso apukysymykset ja niiden kirjauspohja seuraavalla sivulla). Kirjaa keskustelun aikana keskustelun pääkohdat ylös. Kirjaa keskustelun jälkeen miltä yhteinen arviointi sinusta tuntui. Mitä ajatuksia se herätti? Toimiko? Jne.

19. Miten ihmiset mielestäsi kokivat tilaisuuden? Hyödyn, kuulluksi tulemisen, toiveikkuuden lisääntymisen ja tilanteen selkeytymisen, jne.?

20. Miltä yhteinen arviointi sinusta tuntui? Mitä ajatuksia se herätti? Toimiko?

Puheeksiottamisen yhteinen arviointi (5-10min)

Arvioikaa osallistujien kanssa seuraavia asioita yhdessä. Kirjaa keskustelun aikana keskustelun pääkohdat ylös. Kirjaa keskustelun jälkeen miltä yhteinen arviointi sinusta tuntui. Mitä ajatuksia se herätti? Toimiko? Jne.

Toteuta ”omaan ”suuhun” ja tilanteeseen sopiva vapaamuotoinen arviointi. Numeroarviointien käyttö on vapaaehtoista, jos tuntuu sopivalta/hyvältä.

1) Millainen fiilis keskustelusta jäi? Miltä se tuntui? Minkälainen kokemus tämä oli?

2) Kuinka hyödylliseksi koit keskustelun? (Hyödytön 1 2 3 4 5 Erittäin hyödyllinen)

3) Koitko tullee kuulluksi? (Erittäin huonosti 1 2 3 4 5 Erittäin hyvin)

4) Miten toiveikkaana lähdet tästä tapaamisesta? (Toivoton 1 2 3 4 5 Erittäin toiveikas)

5) Mietityttääkö tai arveluttaako sinua jokin jatkoon suhteen?

KIITOS!

(Jukka Pyhäjoki & Mimosa Koskimies 2010

Tom Arnkilin & Esa Erikssonin kehittämää lomaketta mukaillen)